

”Mitä on se suomes?”

Itsekorjaukset ja sanahaut amerikansuomessa

Pro gradu -tutkielma
Kirmo Hotakainen
Helsingin yliopiston suomen
kielen, suomalais-ugrialaisten ja
pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos
Toukokuu 2017

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos	
Tekijä – Författare – Author Kirmo Hotakainen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title "Mitä on se suomes?" – Itsekorjaukset ja sanahaut amerikansuomessa			
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen kieli			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2017	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 74 sivua + 2 liitesivua	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkimuksessa pyritään selvittämään, millä kielellä tai kielimuodolla amerikansuomalaiset eli Suomesta Amerikkaan muuttaneet ratkaisevat puheessaan esiintyviä ongelmia. Tyypillisesti ongelmat koskevat suomenkielisen sanan tai ilmaisun löytämistä. Näissä tilanteissa haastateltavat tekevät itsekorjauksia ja sanahakuja. Kielen valinnan lisäksi selvitetään sitä, millainen rooli näissä tilanteissa on puhujalla itsellään, haastattelijalla ja tilanteen muilla mahdollisilla osallistujilla. Tarkastelussa on esillä kolme kieltä tai kielimuotoa: suomi, englanti ja amerikansuomi. Näiden keskinäistä vaihtelua ongelmakohdissa tarkastellaan koodinvaihdon näkökulmasta.</p> <p>Tutkimuksessa käytetään keskusteluanalyttistä metodologiaa, jota sovelletaan tallennekatkelmista tehtyjen litteraattien analyysiin. Aineistona tutkimuksessa on käytetty noin 8 tuntia amerikansuomalaisten haastatteluja, jotka ovat peräisin Kotimaisten kielten keskuksen nauhoitearkistosta. Kyseiset äänitallenteet ovat eri vuosikymmeniltä; varhaisin 1960-luvulta ja tuorein 2000-luvulta. Niissä esiintyvät haastateltavat edustavat eri amerikansuomen puhujapolvia ja erilaisia ikäryhmiä. Siirtolaisista ensimmäisen polven puhujat ovat kohdemaahan muuttaneita ja seuraavat polvet ovat kohdemaassa syntyneitä muuttajien jälkeläisiä. Tutkimuksessa esiintyvät haastatellut ovat ensimmäisen, toisen ja kolmannen polven puhujia.</p> <p>Tulokset osoittavat, että amerikansuomalaiset ratkaisevat itsekorjaukset ja sanahaut yleisimmin englanniksi. Tämä on tyypillistä etenkin nuoremmille puhujille. Englanninkieliset ilmaukset voivat olla suomalaisia tutumpia, ja niillä paikataankin pääasiassa sanastollisia aukkoja. Amerikansuomen sanat ja ilmaukset sen sijaan näyttäytyvät lähinnä vanhempien, ensimmäisen ja toisen polven puhujien ratkaisukeinoina. Amerikansuomessa englannin kielen sanat ja ilmaukset ovat usein mukautuneet suomen kielen äänneasuun ja varhaisemmilla puhujapolvilla kieli onkin näkyvimmin sopeutunut uuden maan oloihin. Kokonaan suomeksi tehdyt ratkaisut ovat aineistossa harvinaisempia. Suomi on kuitenkin mukana yhtenä resurssina kahdella kielellä tai kielimuodolla tehdyissä ratkaisuisissa. Kahdella kielellä tehdyissä ratkaisuisissa kyse voi olla esimerkiksi tarkentamisesta tai pyrkimyksestä käyttää keskustelun tavoitekieltä, suomea.</p> <p>Haastateltava voi pyytää apua puheessa ilmenneeseen ongelmaan haastateltavalta suoralla kysymyksellä, johon haastattelija reagoi tarjoamalla ratkaisun. Kysymys voi olla hakukysymys, jolla pääasiassa selvitetään jotakin sanaa, vaihtoehtokysymys, jolla voidaan varmistaa olemassa olevia käsityksiä, tai retorinen kysymys, joka jää vaille vastausta. Haastattelijan ja taustahenkilön tarjotessa ratkaisua sanahakutilanteeseen ratkaisukieli on pääsääntöisesti suomi, ellei haastateltava erikseen kysy englanninkielistä sanaa. Taustahenkilön ehdottama ratkaisu voidaan ottaa suoraan käyttöön, se voi toimia ehdotuksena, jonka haastateltava vahvistaa, tai jäädä huomiotta. Kun haastattelijalle tai taustahenkilölle ei esitetä eksplisiittistä avunpyyntöä, avustamisen käynnistää usein haastateltavan eriasteinen epärointi.</p> <p>Tutkimuksen perusteella amerikansuomalaiset siis käyttävät kieliresursseinaan olevia suomea, englantia ja amerikansuomea moninaisesti ratkaistessaan itsekorjauksiaan ja sanahakujaan. Koska keskustelun tavoitekieli on suomi, on ymmärrettävää, että muun kuin haastateltavan suorittamat ratkaisut tapahtuvat suomeksi, ellei muuta kieltä erikseen pyydetä. Kaikkiaan haastatteluista ilmenee, että heikostikin suomea osaavat haastateltavat pyrkivät pysyttämään suomen kielessä ja orientoituvat näin normiin, että haastattelun kieli on suomi.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords amerikansuomi, suomi, englanti, korjaus, itsekorjaus, sanahaku, koodinvaihto			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Siirtolaisuudesta ja amerikansuomesta	2
1.2 Tutkimuskysymykset.....	6
2 AINEISTO JA METODI.....	6
3 TUTKIMUKSEN TEOREETTISTA TAUSTAA	12
3.1 Korjaukset.....	12
3.2 Sanahaut.....	14
3.3 Koodinvaihto	18
4 HAASTATELTAVAN ITSE RATKAISEMAT SANAHAKUTILANTEET	21
4.1 Ratkaisu suomeksi	22
4.2 Ratkaisu englanniksi.....	24
4.3 Ratkaisu amerikansuomeksi	31
4.4 Ratkaisu kahdella kielellä	37
4.4.1 Suomesta Englantiin.....	37
4.4.2 Englannista suomeen	41
4.4.3 Amerikansuomesta suomeen	46
5 HAASTATTELIJA TAI TAUSTAHENKILÖ TARJOAA RATKAISUA	48
5.1 Haastateltava pyytää apua haastattelijalta	49
5.2 Haastattelija avustaa pyytämättä.....	55
5.3 Taustahenkilö tarjoaa ratkaisua	59
6 PÄÄTELMÄT.....	66
LÄHTEET	70
LIITE 1: TAULUKKO AINEISTOSTA.....	75
LIITE 2: LITTEROINTIMERKIT	76

1 JOHDANTO

Amerikansuomalaisuudesta on yliopistovuosieni saatossa tullut minulle tärkeä kiinnostuksen kohde. Vuonna 2009 olin ystäväni kanssa lomamatkalla Kanadan Torontossa. Matkalla pääsin tallentamaan kanadansuomalaista keskustelutilannetta, tuolloin tosin vain matkamunistoksi. Keväällä 2010 olin Hannele Jönsson-Korholan pitämällä Suomen kieli Suomen rajojen ulkopuolella -kurssilla, jolla vierailevat luennoitsijat kertoivat erilaisista suomalaisista kielimuodoista ulkomailla. Muistan tajunneeni yhtäkkiä, että hallussani on noin 20 minuuttia amerikansuomalaista puhetta. Aloin tässä vaiheessa hahmotella konseptipaperin kulmaan ideoita kandidaatintutkielmaani varten, ja lopulta tutkielmani (Hotakainen 2011) käsittelee koodinvaihtoa amerikansuomessa. Tutkimuksessani käytin aineistona Kanadan-matkalla tallentamaani nauhoitetta.

Kandidaatintyön pohjalta jatkaminen gradutyössä tuntui mielekkäältä, mutta näkökulman löytäminen ei ollut täysin mutkatonta. Alkuun koodinvaihdon saralla jatkaminen tuntui luontevalta vaihtoehdolta. Pian kuitenkin totesin, että aihetta on tutkittu jo kovin paljon ja monelta kantilta. Aineistoni kautta havahduin siihen, että monet amerikansuomalaiset puhujat hakevat puhuessaan sanoja muistamattomuuden tai huonon kielitaidon takia. Tutkielman aihe alkoi muotoutua, ja totesin myös nopeasti, että tällainen tutkimus tarjoaisi tuoreen näkökulman sanahakuihin ja korjauksiin sekä niin ikään amerikansuomeen. Sekä sanahakuja että korjauksia on tutkittu kahden kielen rajapinnassa ennenkin (ks. luvut 3.1 ja 3.2), ja amerikansuomea sekä sellaisenaan että koodinvaihdon näkökulmasta. Tiedossani ei kuitenkaan ole, että sanahakuja ja korjauksia olisi tutkittu nimenomaan amerikansuomen osalta. Tutkimukseni pyrkiikin yhdistämään nämä tutkimuskentät ja täten tarjoamaan niihin tuoreita näköaloja.

Seuraavaksi teen katsauksen amerikansuomalaisten historiaan ja kieleen (luku 1.2) ja esittelen tutkimuskysymykseni (luku 1.3). Luvussa 2 esittelen aineistoni ja keskustelunanalyttisen tutkimusmetodin. Tämän jälkeen esittelen aiempaa tutkimusta käsittelemistäni aihepiireistä (luku 3). Luvut 4 ja 5 keskittyvät aineiston analyysiin esimerkkikatkelmien avulla. Luvussa 6 teen yhteenvetoa havainnoistani ja tuloksistani sekä pohdin tutkimusaiheen tulevia näkymiä.

1.1 Siirtolaisuudesta ja amerikkansuomesta

Suomesta on lähtenyt maailmalle vuosien saatossa siirtolaisiksi noin puoli miljoonaa ihmistä, joista ensimmäiset lähtivät matkaan reilut 350 vuotta sitten ja viimeisimmät vastikään. Englanninkielisistä maista siirtolaiset ovat pääosin keskittyneet USA:han ja Kanadaan sekä Australiaan. 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa aktiivisuus oli huipussaan, mutta Kanadaan ja Australiaan monet asettuivat vasta 1900-luvun puolessavälissä. (Martin & Jönsson-Korhola 1993: 11.)

Ruotsiin ja Norjaan suomalaisia on lähtenyt jo 1500- ja 1600-lukujen vaihteessa, ja muuttoliike Ruotsiin jatkui tämän jälkeen tasaisena parin sadan vuoden ajan (Korkiasaari 1989: 7). Matkustajaluetteloiden passitietoihin perustuva siirtolaisuuden tilastointi on melko luotettavaa vasta vuodesta 1893 alkaen; tätä ennen ilman passia muuttaminen on ollut yleisempää eikä täsmällisiä tietoja ole täten saatu. Yhteispuhjoismaisen työmarkkinasopimuksen solmiminen toi mukanaan vuodesta 1954 vuoteen 1969 kestäneen tyhjiön tilastoihin, sillä passi- ja työlupapakko poistettiin eikä passia näin ollen enää tarvittu. Tilastotietoja on kuitenkin saatu muista Pohjoismaista. (Korkiasaari 1989: 3–4.) 1960- ja 1970-luvuilla muutossa Suomesta Ruotsiin koettiin piikki, kun elinkeinorakenne muuttui Suomessa nopeasti, ja monet päättivät lähteä Suomea lähellä sijaitsevaan Ruotsiin työn, paremman talouden ja muutenkin parempien elinolojen perässä (Andersson & Kangassalo 2003: 65). Sotien jälkeen vuosina 1945–1997 Ruotsiin on siirtynyt noin puoli miljoonaa suomalaista (Jönsson-Korhola 2003: 11). Voikin siis sanoa Ruotsin suomalaissiirtolaisuuden olevan laajuudeltaan omassa luokassaan.

Pohjoismaiden ulkopuolelle suuntautuneita muuttoja ei ole ennen vuotta 1983 tarvinnut ilmoittaa viranomaisille, mutta kaikki eivät ole ilmoittaneet muutoistaan sen jälkeenkään, mikä tekee todenmukaisen tilastoinnin vaikeaksi. Tilastojen välittävä kuva siirtolaisuuden kokonaiskehityksestä on kuitenkin tyydyttävä. (Korkiasaari 1989: 4–6.) Tässä tutkimuksessa keskityn nimenomaan Pohjois-Amerikan – siis USA:n ja Kanadan – suomalaissiirtolaisten puheeseen.

Sytä siirtolaisuuteen on varmasti yhtä monta kuin on siirtolaisiakin, mutta jokaisen siirtolaisen kohdalla voidaan Keron mukaan puhua lähtöympäristön "työnnöstä" ja päämääräalueen "vedosta". 1800-luvun puolella vähäiset sodat, teollistuminen, elintason nousu ja kuolleisuuden lasku kasvattivat väestömäärää, mikä laittoi ihmisiä liikkeelle siirtolaisiksi. Tässä tutkimuksessa käytetyn haastatteluaineiston puhujista

suuri osa on 1800- ja 1900-lukujen vaihteen aikoihin tai sen jälkeen Amerikkaan tulleita tai siellä syntyneitä. 1900-luvun lähestyessä Suomen maatalouden näkymät synkistyivät, kun viljeltävä maa ei enää riittänyt, eikä teollisuuskään pystynyt tarjoamaan töitä kaikille. Yhdeksi syyksi on esitetty myös asevelvollisuuden pakoilua, kun 1900-luvun alussa Venäjän uhka alkoi painaa eikä haluttu päätyä venäläisiin joukkoihin. Kero kuitenkin toteaa tässä yhteydessä, että siirtolaisuuden syitä kartoitettaessa ovat jotkut todennäköisesti myös valehdelleet lähteneensä asevelvollisuutta pakoon, vaikka oikea syy olisikin toisaalla. (Kero 1996: 47–52.)

Korkiasaaren mukaan Pohjois-Amerikkaan lasketaan muuttaneen 380 000–400 000 suomalaista, joista 80 prosenttia asettui Yhdysvaltoihin ja loput Kanadaan. Amerikkaan muuttaneita suomalaisia on muuttanut jo 1600-luvulla, mutta suurempi liikehdintä Atlantin yli alkoi 1860-luvulla piikkivuosien ollessa vuosisadan vaihteessa, vuosina 1899–1913. (Korkiasaari 1989: 9.) Nykyisin Yhdysvalloissa taustansa suomalaisiksi ilmoittaneita on miltei 680 000 (Ancestry & ethnicity in America. Viitattu 26.4.2017) ja Kanadassa miltei 140 000 ihmistä (2011 National household survey: Data tables. Viitattu 26.4.2017).

1600-luvun retkikuntien mukana tulleet suomalaiset ovat osa niin kutsuttua Delaware-siirtolaisuuden jaksoa, joka on saanut nimensä siitä, että retkikuntien jäsenet asettuivat asumaan nimenomaan Delawareen. Myöhemmin osa muutti myös Alaskaan. 1800- ja 1900-lukujen siirtolaisista suurin osa sijoittui Yhdysvaltain ja Kanadan rajan tuntumaan kapealle vyöhykkeelle, Yhdysvalloissa itärannikolle ja keskilänteen. Suurten järvien alueella Michigan ja Minnesota ovat olleet perinteisesti keskeisiä suomalaisosavaltioita. Kanadan puolella Suurten järvien pohjoispuoli, erityisesti Ontarion provinssi oli suomalaisten aluetta. Asutus levisi sekä USA:ssa että Kanadassa myös länteen päin rannikolle saakka, mutta Pohjois-Amerikan eteläosiin suomalaiset eivät juuri lähteneet, sillä sopivaa työtä ei siellä ollut niinkään tarjolla. Suureksi osaksi Amerikkaan muuttaneita suomalaisia värvättiin Yhdysvalloissa vuoroalueella kaivostoimintaan sekä itäosissa miehiä rakennus- ja tehdastyöhön ja naisia palvelutyöhön. Kanadassa suuri osa muuttaneista työllistyi niin ikään teollisuusaloille ja maanviljelijöiksi. Suomalaisten yhteisöissä harjoitettiin paljon myös omaa työ- ja harrastustoimintaa, esimerkiksi osuuskuntien, opetuksen ja lehdistötoiminnan muodossa. (Korkiasaari 1989: 21–44.)

1800-luvulla Amerikkaan lähteneet siirtolaiset olivat pääosin kotoisin Pohjanmaalta, vaikka muiltakin Suomen alueilta lähti kansalaisia Atlantin yli. Pohjanmaasta

teki Suomessa keskeisen emigraatioalueen suureksi osaksi se, että tervatut purjelaivat alkoivat väistyä höyrylaivojen tieltä 1800-luvun puolessavälissä. Tällöin tervanpoltolla kukoistukseen kohonneen seudun taloustilanne heikkeni, kun taas muun Suomen puuteollisuus kasvoi. (Kero 1996: 53–64.) Suurimmassa osassa amerikansuomen haastatteluaineistoa kuuleekin jälkiä paikallisista murteista; erityisesti suomalaiset pohjalaismurteet ja Amerikassa puhuttu englannin kieli ovat monin paikoin sekoittuneet. Amerikanenglannin vaikutteet näkyvät selvimmin sanastossa ja vähiten morfologiassa (Virtaranta 1992: 9). Pohjalaismurteiden ja englannin kielen sekoittumisen lisäksi puhujien kielessä esiintyy usein myös selvärajaista koodinvaihtoa. Tässä tutkimuksessa käsittelen koodinvaihtoa kuitenkin enemmänkin sanahaun tai korjauksen keinona kuin omana erillisenä tutkimuskohteenaan.

Amerikansuomi on kielimuoto, joka on Amerikkaan muuttaneiden siirtolaisten suomen kieltä. Se ei ole kielimuotona yhtenäinen, eli samat sanat voivat olla eri yhteisöissä fonologialtaan erilaisia. Sitä ei myöskään voi sanoa sekakieleksi, vaan se on suomen kieltä, johon on omaksuttu vaikutteita englannin kielestä. (Virtaranta 1992: 9.) Englannin kielen sanojen muokkautuminen fonologisesti suomen kielen mukaisiksi on joka puolella amerikansuomen maantieteellisesti laajaa puhunta-aluetta toteutunut samoin lopputuloksin, vaikka joitakin poikkeuksiaakin on (mts. 21). Sanojen fonologinen mukautuminen suomenkieliseen asuun on aiheutunut pääasiassa kielten rakenteen erilaisuudesta; vaikeasti lausuttavia englannin kielen sanoja on yritetty lausua suomalaisittain. Eri kieliperheisiin kuuluvat suomi ja englanti ovat olleet vaikeampia sopeuttaa toisiinsa kuin kaksi sukulaiskieltä (mts. 21). Virtaranta ja Jönsson-Korhola toteavat poimimiensa näytteiden perusteella, että ensimmäisen polven amerikansuomalaisilla näkyy vahvana lähtöalueen murrepohja. Englannista mukautetut lainailmaukset ovat vähäisiä, ja ne liittyvät haastateltaville läheisiin elämänalueisiin kuten kaivos-, metsä- ja maanviljelystöihin. (Virtaranta & Jönsson-Korhola 1993: 35.) Suomen kielen osuus jää usein sitä vähemmälle, mitä myöhempi jälkeläispolvi on kyseessä, sillä suhtautuminen suomen kieleen ja kieliperintöön on monesti ollut näillä jälkipolvilla välinpitämätön. Etenkin lapset saattoivat puhua keskenään lähes pelkästään englantia, vaikka heidän vanhempansa puhuivat heille suomea. (Martin & Jönsson-Korhola 1993: 19–20.)

Amerikansuomen kielimuodon muotoutumiseen ja säilymiseen ovat vaikuttaneet monenlaiset tekijät. Myös siirtolaisperheissä suhtautuminen niin suomen kuin englannin kieleen on vaihdellut. Seuraavassa katkelmassa 1960-luvulla syntynyt kana-

dansuomalainen kertoo siitä, miten hänen lapsuuden kodissaan suhtauduttiin englannin käyttöön ja millaisia ongelmia siitä seurasi.

No ei se tullut ennen ku mä olin vanhempi, ehkä noin kymmenen kahentoista vuotta vanha ja joskus se oli aika ärsyttävä, kun en pystynyt selittämään, mitä mä halusin selittää. Ja ei ne, ne sanat ei ollut siinä, mutta mä olisin helposti selittänyt sen englanniksi, mutta meil oli semmonen sääntö, talosääntö, mikä ei ollu puhuttu, mutta talosääntö, että oli pakko puhua suomea talossa ja siis englantia ei puhuttu yhtään. Vaikka se olis helpompi. Että oli pakko kärsiä ja jos oli tärkeä, sitten yrittää sanoa sen suomeksi ja oli aina apua, jos en mä pystynyt selittämään sitä. Mutta joskus jos ei ollut niin tärkeä, se tuli, tapahtui niin, ettei se tullut sanottu yhtään, koska en mä viittänyt vaivata etsiä niitä sanoja.

(Signum 16056_1az)

Katkelmassa näkyy haastateltavan perheen jyrkkä asenne englannin kielen käyttöön kotiooloissa. Puhujasta ilmaisun rajoittaminen on selvästi tuntunut rankalta, vaikka apua sanojen löytämiseen onkin ollut saatavilla. Oma kieli on luontainen osa ihmisen kansallista identiteettiä. Uuteen maahan muuttamisen jälkeen kieli voi olla yksi harvoista kiinnkohdista tuttuun ja turvalliseen yhteisöön ja ympäristöön. Muuttajille Englanti ja amerikkalainen elämäntapa ovat voineet tuntua vierailta, niihin totuttuun ei ole haluttu antaa liikaa periksi ja lasten integroiminen suomalaiseen perinteesseen on todennäköisesti koettu tärkeäksi (vrt. esim. Kovács 2004: 206–210).

Amerikansuomen kielimuodon tekee tutkimuksen kannalta kiinnostavaksi muun muassa sen uhanalaisuus. Vilkkaimman muuttoliikkeen aikaan ulkomaille muuttaneet suomalaiset (ensimmäisen polven puhujat) ovat jo edesmenneitä ja heidän lapsuksakin (toisen polven puhujat) jo vanhoja. Tästä seuraavat sukupolvet alkavat jo lapsesta omaksua yhä helpommin englannin kielen, ja suomen kielen taito alkaa kuihtua pois. Esimerkiksi toisen polven amerikansuomalainen Inkeri Väänänen Jensen kertoo painamattomassa omaelämäkerrassaan, ettei suomen kieltä pidetty tärkeänä; sen puhumista jopa hävettiin eikä sitä näin ollen juuri käytetty kuin aikuisten kuullen (Martin & Jönsson-Korhola 1993: 19).

Amerikansuomen sanoista, jotka ovat mukautuneet englannin kielestä suomen kielen fonologian mukaiseen asuun, on käytetty myös termiä *finenglish*, joka on sanojen *finnish* ja *english* yhdistelmä. Mencken (1936: 676) toteaa termin olevan peräisin eräältä michiganilaiselta Suomi Collegen professorilta, joka on aikanaan ehdottanut kyseistä termiä. Syy on ilmeisesti ollut se, että suomalaisten siirtolaisten suomen

kieli on muuntunut niin paljon Yhdysvalloissa, toisin sanoen englannin kielen vaikutuksesta. Mencken mainitsee myös, että suomalaissiirtolaisten sanomalehdissä mainosten tekstit on yleisesti käännetty englanniksi, sillä muuten suuri osa lukijoita ei ymmärtäisi niitä (mts. 680). Tämä kertoo siitä, miten suuressa roolissa jotkin amerikkansuomen elementit ovat olleet ja siitä, miten amerikkansuomen kielimuoto on ollut keskeinen osa siirtolaisten elämää ja jopa identiteettiä.

1.2 Tutkimuskysymykset

Yleisesti korjaukset on luokiteltu aloittajan mukaan itse aloitettuihin ja toisen aloittamiin korjauksiin. Olen kuitenkin luokitellut aineistoni tapaukset sen mukaan, onko sanahaun tai korjausjakson ratkaisijana haastattelija tai taustalla oleva ulkopuolinen vai ratkaiseeko haastateltava ilmaisuongelmansa itse. Ensimmäinen luokka, haastateltavan itse ratkaisemat ongelmatilanteet, on edelleen jaoteltu luokkiin ratkaisussa käytettyjen kielten mukaan. Toisessa luokassa, haastattelijan tai taustalla olevan henkilön ratkaisemissa ongelmatilanteissa, tapaukset on edelleen jaettu sen mukaan, pyytääkö haastateltava apua, avustaako haastattelija haastateltavaa pyytämättä vai avustaako taustahenkilö haastateltavaa.

Tutkimuksessani siis selvitän, millaisin keinoin ja millä kielellä tai kielimuodolla haastatellut amerikkansuomalaiset ratkaisevat sanahaku- ja korjaustilanteita. Tutkin myös sitä, voiko näissä tilanteissa nähdä kielen tai kielimuodon valintaan vaikuttavia tekijöitä ja jos, niin millaisia ne ovat. Iän, sukupuolen, asuinpaikan tai muiden vastaavien ominaisuuksien merkitystä ratkaisussa en sen sijaan tarkastele, sillä tällaista tietoa käytössäni ei ole riittävästi. Muutenkin painopisteeni on kielenulkoisen taustan sijasta vuorovaikutustoiminnassa, ja tutkimukseni noudattaa keskustelunanalyttistä metodologiaa, jota esittelen seuraavassa luvussa.

2 AINEISTO JA METODI

Tutkimukseni aineisto koostuu 16 äänitiedostosta, jotka olen saanut haltuuni Kotimaisten kielten keskuksen nauhoitearkistosta. Näiden kesto on yhteensä noin 8 tuntia. Nauhoitteiden kestot vaihtelevat noin kuudesta minuutista noin tuntiin, mutta

tallenteista kahdeksan kappaletta on kestoaltaan noin puolen tunnin mittaisia. Taulukko nauhoitteista on tutkimuksen liitteenä (liite 1).

Nauhoitteissa on haastateltu eri-ikäisiä ensimmäisen, toisen ja kolmannen polven amerikansuomalaisia. Virtaranta ja Jönsson-Korhola (1993: 35, 56) määrittelevät ensimmäisen polven amerikansuomalaisiksi Suomesta Amerikkaan muuttaneet henkilöt ja toisen polven amerikansuomalaisiksi ne, jotka ovat syntyneet Amerikassa tai muuttaneet sinne lapsena. Määritelmällisesti ensimmäisen polven amerikansuomalaisia eli Amerikkaan alun perin muuttaneita suomalaisia on mukana kaksi ja Amerikkaan muuttaneiden jälkeläisiä, toisen polven amerikansuomalaisia on kaksitoista. Toisen polven puhujien jälkeläisiä eli kolmannen polven puhujia on mukana edellä mainitun luokittelun perusteella neljä. Kahden haastatellun puhujapolvesta ei ole saatavilla varmaa tietoa, mutta he ovat joko toisen tai kolmannen polven puhujia. Kaikista haastatelluista ei ole ilmoitettu syntymäaikaa tai -paikkaa; näistä voisi päätellä, onko kyse Amerikkaan muuttaneesta vai siellä syntyneestä henkilöstä. Puhujapolvi selviää usein kuitenkin tallenteelta.

Nuorin haastatelluista on 5-vuotias, vanhin 76. Kaikkien haastateltujen ikää ei kuitenkaan ole tiedossa tai tiedossa on ollut vain syntymävuosi. Haastattelujen nauhoitusajat sijoittuvat vuosiin 1965–2002. Ajallisesti varhaisimmat nauhoitukset vuosilta 1965–1980 sijoittuvat vaiheeseen, jolloin Helsingin yliopiston suomen kielen professori Pertti Virtaranta työryhmineen teki useita tallennusmatkoja muun muassa amerikansuomalaisten pariin. Virtaranta kertoo, että vuonna 1965 alkoi Opetusministeriön apurahan turvin Amerikkaan suuntautunut ensimmäinen keruu- ja tutkimusmatka, jolla Virtaranta ja Lauri Karttunen tekivät haastatteluja kyseisillä alueilla. Myöhemmin, vuosina 1975 ja 1980, Virtaranta teki vielä Hannele Jönsson-Korholan, Maija Kainulaisen ja Maisa Martinin kanssa uusia keruuretkiä. (Virtaranta 1993: 21–24.) Aineistossani on mukana jokunen Maija Kainulaisen tekemä haastattelu juuri vuoden 1980 retkeltä, minkä lisäksi muutama Kainulaisen nauhoite on vielä vuodelta 1986. Ensimmäiset haastattelut osuvat siis aikaan, jolloin amerikansuomen kielimuodon tallentaminen vasta alkoi, ja tuoreimmat ovat 2000-luvun alusta, joten kyseessä on samalla kiinnostava läpileikkaus amerikansuomen tallentamisen historiaa. Joissakin tapauksissa haastattelujen sisältö ja keruutiedot paljastavat, että ne on kerätty tiettyjen keruumatkojen aikana. Aineistossani on havaittavissa paljon erilaisia kiinnostavia amerikansuomen kielimuotoon liittyviä vuorovaikutuksellisia ja sanas-

tollisiakin ilmiöitä. Sivuan myös näitä ilmiöitä analyysissäni, mutta tutkimukseni pääpaino on kuitenkin, kuten todettua, itsekorjaus- ja sanahakutilanteissa.

Virtaranta (1992) kertoo, että suuri osa amerikansuomalaisten lainasanastosta liittyy sellaisiin asioihin, töihin, ammatteihin tai koneisiin, joihin siirtolaiset tutustuivat vasta Amerikassa. Lainamukautumia on erityisesti kaivos-, auto- ja ruokasanastossa sekä Suomen oloissa tuntemattomampien eläinten ja kasvien nimissä. Paljon lainaa on myös yhteiskuntaelämään liittyvässä sanastossa. Lisäksi on joitakin sanoja, joiden lainautumisen syy ei ole helposti selvitettävissä. (Mts. 29–30.)

Aineistossani juuri työ-, yhteiskunta- ja yhteisöasiat tulevat puheeksi erityisesti vanhempien puhujien haastatteluissa ja suomen kieleen englannista mukautettuja sanoja sekä koodinvaihtoa esiintyy paljon. Lasten ja nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa keskeisiä ovat kouluun, harrastuksiin, vapaa-aikaan ja tulevaisuuden suunnitelmiin liittyvät asiat. Koska aihealueet ovat arkipäiväisiä sekä vanhoille että nuorille puhujille ja puhujat elävät englanninkielisessä ympäristössä, syntyy tilanteita, joissa englanninkieliset ilmaukset ovat luonnollisemmin muistissa ja näin myös helpommin käytettävissä.

Murrehaastatteluissa haastattelijalta on Nuolijärven (2005: 253) mukaan toivottu sanojen esiin houkuttelua, erityisesti vanhan alueellisen sanaston tallentamiseksi. Lisäksi haastattelijoina esimerkiksi ohjeistettiin välttämään puhujan vastausten kommentoimista minimipalauttein, kuten *jaa-jaa* ja *niin-niin* (Yli-Paavola 1970: 44). Esimerkiksi tällaisia strategioita ja haastattelumateriaalin luonnetta aineistona havainnollistaa seuraava katkelma, jossa haastattelijaa tiedustele, millä kielellä henkilö kiroilee, jos kohtaa vastoinkäymisiä työpaikallaan.

Esimerkki 1

5322_2az.mp3 08:52–09:39 Kiroilu (mies, 23)

- > 01 H: mitäs jos siellä (.) joku (.) vahinko
- > 02 tulee (.) millä kielellä sitä kirotaan.
- 03 V: hehheh .h aa (1.2) minä↓kö.
- 04 H: eikun (0.9) niin millä kielellä sä kiroat
- 05 V: mä kiro- molema ahhahhah molemmat .h oikeen
- 06 hyvin kans ahhahhah h. (.) ei se=aittaa
- 07 (3.7)
- > 08 H: mitenäs sä suomeksi kiroat. (1.8) miten sä
- > 09 kiroot suomeksi
- 10 V: °su-°
- 11 H: jos nyj joku menee pahastiv vikaan
- 12 (0.6)
- 13 V: .h h >mä luulen< etten mä voi sanoo hahhahha
- > 14 sanoo oikeen hohho (.) ooh perkele (.) vain
- 15 sitä (.) °eli° (.) eli muutta

16 H: mm

17 V: mul on toisia että voi sanoo kanssa hehheh .h

Haastattelija tiedustelee ensin haastateltavalta, mitä kieltä hän käyttää kirotessaan työpaikallaan tapahtuneita vastoinkäymisiä (r. 1–2 ja 4). Kun mies on vastannut käyttävänsä molempia kieliä kiroiluun (r. 5–6), haastattelija vaihtaa fokusta. Hän on saanut kuulla, että molemmat kielet, suomi ja englanti, ovat kiroillessa käytössä. Häntä ilmeisesti kuitenkin kiinnostavat eritoten suomenkieliset kiroiluilmaukset, joten hän kysyy tätä erikseen (r. 8–9). Näin hän samalla vaikuttaa haastattelun suuntaan ja saa puhujan sanomaan toivomansa asian. Kyseessä ei ole räikeä esimerkki tiedon ”lypsämisestä”, mutta se osoittaa haastattelun luonteen puhetilanteena, jossa haastattelija voi vaikuttaa siihen, mitä lopulta kuullaan. Haastattelijalla on ylipäättään selkeä rooli kysyjänä ja tilanteen ohjaajana, kun taas haastateltavan pääasiallinen tehtävä on vastata kysymyksiin. Haastattelija tuottaa katkelmassa myös dialogipartikkelin *mm* (r. 16), joka poikkeaa Yli-Paavolan mainitsemista ohjeista olla kommentoimatta vastaukseen. Omassa aineistossani esiintyy näitä hyväksyviä minimipalautteita jatkuvasti, mikä herättää kysymyksen siitä, onko pelkästään amerikansuomea nauhoitettaessa poikettu suosituksista vai onko kyse yleisestä ilmiöstä. Toisaalta aineistostani löytyy myös kysymys–vastaus–kysymys-tyyppisiä sekvenssejä, joiden kohdalla on syytä olettaa käytetyn ymmärtäviä nyökkäyksiä tai kiinnostunutta kuuntelua osoittavaa mimiikkaa, kuten Yli-Paavola (1970: 40) asian ilmaisee ja ohjeistaa kerääjiä toimimaan. Toisaalta interaktiivisuus on haastattelussa luonnollista eikä täysi hiljaisuus ja kommentoimattomuus tunnu kovinkaan mielekkäältä strategialta tai toimintatavalta.

Tutkimukseni on tehty käyttäen keskusteluanalyttistä metodia. Keskusteluanalyttisessä tutkimuksessa tutkitaan keskustelun vuorovaikutusta ja sitä havainnollistetaan litteroimalla eli kirjoittamalla keskustelu auki tekstiksi käyttäen erityisiä litterointimerkkejä (liite 2). Näillä merkitään esimerkiksi äänenpainoja, taukoja ja äänen laadun vaihteluita. (ks. myös Vatanen 2016: 315–319). Tutkimuksessa käyttämiäni tallenteita ei ollut litteroitu, kun sain ne käyttööni, ja olenkin litteroinut itse työssäni analysoimani esimerkkikatkelmat. Selvennyksen vuoksi todettakoon, että olen ilmaissut englannin äänneasun mukaan äännetyt nimet englanninkielisen kirjoitusasun mukaan, mutta amerikansuomalaisittain äännetyt nimet ääntämyksen mukaan. Litteraateissa suomalaista haastattelijaa edustaa kirjain H ja amerikansuomalai-

sia haastateltavia kirjain V. Luvussa 5 esiintyvät taustahenkilöt on merkitty litteraateihin kirjaimella X.

Aineistoni koostuu siis haastatteluista, jotka eivät ole keskusteluanalyysin perinteessä tyypillinen aineiston muoto. Myös haastatteluaineistoa on hyödynnetty tutkimuksissa, mutta alalla on pyritty ensisijaisesti tutkimaan mahdollisimman luonnollista arkikeskustelua, jossa ei ole suoranaisia keskustelun vuorottelua ja etenemistä rajoittavia osallistujia tai osallistujien välistä hierarkiaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tutkimus rajoittuisi pelkkiin arkikeskusteluihin, vaan myös institutionaaliset keskustelut ovat olleet laajasti tarkastelun kohteena. Tällöin on tarkasteltu esimerkiksi asiakaspalvelua tai lääkärin ja potilaan välistä vuorovaikutusta (ks. esim. Sorjonen & Raevaara 2006; Ruusuvuori, Haakana & Raevaara 2001; Sorjonen, Peräkylä & Eskola 2001). Vaikka haastattelussa on lähtökohtaisesti melkoisen orjallinen vuorottelun tendenssi, voi sen nähdä eräänlaisena arkikeskustelun ja institutionaalisen keskustelun rajapintana. Institutionaalisuutta haastatteluun tilanteena tuo esimerkiksi se, että haastattelulla on tietty päämäärä, johon pyritään (Ruusuvuori & Tiittula 2005: 23).

Keskustelussa osallistujat toimivat keskenään tietyllä tavalla. Toisen keskustelijan sanottua jotakin toinen keskustelija vastaa yleensä tähän. Samanlainen vuorottelu pätee elämän muillakin osa-alueilla. Keskusteluanalyysin yhteydessä puhutaan Harvey Sacksin, Gail Jeffersonin ja Emanuel Schegloffin käsitteeksi tekemästä vuorottelujäsennyksestä, joka ilmaisee keskustelun vuorotteluun liittyvät säännöt; nämä säännöt kuvaavat parhaiten vapaata ja suunnittelematonta arkikeskustelua (Hakulinen 1997: 32–33.) Yksi keskustelun puheenvuoro rakentuu yhdestä tai useammasta vuoron rakenneyksiköstä. Nämä voivat koostua lauseista, lauseen osista tai sanasta, ja niiden lopussa puheenvuoron on mahdollista vaihtua. Keskustelun osallistujille vuoron rakenneyksiköt ovat tunnistettavia kokonaisuuksia. (Ruusuvuori 2016: 55.) Kun puhutaan vuorovaikutuksen ja sen peräkkäisten toimintojen järjestymisestä toimintajaksoiksi eli sekvensseiksi, puhutaan sekvenssijäsennyksestä. Sekvenssit, joissa kahden vuoron välinen kytkös on erityisen kiinteä, ovat nimeltään vieruspareja. Vieruspari on kahden keskustelijan kahden peräkkäisen vuoron kokonaisuus, joka muodostuu *etujäseneestä* ja *jälkijäseneestä*. Tällaisia ovat esimerkiksi tervehdys ja vastatervehdys tai kysymys ja vastaus. (Peräkylä & Stevanovic 2016: 43.) Tutkimushaastattelun sekvenssissä voi nähdä olevan kolme osaa: kysymys, vastaus ja kiittäminen

(Ruusu vuori & Tiittula 2005: 27). Seuraavat esimerkit aineistostani havainnollistavat vuorottelujäsennystä (esim. 2) ja sekvenssijäsennystä (esim. 3) käytännössä.

Esimerkki 2 (signum 13645_1bz)

H: sä olit jo kuustoistavuotias kun olit Suomessa
(*vuoro 1*)
V: joo
(*vuoro 2*)
H: .hh miltäs siellä näytti h (.) elämä
(*vuoro 3*)
(.)
V: no s- h se näytti melkein sama kuin täällä (.)
(*vuoro 4*)

Esimerkki 3 (signum 11116_2az)

H: mitä:s ttyötä (0.2) >teidän isänne< (0.2) sun (*kysymys*)
isäs teki siellä, k^öh^hk^öh
V: minun isäoli niinkun:nä .mts siellä
(*vastaus*)
Superiossa hän oli siellä #ä:h# (0.6)
↑o:ritokalla,
H: mm-h,
(*kuittaus*)
V: työssä,
(*vastaus jatkuu*)
H: mm-h,
(*kuittaus*)

Esimerkistä 2 voi huomata kahden puhujan vuorojen rakentumisen suhteessa toisiinsa. Ensin haastattelija (H) esittää toteamuksen (vuoro 1) ja haastateltava (V) vahvistaa tämän partikkelilla *joo* (vuoro 2). Tämän jälkeen haastattelija jatkaa kysymyksiensä (vuoro 3), jonka päätyttyä haastateltavan voi katsoa ymmärtävän kysymysvuoron päättyneeksi. Hän alkaakin vastata kysymykseen (vuoro 4). Vuorottelu on siis mahdollista, koska osapuolet tunnistavat toistensa ilmaisusta vuoron rakenneyksiköt ja tietävät, milloin toinen on sanomassa jotakin. Esimerkissä 3 taas esiintyy tyypillinen vieruspari *kysymys-vastaus*. Kysymys on selkeä hakukysymys ja vaatii siis vastauksen. Esimerkistä löytyy myös aiemmin tutkimushaastatteluille tyypilliseksi todettu kuittaus. Dialogipartikkeli *mm-h* toimii siis kuittauksena vastauksen vastaanottamisesta.

Olennaista on mainita myös termit korjausjäsenys ja preferenssi. Korjausjäsenys, joka on tutkimuksessani keskeisessä roolissa, viittaa keskusteluun vuorovaikutusongelman vuoksi syntyvään välijaksoon ja sen rakenteeseen. (Kuruhila & Laakso

2016: 226–227.) Korjausjakso voi myös laajeta riippuen siitä, millaiseksi keskustelijoiden vuorottelu ongelman ratkaisussa muodostuu. Preferenssijäsennyksellä tarkoitetaan keskustelunanalyysissä sitä, että vuorovaikutuksen osallistujat voivat toimia vaihtoehtoisilla tavoilla vuorovaikutuksessaan ja nämä tavat ovat keskenään eriarvoisia; toiset odotetumpia toimintatapoja kuin toiset. Erilaisissa keskustelutilanteissa tietynlaiset ilmaisuvallinnat voivat palvella keskustelun sujuvuutta toisia paremmin ja ovat täten preferoidumpia eli odotusarvoisempia. Korjauksissa preferenssi näkyy esimerkiksi siten, että puhujan itse aloittama korjaus on oletusarvoisempi kuin toisen aloittama. (Raevaara 2016: 151.) Tarkastelen korjauksia tarkemmin seuraavassa luvussa, jossa esittelen tutkimukseni kannalta relevanttia teoriakehystä myös sanahauista ja koodinvaihdosta.

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTISTA TAUSTAA

Käsittelen tutkimuksessani kahta vuorovaikutusilmiötä: korjauksia ja sanahakuja. Tutkimuksessa sivuan myös koodinvaihtoa, kun tarkastelen aineistoni esimerkkejä luvuissa 4 ja 5. Seuraavaksi esittelenkin hieman kutakin edellä mainituista kolmesta ilmiöstä ja nostan esiin aiempia tutkimushavaintoja näiden ilmiöiden piiristä.

3.1 Korjaukset

Keskusteluvuorovaikutuksessa kaikki ei aina mene niin kuin puhuja tai puhujat toivoisivat. Keskustelun osallistujat voivat joutua turvautumaan korjauksiin, joista muotoutuu korjausjaksoja. Korjauksen voi suorittaa kuka tahansa keskustelun osanottajista huomatessaan virheen tai muutoin korjattavan ilmauksen. Korjaukset jaetaan perinteisesti kahteen pääryhmään, itsekorjauksiin ja toisen suorittamiin korjauksiin. Itsekorjaus tarkoittaa, että puhuja korjaa itse omaa lausumaansa, kun taas toisen suorittamassa korjauksessa joku muu kuin puhuja itse korjaa puhujan lausumaa. (Schegloff, Jefferson & Sacks 1977: 361.) Jos korjauksen suorittaa sen aloittaja, puhutaan itse aloitetusta korjauksesta. Korjauksen voi myös suorittaa eri henkilö kuin se, joka on tehnyt korjausaloitteen, ja tällöin puhutaan toisen aloittamasta korjauksesta. (Pikkarainen 2015: 51.) Tutkimukseni luvussa 4 tarkastelemani esimerkit voi nähdä itsekorjauksina, mutta tuon jäljempänä esiin sen, että useimpia niistä on osuvampaa ni-

mittää sanahauiksi. Luvussa 5 on sen sijaan myös tapauksia, joita voi tarkastella toisen aloittamina korjauksina.

Itsekorjaukset ovat siis ilmiöitä, joissa puhuja keskeyttää meneillään olevan lausumansa ja muokkaa sitä korjaamalla tai täsmentämällä. Yksi itsekorjaustutkimuksen kulmakiviä on Schegloffin, Jeffersonin ja Sacksin (1977) artikkeli ”The preference for self-correction in the organization of repair in conversation”. Artikkelin tulokset osoittavat, että virheen korjaaminen itse on odotusarvoisempaa kuin se, että toinen osapuoli korjaa huomaamansa virheen. Artikkelissa tuodaan esiin se, että korjaus voi sijaita itse ongelmavuoron lisäksi kahden vuoron välisessä siirtymätilassa ja ongelmavuoroa seuraavassa vuorossa. Korjauksen aloittaminen on mahdollista myös ongelmavuoroa seuraavan vuoron jälkeen kolmannessa vuorossa, jolloin puhuja korjaa omaa edeltävää vuoroaan, tai kolmannessa positiossa, jolloin korjaus tapahtuu reaktion puhekomppanin edeltävään vuoroon. (Mas. 365–366; Sorjonen 1997: 113–114). Neljännen position korjausaloitteet ovat kuulijan tilaisuuksia korjata ymmärrystään aiemmin sanotusta, mutta tällaiset ovat harvinaisia. (Sorjonen 1997: 136.) Schegloff ym. (1977: 369) mainitsevat myös, että heidän aineistonsa perusteella itse aloitetut korjaukset ratkeavat pääosin samassa vuorossa kuin missä ne on aloitettu; tämä pätee heidän mukaansa myös siirtymätilassa ja kolmannessa vuorossa itse aloitettuihin korjauksiin, kun taas toisen aloittamat korjaukset vaativat useamman vuoron tullakseen ratkaistuiksi.

Sorjonen ja Laakso (2005) ovat artikkelissaan tarkastelleet itsekorjausten näkökulmasta erilaisia vuorovaikutusaineistoja. Näihin aineistoihin sisältyy sekä videoituja institutionaalisia keskusteluja että erilaisia puhelinkeskusteluja. Tällä he ovat pyrkineet mahdollistamaan laajan näkökulman itsekorjausten aloituskeinoihin ja vuorovaikutustehtävien tilanteiseen vaihteluun. (Sorjonen & Laakso 2005: 246). He osoittavat, että itsekorjausten aloittaminen voidaan tehdä sekä leksikaalisesti että eileksikaalisesti (mas. 245). Edeltävällä siis tarkoitetaan sanallisia keinoja, kuten vaikkapa partikkeleita ja jälkimmäisellä esimerkiksi sanan keskeytystä. Partikkelien, kuten *eiku*, *tai* ja *siis*, avulla tehty korjaus voi merkitä korvaamista, vaihtoehtoisuutta tai täsmennystä, kun taas kesken jättäminen ei kerro tulevan korjauksen luonteesta itsessään vielä mitään. Partikkeleista vain *eiku* antaa tilaa vaikkapa anteeksipyyntölle ennen varsinaista korjausta, koska se implikoi jo sellaisenaan korjauksen olevan tulossa. (Mas. 264.) Aineiston kontekstista riippumatta ylivoimaisesti yleisimmäksi näistä itsekorjausten aloituskeinoista Sorjonen ja Laakso havaitsivat sanan tai ilma-

uksen kesken jättämisen, kun taas partikkeleista *tai* oli yleisin keino (mas. 247). Vaihtaisi siis olevan tavallista olla viittaamatta tulevan korjauksen luonteeseen edeltä käsin. Tämä tuntuukin luonnolliselta, jos pohditaan sitä, etteivät ihmiset välttämättä ole päättäneet valmiiksi, miten puhetaan korjaavat ja jatkavat vaan prosessointi tapahtuu reaaliaikaisesti. Partikkelit taas kertovat suunnitelmallisemmasta lähtökohdasta korjaukseen ja ovat siksi harvinaisempia.

Seuraavaksi käsittelen sanahakuja, joilla on yhteistä rajapintaa itsekorjauksien kanssa. Molempia voidaan tarkastella saman ilmiön erilaisina puolina, mutta myös läheisinä, joskin toisistaan eroavina ilmiöinä.

3.2 Sanahaut

Sanahakutilanteena voidaan pitää keskustelun ilmiötä, jossa yksi keskustelun osapuolista ei muista tai tiedä seuraavaksi aikomaansa sanaa tai ilmausta ja yrittää ratkaista sanan tai ilmauksen itse tai antaa mahdollisuuden ratkaisuun tai ratkaisussa avustamiseen myös muille keskustelijoille. Sanahakutilanteet voidaan jakaa puhujan itse ratkaisemiin ja toisen ratkaisemiin sanahakuihin. Puhujan itse ratkaisemilla sanahauilla tarkoitan sellaisia tilanteita, joissa puhujan vuoro keskeytyy sanan tai ilmauksen löytämistä varten, mutta puhuja onnistuu itse ratkaisemaan ongelman – vähintäänkin niin, että keskustelun toinen osapuoli ymmärtää haetun ilmauksen ja keskustelu pääsee etenemään. Toisen ratkaisemat sanahaut ovat samankaltaisia tilanteita, mutta niissä puhujan ongelmallisen vuoron ratkaisun suorittaa keskustelun toinen osapuoli. Aineistossani ongelmallisen vuoron ratkaisuun saattaa osallistua myös pääasiallisen keskustelun ulkopuolella oleva taustahenkilö eli joku muu kuin haastattelija. Keskeistä on myös tarkastella sitä, tapahtuuko toisen suorittama ratkaisu ongelmavuoron tuottajan vai ratkaisijan itsensä aloitteesta. On esimerkiksi mahdollista, että kakkoskielinen suomen puhuja hakee sanaa siihen asti, kunnes löytää oikean muodon, mutta äidinkielen puhuja pyrkii näyttämään, ettei oikealle muodolle ole ymmärryksen osalta tarvetta (Kurahila & Laakso 2016: 240).

Sanahakuja kuten itsekorjauksiakin on tutkittu erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä ja eri näkökulmista. Oletusarvoinen tilanne tälle, kuten monen muunkin vuorovaikutusilmiön tutkimukselle, on mahdollisimman luonnollinen arkikeskustelu, johon tallennustilanne ja muut ulkoiset seikat vaikuttavat mahdollisimman vähän. Erityisen paljon on tutkittu kuitenkin myös epäsymmetrisiä vuorovaikutustilanteita,

joissa osallistujalla on esimerkiksi kielitaidon tai sairauden vuoksi ongelmia löytää sopivia ilmaisia (ks. esim. Kurhila 2006; Pikkarainen 2015; Helasvuo, Laakso & Sorjonen 2004).

Sanahaut asettuvat samaan ilmiökenttään itsekorjausten kanssa, mutta samankaltaisuudesta huolimatta myös eroja näiden kahden ilmiön välillä on löydettävissä. Myös Schegloff ym. (1977: 363) toteavat sanahaun olevan samassa ilmiökentässä kuin heidän tutkimansa korjaukset, mutta he eivät käsittele niitä kuitenkaan korvauksina tai oikaisuina.

Eräänä keskeisenä erona itsekorjausten ja sanahakujen välillä voisi nähdä sen, ettei itsekorjausta ole välttämättä suunnattu vastaanottajalle eikä se täten useinkaan vaadi vastaanottajalta toimenpiteitä. Kuten luvussa 3.1 mainitsin, Schegloff ym. (1977) ovat todenneet, että itsekorjaus on odotusarvoisempaa kuin toisen suorittama korjaus. Sanahakutilanteessa sen sijaan voi ajatella olevan suurempi mahdollisuus yhteistoiminnalliseen ratkaisun etsintään, vaikka myös omatoiminen ratkaisu on mahdollinen. Olennainen kysymys kuitenkin on se, voiko sanahakua ajatella myös itsekorjauksena joissakin sellaisissa tapauksissa, joissa sanaa hakeva puhuja ratkaisee ongelman itse. Sanahakuna tarkasteltavassa tilanteessa puhujalta saattaa jäädä esimerkiksi sana kesken. Lopulta jompikumpi osapuolista korvaa sen ja haku ratkeaa. Tällöin olisi nähdäkseni kuitenkin mahdollisuus siihen, että kesken jääneen sanan jälkeen keskustelun osapuolet voisivat käydä mahdollisesti pitkäköökin pohdintaa etsityn sanan merkityksestä.

Pontta tämän ajatuksen tueksi voi löytää myös Schegloffilta (2013), joka on tutkinut puhujan aloittamien, samassa vuorossa esiintyvien korjausten erilaisia tehtäviä ja jaotellut korjaustavat kymmeneen erilaiseen luokkaan. Yksi luokista on hakeminen, josta hän toteaa, että kyseisenlaisia tapauksia on aiemmassa keskusteluntutkimuksen kirjallisuudessa nimitetty sanahauiksi, mutta termi on lopulta liian rajoittava (mas. 49). Tämän terminologisen päällekkäisyyden lisäksi ajatus siitä, että puhujan suorittama ja ratkaisema haku on samalla laskettavissa korjaukseksi, kertoo häilyvästä rajasta itsekorjauksen ja sanahaun käsitteiden välillä.

Pikkarainen (2015: 110) mainitsee Kurhilan (2006: 91) tutkimusta mukailleen sanahakujen olevan korjausjäsenyyksen näkökulmasta itsekorjausten alalaji. Hän jakaa korjaustapaukset Schegloffin, Jeffersonin ja Sacksin tavoin korjauksiin (repairs) ja oikaisuihin (corrections). Oikaisuilla niiden nimen mukaisesti oikaistaan väärä sanamuoto; niitä voi pitää korjausten alalajina. Pikkarainen huomauttaa, ettei sana-

hauissa tyypillisesti esiinny virheellisiä muotoja, joten oikean muodon tuottamista ei ole mielekäästä pitää oikaisuna. (Pikkarainen 2015: 116.) Erityisesti viimeksi mainittu seikka on tärkeä huomio. Jos oletetaan, ettei sanahauissa esiinny yleensä virheellisiä muotoja, vaan puhuja ei löydä tilanteeseen sopivaa ilmausta ollenkaan, voitaisiin ne nähdä omana erillisenä luokkana. Sanahakujen tuntomerkkeinä leimallisia ovat muun muassa katko, epäröintiäänteet ja hakukysymykset (Helasvuo ym. 2004: 2). Puhuja ei ehdota välttämättä mitään sanaa tai ilmausta vaan keskeyttää vuoronsa ennen sitä. Erityisesti tällaiset tapaukset eivät asetu mielestäni järkevästi korjauksen määritelmän alle. Hyvä kiteytys kuitenkin yhtäläisyyksiä ja eroja pohdittaessa on jo edellä sivuttu näkemys siitä, että sanahakuja voidaan tarkastella sekä erillisenä toimintana että erityisenä itsekorjauksen alalajina (ks esim. Kurhila 2006: 91).

Kurhila (2006) on tutkinut sanahakuja natiivipuhujien ja ei-natiivipuhujien puheessa. Enemmistö tutkimuksen aineistosta on institutionaalisista tilanteista. On syytä myös huomioida, että suurin osa hänen tutkimistaan sanahauista on ei-natiivipuhujien tekemiä ja natiivipuhujien tekemiä on vain kuusi, joten pitkälle vietyjä johtopäätöksiä natiivipuhujien sanahauista ei voi tämän aineiston perusteella tehdä. Kurhila (2006: 97) jakaa sanahaut niiden aloitustavan perusteella kahteen ryhmään, leksikaalisiin sanahakuihin ja kieliopillisiin sanahakuihin. Kurhilan mukaan leksikaalisissa sanahauissa ongelma aloitetaan usein interrogatiivilauseella (esim. ”mikä se on”), joka eksplisiittisesti ilmaisee ongelman. Hän on myös havainnut, että näissä interrogatiiviliputuksissa ei-natiivipuhujat eivät tarkenna hakemaansa kohdetta lisätiedoin, kun taas natiivipuhujat antavat tarkentavaa tietoa hakemastaan sanasta. Puhuja voi vaikkapa kuvata hakemaansa sanaa aiempaan tai olemassa olevaan tietoon nojaten (esim. ”mikä onkaan se terävä esine, jolla voidaan leikata leipää”).

Kurhilan aineistossa leksikaaliseen kohteeseen liittyvissä hakutilanteissa natiivipuhujan sanahaun ratkaisee puhekuompanina oleva ei-natiivipuhuja, kun taas tarkentamattoman ei-natiivipuhujan haun ratkaisee tämä itse. Nämä toimintatavat kertovat heidän kielellisestä tasostaan ja kyvykkyydestään suhteessa toisiinsa. Ei-natiiveilla on natiiveja enemmän ongelmia lausumiensa muotoilussa, ja tarkentamattomat, avoimet interrogatiivit ovat heille olennainen resurssi; natiivin voi olla mahdotonta tai vaikeaa ratkaista ei-natiivin epäselviä sanahakuja (Kurhila 2006: 98–104). Leksikaaliset haut ratkaistaan Kurhilan mukaan korvaamalla haettu sana toisen kielen sanalla – esimerkiksi englantiin turvautuen – muokkaamalla toisenkielinen sana suomen kielen äänneasuun tai semanttisesti haettuun sanaan liittyvällä lähikäsitteellä,

joka kuitenkin kontrastoituu haettuun sanaan. Lainasanojen käyttöä ratkaisun väli-
neenä esiintyy ei-institutionaalisessa keskustelussa, ja tällaisia ratkaisuja seuraa usein
suora käännös tai selvitys sanan merkityksestä (mts. 106–107). Sekä lainasanat että
suomen kieliasuun muokatut sanat ovat ratkaisuina jatkokäsittelyä vaativia, eikä niitä
käsitellä lopullisina ratkaisuina (mts. 113). Molempien edellä mainittujen ratkaisu-
keinojen voidaan aineistoni perusteella todeta kuuluvan sanahakujen ratkaisukeinos-
toon myös amerikkansuomessa, jossa kielten välinen yhteistoiminta ja mukautuvuus
on luontaisesti suurta. Tutkimuksessani käsittelen suoria lainasanoja koodinmuutok-
sena, jonka Lauttamus näkee koodinvaihdon muotona erotuksena lainaamisesta (vrt.
Lauttamus 1992: 9–10).

Kieliopillisten sanahakujen aloittajia ovat Kurhilan aineistossa ainoastaan ei-
natiivipuhujat. Siinä missä leksikaaliset haut koskevat varsinaista sanaa, varmistetaan
kieliopillisissa hauissa sanojen kieliopillista oikeellisuutta. Näissä sanahauissa ei
esiinny interrogatiivilauseita, sillä niiden liputtaminen eli tulevan vuorovaikutus-
ongelman merkitseminen etukäteen ei ole tarpeellista. Sanan muokattujen versioiden
toistaminen ilmaisee, että haku on käynnissä. Sanamuotoehdokkaat ovat osoitus tuot-
tamisen vaikeudesta ja ne tarjoavat muille osallistujille mahdollisuuden osallistua
ongelman ratkaisemiseen. (Kurhila 2006: 124.)

Kuten jo metodin esittelyn yhteydessä toin esille, keskusteluanalyytikoiden
pääasiallisena painopisteenä keskustelun tutkimuksessa olivat aluksi nimenomaan
arkikeskustelut ja näistä erityisesti puhelinkeskustelut. Sittemmin kenttä on laajentu-
nut huomattavasti. Tutkimusta on tehty jonkin verran myös sellaisista vuorovaikutus-
tilanteista, joissa osallistujilla on erilaisia ilmaisuun vaikuttavia sairauksia. Esimer-
kiksi Helasvuo ym. (2004) ovat tutkineet sanahakujen syntaktista ja sekventiaalista
rakentumista afasiasta kärsivien henkilöiden puheessa. He toteavat, että afasiaan liit-
tyy yleisenä ja pitkäkestoisena ominaisuutena *anomia* eli sanojen löytämisen vaikeus
(Helasvuo ym. 2004: 2). He tuovat esiin katseen suunnan ja niin sanotun ”ajatteluil-
meen” (engl. *thinking face*) merkityksen sen erottamisessa, milloin puhuja odottaa
keskustelukumppanilta apua ja milloin hän yrittää omaa ratkaisua. Puhuja kääntää
yleensä nimenomaan haun alussa katseensa pois päin ja ottaa ”ajatteluilmeen”, mikä
osoittaa pyrkimystä omatoimiseen ilmauksen etsintään ja ratkaisuun. Afaattisten pu-
hujien on kuitenkin huomattu välillä myös kohdistavan katseensa keskustelukump-
paniin ilmausta hakiessaan, mikä voi tarjota tilan puhujanvaihdokselle; järjestelmäl-
listä tutkimusta aiheesta ei kuitenkaan ole. (Mas. 3.) Tätä ennen myös Laakso ja

Klippi (2001) ovat tarkastelleet afasiaa sanahakutilanteiden näkökulmasta keskustelunanalyttisesti. On huomautettava, etten tutkimuksessani voi aineiston luonteesta johtuen käsitellä katseita tai muita eleitä, mutta on tärkeää ottaa huomioon, että myös ei-kielellisillä seikoilla on merkitystä haun ratkaisussa.

Kurhila (2006: 91) toteaa, että sanahakuja esiintyy kaikessa vuorovaikutuksessa jatkaen kuitenkin, että niiden esiintyminen on todennäköisempää, kun vuorovaikutuksen osapuolten kielitaito ei ole samalla tasolla. Yksinkertaistetusti voidaan sanoa, että todennäköisyys sanahauille kasvaa, kun toinen puhuja on äidinkielen ja toinen ei. Äidinkielen määrittelemisen on yleisesti ottaen kuitenkin hankalaa, enkä voi tutkimuksessani ottaa kaikkien tutkittavien kohdalla kantaa siihen, mikä on heidän äidinkielenensä. Kaikki heistä ovat kuitenkin kaksikielisiä ja kuten sanahautkin osoittavat, ei kaikilla suomen kielen taito ole englannin taidon veroinen. Joka tapauksessa sekä sanahaut että itsekorjaukset ovat vuorovaikutuksellisia ilmiöitä, joten niitä voi päätellä esiintyvän kielestä riippumatta.

Seuraavassa luvussa siirryn tarkastelemaan koodinvaihtoa, joka on jo käsiteltyistä korjauksista ja sanahauista erillinen ilmiö. Se liittyy kuitenkin edellä esiteltyihin vuorovaikutusilmiöihin tärkeänä ratkaisuresurssina, ja se usein liitetään sanahakujen tavoin muun muassa kielelliseen epävarmuuteen tai leksikaalisiin aukkoihin.

3.3 Koodinvaihto

Omassa aineistossani puhuja saattaa välillä ilmausta korjatessaan tai sanaa hakiesaan päätyä suomenkielisen sanan sijasta englanninkieliseen tai suomalaiseen muotoon mukautuneeseen ”amerikansuomalaiseen” sanaan. Tätä ilmiötä nimitän koodinvaihdoksi. Se on ilmiö, jossa jollakin kielellä käydyssä keskustelussa yksi tai useampi puhuja käyttää toista kieltä yhden sanan tai pidemmän ilmauksen verran. Keskustelu voi palata tämän jälkeen alkuperäiselle kielelle tai jatkua vaihtuneella kielellä jopa loppuun asti (ks. esim. Li 2013: 368–370). Koodinvaihtoa on tutkittu monien erilaisten kielten piirissä. Gumperz (1982: 59) määrittelee koodinvaihdon kahteen erilaiseen kieliopilliseen järjestelmään tai alajärjestelmään kuuluvien puheosuuksien rinnakkaiseksi esiintymiseksi samassa puheyhteydessä. Yleisimmin tällainen vaihto esiintyy kahtena peräkkäisenä lauseena, kun puhuja toistaa sanomansa toisella kielellä tai vastaa jollekulle (mts. 59). Koodinvaihto voi ilmetä myös syntaktisesti muulla tavoin, ja sillä voi olla muunlaisiakin funktioita. Hanna Lappalaisen (2004: 282)

mukaan prototyyppisintä koodinvaihtoa on kahden kielen välinen vaihtelu samassa keskustelussa, mutta vastaavantyyppistä vaihtelua esiintyy myös yhden ja saman kielen varieteettien välillä. Aina vaihdos ei ole selvärajainen; esimerkiksi suomen ja amerikansuomen välinen ero on paikoin tulkinnanvarainen.

Kuten todettua, koodinvaihto kytkeytyy ilmiönä edellä käsiteltyihin korjaus- ja sanahakutilanteisiin, sillä kyseiset ongelmat vuorovaikutuksessa saatetaan joissakin tilanteissa ratkaista koodinvaihdon avulla. Jyrki Kalliokoski (1995: 4) toteaa, että kielellisten ongelmien ja aukkojen paikkaaminen onkin ollut ennen pääasiallinen oletus, kun on tulkittu koodinvaihdon funktioita. Uudemmat tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että koodinvaiholla on myös muita tehtäviä. Kalliokoski nostaa esille Gumperzin jaottelun tilanteiseen ja metaforiseen koodinvaihtoon. Siinä, missä tilanteinen koodinvaihto on tilanteen mukaan määräytyvää vaihtelua, metaforinen koodinvaihto toimii keskustelun sisäisen rakenteen kannalta erilaisissa tehtävissä, kuten referoinnin yhteydessä, toiston keinona ja näkökulman vaihdoksissa (Gumperz 1982: 75–82; ks. myös Kalliokoski 1995: 5).

Li toteaa, että henkilön vähäinen ymmärrys ja oma kokemus koodinvaihdesta voi johtaa käsitykseen, että koodinvaihto on hämmennyksen tai mielen huonon hallinnan merkki, ja jopa osa kielitieteilijöistä uskoo koodinvaihdon olevan vain sanojen löytämisen ongelmien kompensointia. On kuitenkin näyttöä siitä, että se on erittäin kehittyntä toimintaa ja vaatii kieliopillista tietämystä käytetyistä kielistä. (Li 2013: 366.) Hän huomauttaa, että koodinvaihdon erottaminen muista kielten välisistä yhteyksistä ja sekoittumisesta on vaikeaa; millaiset kielten tai puhetaiposten vaihtelut pitäisi nähdä koodinvaihtona? Li (2013: 361–364) esittelee useita kaksikielisen puheessa mahdollisia kielten vaihtelun ilmenemismuotoja, kuten interferenssin ja siirtovaikutuksen eli transferin (Tieteen termipankki 26.4.2017: Kielitiede, interferenssi, siirtovaikutus).¹ Li havainnollistaa esimerkeillään myös sitä, millä eri tavoilla koodinvaihto voi ilmetä. Tapana on esimerkiksi erotella lauseen tai virkkeen sisäinen (intra-clausal, intrasentential) ja lauseiden tai virkkeiden välinen (inter-clausal, intersenten-

¹ Nämä ovat hyvin yleisiä ilmenemismuotoja amerikansuomalaisessa puheessa: englannin ja suomen morfologia ja fonologia voivat sekoittua tai siirtyä virheellisesti kielestä toiseen. Interferenssiä voi havaita amerikansuomessa, kun englannin ja suomen sanat sekoittuvat niin, ettei sana edusta varsinaisesti kumpaakaan. Siirtovaikutus taas voi näkyä amerikansuomessa esimerkiksi niin, että jossakin englanninkielisessä ilmauksessa käytettävä ilmaus ei suoraan suomeksi käännettynä olekaan ilmauksessa oikeassa muodossa suomen kielen näkökulmasta. Mencken kertoo eräästä yksityiskeskustelusta, jossa on mainittu lause ”Take care of the boy”. Suomeksi käännettynä yksikön toisen persoonan verbimuoto lauseessa olisi ’pidä’ (”Pidä huolta pojasta”), mutta se toteutuu monilla amerikansuomalaisilla verbimuotona ’ota’, joka on suora käännöns englannin verbistä ’to take’. (Mencken 1936: 676.)

tial) koodinvaihto toisistaan. Näitä käsitteitä käytetään eri yhteyksissä kuvaamaan hieman erilaisia kokonaisuuksia; kahden lauseen välistä koodinvaihtoa voi esiintyä yhden virkkeen sisällä, mutta osa tutkijoista käsittelee lauseita virkkeinä tai toisinpäin. (Mas. 363.) Koodinvaihdon voi nähdä terminä viittaavan kahteen seikkaan: siihen, että vaihtelevat koodit voivat olla erityyppisiä (esim. kieliä, murteita, tyyleyjä), ja siihen, että koodia vaihtava puhuja vaihtelee edestakaisin eri koodien välillä. (Mas. 364.) Lin mukaan koodinvaihdon on usein virheellisesti ajateltu olevan umpimähkäästä säännöistä riippumatonta käyttäytymistä, ja tätä käsitystä on vaikea kumota. Siitä, onko koodinvaihto osa puhujan kielellistä kompetenssia vai performanssia, ei tunnuta pääsevän yhteisymmärrykseen. (Mas. 368.) Li kuitenkin korostaa koodinvaihdon dynaamisuutta ja moninaisia vuorovaikutuksen tehtäviä ja peräänkuuluttaa sen monipuolista tutkimista eri näkökulmista.

Koodinvaihtoa ja lainaamista amerikansuomen kontekstissa – nimenomaan haastatteluaineistossa – on tutkinut Timo Lauttamus. Lauttamus (1990: 2) korostaa, että koodinvaihtoa ja lainaamista tulee tarkastella ensinnäkin niin, että otetaan huomioon kielellisten tekijöiden lisäksi myös erilaisia kielenulkoisia seikkoja, kuten psyko- ja sosiolingvivistisiä tekijöitä. Toiseksi nämä ilmiöt tulisi nähdä yhden kielellisen jatkumon kahtena ääripäänä eikä omina prosesseinaan. (Mts. 2). Tällä jatkumolla hän sijoittaa alkupäähän koodinmuutokset (code-change), jotka ovat usein moninaisia osuuksia, usein lauseita tai lausekkeita, jotka toimivat lähtökielen kieliopin mukaisesti. Tämän jälkeen hän mainitsee koodinsekoituksen (code-mix), jotka ovat yleensä yksittäisiä sanoja, pääosin substantiiveja, eikä niissä ole havaittavissa minikäänlaista mukautumista toisen kielen morfologiaan tai syntaksiin. Tämän jälkeen Lauttamuksen jatkumolla tulevat sporadiset lainat (nonce loans) ja viimeiseksi integroituneet lainat (integrated loans). (Lauttamus 1992: 9–11.) Männikön (2004: 11–12) mukaan sporadisilla eli spontaanisyntyisillä lainoilla tarkoitetaan sellaisia lainasanoja, jotka eivät esiinny puheessa kovin usein eivätkä ole laajalle levinneitä, sekä myös sellaisia sanoja, jotka ääntyvät upotetun kielen mukaan, mutta taipuvat matriisikielen sääntöjen mukaan.² Integroidut lainat taas ovat myös fonologisesti matriisikielen mukaisia. (Männikkö 2004: 11–12.) Koodinsekoituksen ja spontaanisyntyisten laino-

² Matriisikiellellä (matrix language) tarkoitetaan usein kaksikielisen keskustelun kehyskieltä eli kieltä, joka toimii keskustelussa kaikille osallistujille tunnistettavana pohjakielenä tai pääasiallisena kielenä. Upotettu kieli (embedded language) sen sijaan on matriisikielen ohella keskustelussa käytettävä toinen kieli. (Joshi 1985: 190–191; Männikkö 2004: 10–11.)

jen välinen eronteko voi olla vaikeaa, mutta pääsääntönä voidaan pitää sitä, että lainat ovat sopeutuneet vallitsevan kielen kieliopilliseen järjestelmään (Gumperz 1982: 66–67; Lauttamus 1990: 25–29; Frick 2003: 12).

Koodinvaihtoa on tutkittu myös kielten rakenteen ja kieliopin kannalta. Poplack, Wheeler ja Westwood (1987: 33) toteavat, että kaksikielisten yhteisöjen tutkimuksissa on järjestelmällisesti huomattu puhujien pyrkivän välttämään koodinvaihtoa sellaisissa lauseiden kohdissa, joissa vaihto saattaisi tuottaa yhden kielen kieliopin mukaisesti epäkieliopillisen ilmauksen. Poplack ja Sankoff ovatkin aiemmissa tutkimuksissaan esitelleet *equivalence constraint* -nimisen hypoteesin (suora suomennos: *samanarvoisuusrajoite*), jonka mukaan vaihto voi tapahtua lauseessa minkä tahansa kahden elementin välillä, jos ne ovat molempien kielten kieliopeissa samassa sanajärjestyksessä (mas. 33). Hypoteesin toimivuutta on kritisoitu, mutta kaksikielisen diskurssin tutkimus perustuukin pääasiassa sellaisiin metodeihin, jotka eivät kata täysin todellista arkista kielenkäyttöä (mas. 34). Poplack ym. ovat käsitelleet amerikansuomea – englannin ja suomen yhdistelmää – artikkelissaan ja maininneet muun muassa, että vaikka suomi ja englanti ovat molemmat sanajärjestykseltään SVO-kieliä, suurena erona on sijamuotojen ilmaisu: englannin pre- ja postpositioita vastaavat suomen 15 sijapäätettä (mas. 36–37). Heidän aineistossaan englannin kielestä peräisin olevasta materiaalista suuri osa ei toimi samanarvoisuusrajoitteen mukaan, mutta koska pääosassa vierasperäisiä sanoja on mukana suomen taivutuspäätte, ovat ne tulkittavissa sporadisiksi lainasanoiksi koodinvaihdon sijaan (mas. 43). Ne olisikin siis nähtävä poikkeuksellisina, spontaaneina ilmiöinä. Myös omassa aineistossani esiintyy tapauksia, joissa englanninkieliset lainasanat saavat suomen kielen sijapäätteen. Ne tukevat keskustelutilanteessa syntyneinä tutkijoiden havaintoa sporadisuuudesta (luku 4.3, esim. 11; luku 4.4.1, esim. 13). Seuraavissa luvuissa siirryn tarkastelemaan tarkemmin edellä esiteltyjen ilmiöiden esiintymistä aineistossani. Ensimmäiseksi fokukseen nousevat haastateltavan itse ratkaissemat ilmaisuongelmat.

4 HAASTATELTAVAN ITSE RATKAISEMAT SANAHAKUTILANTEET

Tässä luvussa tarkastelen sitä, miten aineistoni amerikansuomen puhujat toimivat yrittäessään löytää jotakin sanaa tai ilmausta, sekä sitä, millä kielellä he sanahaun

ratkaisevat. Fokuksessa tässä luvussa ovat nimenomaan tapaukset, joissa haastateltavat onnistuvat tuottamaan itse ratkaisun. Suuressa osassa näistä aineistoni tapauksista tuotetaan pelkästään haettu sana. Käsittelen myös joitakin itsekorjaustilanteita, joissa haastateltava korjaa jo aloittamansa tai loppuun saattamansa sanan. Osa luvun 4.4 kahdella kielellä tuotetuista ratkaisuista on tällaisia tilanteita. Amerikansuomalaisista puhujista tekee tässä yhteydessä mielenkiintoisen tutkimuskohteen se, että heillä voi sanoa olevan käytettävissään kolme kieltä tai kielimuotoa: englanti, suomi ja näiden risteymänä amerikansuomi.

Ensimmäiseksi otan käsittelyyn tapaukset, joissa haastateltava onnistuu ratkaisemaan sanahaun ilman erikielisiä välivaiheita suomeksi (luku 4.1). Tällaiset tapaukset ovat käytännössä samanlaisia kuin äidinkielisten puhujien sanahaut ja itsekorjaukset. Tämän jälkeen siirryn tutkimaan tapauksia, joissa haastateltava ratkaisee sanahakunsa koodinvaihdon avulla englanniksi (luku 4.2). Tämän jälkeen jatkan tapauksiin, joissa ratkaisu tapahtuu amerikansuomeksi (luku 4.3). Lopuksi tarkastelen tapauksia, joissa ratkaisu tapahtuu kahdella kielellä tai kielimuodolla (luku 4.4); kielimuodolla tarkoitan tässä amerikansuomea ja suomea, jotka ovat saman kielen eri varieteetteja.

4.1 Ratkaisu suomeksi

Lähden liikkeelle siis sanahauista ja itsekorjauksista, jotka haastateltava ratkaisee suomeksi ilman erikielisiä välivaiheita. Esittelemäni esimerkki on paljolti suomalaisessa kontekstissa esiintyvien itsekorjausten ja sanahakujen kaltainen (vrt. Sorjonen ja Laakso 2005). Tämä havainto tarjoaa osaltaan amerikansuomalaisessa aineistossa esiintyviin hakuihin ja itsekorjauksiin laajempaa näkökulmaa. Se osoittaa, että myös amerikansuomessa voi esiintyä näitä ilmiöitä pelkästään suomen kielellä.

Esimerkissä rahtikuljettajana toiminut nainen kertoo ajotaustastaan ja naisten toimimisesta alalla. Ennen esimerkin kohtaa on jo ollut puhetta naiskuljettajista. Katkelman lopussa nainen korjaa aloittamaansa ilmausta itse, minkä voi katsoa osoittavan, että hän ymmärtää *vahinko-* ja *syy-*sanojen keskinäisen merkityseron.

Esimerkki 4
13645_2az.mp3 17:23–18:19 Minun syyni (nainen, 59)

01 H: ↑taitaa olla aika epä↓tavallista,

02 V: .h ↑kyllä se siihen aikaan minä uskon
 03 minä olin melkein ensimmäisiä↓silloin
 04 jokka alko täällä ajaa mutta kyllä
 05 nykyaikana on jo paljon muitakin naisia,
 06 .h ja mä oon niitäehottanukin että niinä,
 07 (0.4) ei se niin vaikeeta ole. (0.6) kun
 08 vain oppii ajamaan kunnollisesti,
 09 (2.3)
 10 V: minä olinki hyvin (0.5) luki ihminen siinä
 11 et ei mulle tapahtunu mitään (0.8)
 12 minkäänlaisia vahingoita. (1.4) niinku
 13 suurempia >kyllähän< niitä pikkusia aina joku
 14 ajaa takapäähän t(h)a(h)ai >.h h< johonki mutta
 15 niin .h #ole- on# niin hyvin mi-e-lessäni
 -> 16 ettei se ollu koskaan minun **vahin-** niinku
 -> 17 minun **syy↓ni.**
 18 (4.8)
 19 H: .mt ja nyt te olette ollu sitte kotona. (2.0) .h
 20 muutaman ↓vuoden,
 21 V: minä oon nyt ↑ollut siitä tulee kol↓me vuotta
 22 nytte niin syyskuussa niin minä oon ollu tässä
 23 kotosalla,

Aluksi haastatteliija kyseenalaistaa naiskuljettajien tavallisuuden (r. 1). Itse kuljettajana toiminut haastateltava kertookin, että oli itse ensimmäisten naiskuskien joukossa, mutta että nykyisin heitä on jo paljon (r. 2–5). Hän on myös rohkaissut muita naisia alalle (r. 6–8). Parin sekunnin tauon jälkeen nainen toteaa olleensa onnekas; hän ei ole ollut osallisena kovin suurissa kolareissa tai muissa vastaavissa vahinkotilanteissa (r. 10–17). Itsekorjaus tapahtuu, kun hän kertoo, ettei mikään eteen tulleista onnettomuuksista ollut hänen aiheuttamansa (r. 16–17). Hän aloittaa mitä ilmeisimmin sanaa *vahinko*, mutta ehtii tuottaa vain osan sanasta (*vahin-*) ja tuottaakin lopulta tilalle samaan merkityskenttään löyhästi liittyvän sanan *syy* (*syy↓ni.*). Katkennutta sanaa *vahin-* seuraa sana *niinku*, minkä voi nähdä merkkinä prosessoinnista ja käynnissä olevasta puheen muotoilusta (ks. esim. Suojala 1988: 29). Mielenkiintoista on, ettei korjauksen yhteydessä ole taukoja tai muuta epäröintiä, joka merkitsisi ongelmallisuutta. Tilanteen ratkaisu vaikuttaa syntyvän vaivattomasti. On myös syytä huomioida, että sana *vahinko* on esillä haastateltavan puheessa jo aiemmin (r. 12). Voisikin ajatella, että sana on ikään kuin aktivoituneena ja sen on mahdollista nousta samankaltaisessa merkityskentässä uudelleen käyttöön. Tilannetta seuraa pitkä, noin 5 sekunnin pituinen tauko (r. 18), jonka jälkeen haastatteliija vaihtaa puheenaihetta ja kyselee haastateltavan kotona olosta saaden tähän myös vastauksen (r. 19–23). Onnistuneesti ratkaistun itsekorjauksen jälkeen keskustelu siis jatkuu normaalisti.

Kun tarkastellaan tarkemmin itsekorjausta tai sanahakua, voidaan havaita, että siihen liittyy usein ilmaisuongelmista kertovia partikkeleita. Sorjonen ja Laakso (2005: 251–255) ovat todenneet, että partikkeli *eiku* toimii usein itsekorjausta ennakkoivana ilmaisuna. Esimerkissä 4 partikkelin *niinku* voisi nähdä merkkinä käynnissä olevasta prosessoinnista, ja sen avulla haastateltava saa lisää aikaa korjaukselleen (VISK § 862). Kunelius (1998: 8–11) on havainnut *niinku*-partikkelin toimivan merkkinä korjauksesta ja suunnittelusta. Hän toteaa, että *niinku* esiintyy lähes poikkeuksetta samassa vuorossa korjauksen kanssa olevien korjausten yhteydessä. Kunelius tuo myös esiin havainnon, jossa *niinku* toimii jokseenkin merkityksessä ‘paremminkin’. Oman esimerkkini tilanteen voi nähdä myös tällaisena. Toisaalta Sorjonen ja Laakso (2005: 248–251) ovat myös havainneet, että sanan kesken jättäminen on itsekorjauksen keinoista tavallisin, vaikka se ei kerro tulevasta korjauksesta vielä mitään – edes sitä, tuleeko korjausta. Kuitenkin kesken jääneen ilmauksen *vahin-* (r. 16) voi ajatella olevan esimerkin 4 keskeisin korjauksen keino. Esimerkistä havaittava epäröinnin puuttuminen pysyy normaalin vaihtelun piirissä.

Suomenkielisenä alkavien ja suomenkielisen ratkaisun saavien itsekorjausten ja sanahakujen voi katsoa olevan näissä tutkimushaastatteluissa preferoidussa asemassa. Näin ollen ne eivät välttämättä herätä niin paljon huomiota, sillä samanlaisia korjauksia ja hakuja voi tapahtua tuon tuosta myös yksikielisten suomenkielisten välisessä kommunikaatiossa. Tällaiset täysin suomenkieliset sanahaut, joita voi siis myös nimittää itsekorjauksiksi, vaikuttavat olevan aineistossani kuitenkin harvinaisia. Tästä voikin päätellä, että Amerikassa puhutun englannin kielen vaikutus siirtolaisten kieleen on ollut suurta. Seuraavaksi siirrynkään tarkastelemaan tapauksia, joissa haku tai korjaus saa englanninkielisen ratkaisun.

4.2 Ratkaisu englanniksi

Tässä luvussa keskiössä ovat siis tapaukset, joissa sanahaku tai itsekorjaus ratkaistaan englanniksi. Näitä tapauksia voi pitää koodinvaihtoina (ks. lukua 3.3). Ensimmäisessä esimerkissä keskustellaan nuoren kanadalaisen tytön opinnoista yliopistossa. Tyttö kertoo opiskelleensa runoilijoiden historiaa nykypäivään asti.

Esimerkki 5**13645_1a.mp3 28:27-29:48 Modern poets (tyttö, 19)**

01 H: entäs sitte siellä englannin (.)
 02 yliopistaos- (.) tossa on ollut englantia
 03 tänä vuon[na
 04 V: [joo
 05 V: #i-# minä opin (.) .h ne vain (.) oppii
 06 mitä (.) um ihmisiä (.) oli kirjattunu (.)
 07 um vuosi ennen niin (.) vanhoja (0.6) u:m
 08 (4.2)
 -> 09 V: **poems**
 10 H: mm
 11 V: niin kuin mitä ne oli näin ja me vain
 12 katsottiin kuinka ne kirjoitti ja (.) mitä
 13 ne sanoi ja sen semmosta (.) aivan asti (.)
 -> 14 um nytten mitä (3.1) mitä **modern poets** nyt
 15 kirjottaa niin aivan asti sen vähän joka-
 16 jo- (.) >.h< vähän aivan (.) jotain (.) kaikkia
 17 H: mm (.) .hhh sä oot h yhdeksäntoistavuotias
 18 kanadalainen krhm (.) .mt >am< (.) oletko käyny
 19 paljon Uuesaan puolella
 20 (.)
 21 V: no yks tai kaks kertaa on justiin tullu takasin
 22 minä menin aa Floritaan (.) justiin tulin takasis
 23 sieltä ja: mennyt Minneapolis ja Toulouse (.)
 24 ja: (.) Cleveland Ohio (.) se [on vissiin kaikki
 25 H: [.hhh

Haastattelija kysyy työltä, onko tämän yliopistolla ollut englannin kielen opintoja kuluvana vuonna (r. 1–3). Tähän tyttö vastaa myöntävästi ja jatkaa kertomalla haastattelijalle kurssilla opetetusta (r. 4–16). Vastaus on täynnä epäröintiänteitä ja taukoja; sanojen hakeminen on oikeastaan jatkuvaa. Kuitenkin tässä yhteydessä merkittävimmän sanahaun voi katsoa alkavaksi 0,6 sekunnin tauolla ja sitä seuraavalla epäröintiänteellä *u:m* (r. 7). Sanahaun alkamisesta todistaa myös pitkä 4,2 sekunnin pituinen tauko (r. 8), jonka jälkeen seuraa sanahaun ratkaisu englanniksi (*poems*; poem, 'runo'). Haastattelija kuittaa englanninkielisen ratkaisun vastaanotetuksi dialogipartikkelilla *mm* (r. 10). Tällä partikkelilla hänen voi nähdä ilmaisevan myös, että on ymmärtänyt haastateltavan tuottaman sanan; *mm* kuuluu partikkeleihin, jotka voivat esiintyä esimerkiksi myönteisenä vastauksena kyllä–ei-kysymyksiin (Sorjonen 2001: 2). Tyttö jatkaa kertomustaan sujuvasti (r. 11–12), kunnes alkaa etsiä uudemman runouden kuvailulle sopivaa ilmaisutapaa (r. 13). Lyhyen epäröintijakson jälkeen seuraa taas pitkä, 3,1 sekunnin pituinen tauko (r. 14), jonka aikana tytön voi olettaa etsivän ilmaisua kuvaamaan nykyrunoilijoita. Ratkaisuna on tälläkin kerralla englanninkielinen ilmaus *modern poets* (suom. nykyrunoilijat), minkä jälkeen hän jatkaa suomeksi (r. 14–16). Haastattelija tuottaa jälleen hyväksyvän partikkelin *mm*

(r. 17). Tämän voi tulkita vastaanottokuittauksena koko edeltävään vuoroon. Dialogipartikkelin jälkeen keskustelu jatkuu jälleen sujuvasti. Haastattelija esittää uuden kysymyksen, ja haastateltava vastaa siihen suomeksi.

Esimerkistä voidaan nähdä, että runous ja siihen viittaaminen on tytön kohdalla asia, jonka suhteen hänen suomenkieliset resurssinsa ovat vajavaiset. Tähän vaikuttaa varmasti se, että tyttö on käynyt kouluaan Kanadassa ja oppisisällöt ovat kauttaaltaan englanniksi. Näin ollen myös vaikkapa runoista on helpompi puhua englanniksi. Haastateltava ei kuitenkaan anna englanninkieliselle ratkaisulle helposti periksi, vaan käyttää merkittävästi aikaa suomenkielistenkin ilmausten hakemiseen. Taukojen, joiden kestot ovat 0,6, 4,2 ja 3,1 sekuntia, voidaan ajatella kertovan kielellisestä prosessoinnista; sanahaussa puhuja tyypillisesti keskeyttää puheensa, ei lisää sanomaansa mitään tai muokkaa sitä, pitää tauon ja etsii jatkoa puheelleen (Helasvuo ym. 2004: 2). Varsinkin kaksi jälkimmäistä taukoa ovat kuitenkin niin pitkiä, että keskustelun sujuvuus alkaa olla uhattuna. Niinpä onkin ymmärrettävää, että haastateltava ottaa avuksi toisen kielen, jota voi olettaa haastattelijankin ymmärtävän. Pyrkimys sujuvaan kerrontaan osoittaa, että haastateltava haluaa osaltaan pitää yllä vuorovaiikutusta. Se, että haastateltava tuottaa vain yksittäiset sanat tai ilmaukset englanniksi ja vaihtaa sen jälkeen takaisin suomen kieleen (r. 7–11, 14–15), kertonee haastateltavan orientaatiosta siihen normiin, että suomi on haastattelussa oletusarvoinen kieli.

Seuraavassa esimerkissä nuori poika kertoo haastattelijalle kaupungissaan sijaitsevasta kadusta ja sen palveluista. Esimerkistä voi nähdä, että suomenkieliset ilmaukset tuottavat pojalle vaikeuksia, minkä voi päätellä suuresta määrästä epäröintiä, mutta yhtä sanaa lukuun ottamatta hän jatkaa silti suomeksi.

Esimerkki 6

13645_1a.mp3 16:41-17:34 Stores (poika, 13)

01 H: ↑mitä siellä Bay Streetillä↓on.
 02 (1.5)
 03 V: aa siel on ↑hoitoo ja (0.9) um suomalaisen
 04 (0.6) um (1.2) .h (1.2) suomalaiset um
 -> 05 (2.0) hh (3.7) h .mt .mth (1.9) **stores** ja
 06 H: mm-h?
 07 (2.1)
 08 V: aa (1.2) kirkot ja (4.6) aa (1.7) missä saa
 09 panna, (0.2) missä saa .h saa (1.6) aa autot
 10 korjattuu, ↓ja (0.8) saa panna ↑käsiin ja
 11 auton ja (3.6) ja talot ne (0.7)
 12 H: [mm-h?
 13 V: [se on melkein °kaikki°

Haastattelijan kysymystä siitä, mitä kadulla on (r. 1), seuraa 1,5 sekunnin mittainen tauko (r. 2), jonka aikana haastateltavan voi tulkita orientoituvan vastaamaan. Haastateltava alkaa kertoa kadulla tarjolla olevista palveluista, mutta vastauksen sujuvuudessa on ongelmia alusta asti (r. 3–5). Heti vastauksensa alussa haastateltava tuottaa epäröintiäänteen *aa* (r. 3). Yhden asian (\uparrow *hoitoo*) selvitettyään hän pitää 0,9 sekunnin mittaisen tauon ja tuottaa epäröintiäänteen *um* (r. 3). Tämän jälkeen poika saa sanottua sanan *suomalaisen* (r. 3), minkä jälkeen seuraa jälleen erimittaisia taukoja, kuuluvaa hengitystä ja lisää epäröintiäännteitä (r. 4–5). Näiden epäröintiä kuvaavien äänneiden ja äännähdysten lomassa poika tuottaa sanan *suomalaiset* (r. 4). Tässä hän muokkaa monikkomuotoon aiemman tuotoksensa *suomalaisen*. Paino on viimeisellä tavulla *-set*, jolloin muutos monikkomuotoon korostuu. Maiskautusten jälkeen haastateltava on 1,9 sekuntia hiljaa, minkä jälkeen hän saa tuotettua lopulta englanniksi sanan *stores* (suom. 'kaupat', 'kauppoja'; r. 5). Haastattelijan voi katsoa kuittaavan tämän sanan ymmärretyksi nousevalla sävelkululla tuottamallaan dialogipartikkelilla *mm-h?* (r. 6). Routarinte (2003) mukaan tällainen nousevalla sävelkululla tuotettu dialogipartikkeli, orientoituu siihen, että äänessä ollut puhuja jatkaa topiikkinsa kehittelyä tai korjaa jo sanomaansa. Nousevalla sävelkululla tuotetun partikkelin lausuja ei kuitenkaan jatka itse vuoroa kuin vasta alkuperäisen puhujan seuraavan sisältövuoron jälkeen. (Mts. 173.) Routarinne on myös havainnut, että lausumanloppuisen sävelkulun jälkeen responssina tuotettu *mm* toimii jatkajana eli sellaisena partikkelina, joka odottaa jatkoa edellä äänessä olleen puheelle (mts. 239). Tässä esimerkissä haastateltavan *mm*-responssia edeltävissä vuoroissa ei esiinny lausumanloppuisia sävelkulkua, mutta vuoronloppuisen *ja*-konjunktion (r. 5) sekä kesken jäävän vuoron (r. 11) voi ajatella vastaavanlaisena jatkamista implikoivana elementtinä. Poika jatkaa kertomustaan 2,1 sekunnin mittaisen tauon jälkeen, tosin edelleen epäröiden (r. 8–11). Merkittävää on, että sana *kirkot* (r. 8) ja myöhemmin vaikeaselkoinen kuvaus autokorjaamosta (r. 8–11) ovat suomenkielisiä, vaikka epäröinti on tässäkin vuorossa hallitsevaa. Kun poika lopettelee kertomustaan (r. 11) ja lopulta saa kertomuksensa päätökseen (*se on melkein °kaikki°*; r. 13), haastattelija osoittaa jälleen olevansa kuulolla ja kannustaa haastateltavaa jatkamaan tuottamalla dialogipartikkelin *mm-h?* (r. 12, 14) nousevalla sävelkululla (ks. mts. 239).

Epäröintiä esiintyy huomattavasti koko tarkastellussa vuorossa (r. 3–5), ja edellisen esimerkin (esim. 5) tavoin englanninkielisen sanan funktiona voi nähdä kerrontaa vaikeuttavan ongelman ratkaisemisen, mikä mahdollistaa vuorovaikutuksen etenemisen. Haastattelijan osoitettua, että hän on ymmärtänyt haastateltavan edellä käyttämän englanninkielisen sanan (*mm-h?*, r. 6), kertomus jatkuu jälleen suomeksi. Tämän esimerkin kohdalla on merkittävää haastateltavan pyrkimys pitäytyä suomesa. Se näyttää olevan niin vahva, että vaikkei poika osaa tuottaa sanaa *autokorjaamo*, hän hakee ilmauksia pitkään (r. 8–9) ja saakin lopulta kerrottua, että kyseessä on paikka, jossa *saa (1.6) aa autot korjattuu*, (r. 9–10). Poika pyrkii ilmeisesti vielä tarkentamaan ilmausta (r. 10–11), mutta hänen selvityksensä on tässä kohdin jo vaikeaselkoinen. Idea on kuitenkin tullut selväksi, minkä johdosta haastattelija voikin kuitata kertomuksen (r. 12), nousevasta intonaatiosta päätellen kuitenkin jatkoa tai päätöstä kertomukselle odottaen.

Seuraavassa esimerkissä keski-ikäinen kanadansuomalainen nainen kertoo Suomeen suuntautuneesta matkastaan ja ajatuksistaan sen suhteen, miten Suomi ja Kanada vertautuvat toisiinsa. Esimerkkiin sisältyvä sanahakutapaus on sikäli kiinnostava, että haastateltava pohtii englanninkielisen ratkaisusanan käyttöä suomen kielellä heti koodinvaihdon jälkeen.

Esimerkki 7

13645_la.mp3 02:34-03:37 Fair (nainen)

01 H: te kerroitte äsken että te ootte käyny
 02 <Su:omes↓sa>. (0.6) krhm (1.3) minkälainen
 03 se Suomen-matka oli ja koska se ↓tehtiin.
 04 (0.8)
 05 V: .mt (0.4) se oli s- ää
 06 yheksäntoistaseitsemänkymmentä↑kuus?
 07 ja me men- mentiin koko porukalla °sinne°,
 08 (1.7) .h (0.6) kyllä siellä oli niin kiiret↓tä.
 09 (0.8) hhah (0.8) °ei kerinny° (0.4) ↑ei kerinny
 10 ollenkaan tehdä mitä sä halusit tehdä mutta mitä
 11 teetet↓tiin. (1.0) .h ahahhahm .h h Suomi on
 12 kyllä aivan (0.3) you know se on aivan eri maa ei
 13 sitä voi mitenkään (0.7) ve:rrata Kanataan (1.5)
 -> 14 se ei ois ollenkaan um (0.8) .mthh um (1.0) **fair**
 15 (0.7) m- (0.6) °mikä sana siihen sopisi jos
 16 rupeis vertaamaan siks et se on aivan eri°. (0.5)
 17 .h siel on ensin sitä vanhaa historiaa jota .hhmth
 18 hh meikäläinen nyt ei oo nähny missään muualla ku
 19 lukenu=kirjois↓sa. (1.8) täällä kaikki on siihen
 20 >menny että<, (1.4) niin ↓uutta,

Haastattelija nostaa puheeksi haastateltavan vierailun Suomeen ja kysyy vierailun sujumisesta ja ajankohdasta (r. 1–3). Alle sekunnin mittaisen tauon (r. 4) jälkeen haastateltava aloittaa vastauksensa (r. 5). Haastateltavan kertomuksessa (r. 5–20) on kauttaaltaan paljon pitkäköjiä taukoja ja jonkin verran epäröintiäkin, mutta epäröinti näyttää liittyvän enimmäkseen tarinan muisteluun, ei niinkään vaikeuksiin kielen tuottamisessa. Tästä kertoo se, että haastateltavan suomenkielinen puhe on sujuvaa ja ymmärrettävää. Tätä tukee myös se, että haastateltavan vuoron ainoat koodinvaihtotapaukset ovat diskurssipartikkeli *you know* (r. 12) ja adjektiivi *fair* (r. 14). Östman on todennut, että englanninkielisessä kontekstissa taukoa seuraava *you know* viittaa usein siihen, ettei puhuja tiedä, miten jatkaa lausetta (Östman 1981: 28–31). Tätä voi soveltaa myös amerikkansuomen kontekstiin, sillä amerikkansuomi hyödyntää englannin kielen resursseja. Adjektiivi *fair* (r. 14) on haastateltavan aloittaman sanahaun ratkaisu. Edellä haastateltava on kertonut että Suomi on aivan erilainen maa Kanadaan nähden (r. 12–14). 1,5 sekunnin mittaisen tauon (r. 13) jälkeen hän alkaa muotoilla väitettään uuteen muotoon (*se ei ois ollenkaan um (0.8) .mthh um (1.0) fair*; r. 14). Englanninkielistä sanaa *fair* edeltää epäröintijakso, jossa on sekä epäröintiänteitä että huomattavan pitkiä taukoja. Myös ratkaisusanan jälkeen seuraa 0,7 sekunnin tauko (r. 15), jolloin sanan *fair* erikielisyys ja erilaisuus kontekstissaan korostuu entisestään. Haastateltava kuitenkin osoittaa olevansa tietoinen tekemästään koodinvaihdosta, ja tuo metakielisellä pohdinnallaan esiin, ettei löydä tai tiedä toista hyvin kyseiseen yhteyteen sopivaa sanaa.

Suora käänös sanalle *fair* on 'reilu' tai 'oikeudenmukainen'. Tässä yhteydessä sopivampi olisi kuitenkin ilmaus *tehdä oikeutta* (vertailu ei tekisi oikeutta kummallekaan maalle). Sanan *fair* voi joka tapauksessa todeta olevan yksinkertainen ilmaisutapa asialle. Yhdistettynä haastateltavan selvitykseen (r. 15–16) ilmauksen englanninkielinen merkitys tulee kontekstissaan riittävän selväksi, ja koodinvaihto edistää onnistuneesti sujuvaa vuorovaikutusta.

Seuraava esimerkki on samankaltainen kuin edellinen; siinäkin tuotetaan ilmaus englanniksi. Erona edelliseen kuitenkin on se, että tällä kertaa haastattelija rohkaisee haastateltavaa sanomaan tämän hakeman ilmauksen englanniksi. Keskustelun aiheena on pojan painiharrastus. Aiemmin keskustelussa on käynyt ilmi, että harrastus on nimenomaan paini (ks. myös esim. 28), ja nyt haastattelija haluaa tietää, onko pojalla hyvä valmentaja.

Esimerkki 8**13645_1a.mp3 13:20-13:51 Yhdeksäs**

01 H: onko teillä hyvä (0.9) coachi (0.3) mikä s-
 02 V: joo
 03 (0.6)
 04 H: kuka hän on
 05 (0.8)
 06 V: aa (0.5) Marty Buchanan .h hän oli um (2.8)
 -> 07 yhteksäs aa (4.0) h .h (.) [h
 -> 08 H: [sano englanniks
 -> 09 se sitten
 -> 10 V: **in the world**
 -> 11 H: mm-h (.) **maailmassa**
 -> 12 (.)
 -> 13 V: joo
 14 (1.7)
 15 H: mikä- mikä hän oli yhdeksäs maailmassa
 16 (0.8)
 -> 17 V: aa (.) pa- (.) **wrestling**
 18 H: mm-h
 19 V: joo

Saatuun haastateltavalta myöntävän vastauksen koskien tämän tyytyväisyyttä valmentajaansa kohtaan, haastattelija siirtyy tiedustelemaan valmentajan nimeä (r. 1–4). Tähän poika alkaa muodostaa vastausta. Hän kertoo valmentajan nimen, mutta yrittää selvästi kuvailla häntä myös muulla tavalla. Tämä ei kuitenkaan suju ongelmitta, mistä kertovat epäröintiäänne *um* ja 2,8 sekunnin pituinen tauko (r. 6). Poika saa sanotuksi, että valmentaja on yhdeksäs, mutta tämän jälkeen hänen epäröintinsä jatkuu tauoin ja lyhyin hengityksin (r. 7). Tätä voidaan tarkastella tässä kohteena olevan sanahaun alkupisteenä. Haastattelija kehottaa epäröinnin jälkeen poikaa ilmaisemaan sanan englanniksi (r. 8–9), mihin poika reagoi välittömästi englanninkielisellä ilmauksella *in the world* (r. 10), joka onkin sanahaun ratkaisu. Tämän haastattelija kääntää suomeksi sanalla *maailmassa* (r. 11), ja poika hyväksyy ja kuittaa käännöksen (r. 13). Haun voi katsoa ratkenneen jo englanninkielisellä ilmauksella, koska haastattelija osoittaa dialogipartikkelia *mm-h* käyttämällä ymmärtävänsä sen merkityksen, ja toisaalta poika saa tuotettua etsimänsä ilmauksen ensi kertaa sanalliseen muotoon. On mielenkiintoinen kysymys, miksi haastattelija kääntää ilmaisun suomeksi, vaikka hän selvästi ymmärtää jo englanninkielisen sanan merkityksen. Suomenkielisellä käännöksellä haastattelija voi pyrkiä vahvistamaan yhteisymmärrystä haastateltavan kanssa. Toisaalta käännöksellä saattaisi olla myös implisiittinen tavoite opettaa nuorelle pojalle suomea ja laajentaa tämän sanavarastoa.

Esimerkeistä 5 ja 6 poiketen haastateltava ei ilmeisesti ymmärrä tai huomaa tuottaa hakemaansa ilmausta itse englanniksi, vaan haastattelija mainitsee tästä vaih-

toehdosta erikseen. Kuten huomaamme signumin merkinnöistä, tässä esimerkissä haastateltava poika on sama kuin esimerkin 6 poika. Aikakoodit ilmaisevat, että esimerkki 6 on myöhemmästä kohdasta haastattelua kuin esimerkki 8. Täten voi tehdä päätelmän, että poika noudattaa hänelle kerran aiemmin sanottua ohjetta vaikean sanan sanomisesta englanniksi (esimerkki 8, r. 8–9) myös esimerkissä 6. Haastatteli- ja on siis osaltaan vaikuttanut haastateltavan myöhempään ratkaisustrategiaan, mikä sekkin on tärkeä havainto haastatteluvuorovaikutuksen dynamiikan kannalta.

Edellä käsitellyn sanahakutilanteen lisäksi huomionarvoinen on vielä pojan suorittama itsekorjaus *pa- (.) wrestling* (r. 17). Tässä poika vaikuttaa olevan tuottamassa suomenkielistä sanaa *paini*, mutta vaihtaa sen itselleen todennäköisesti tutumpaan englanninkieliseen sanaan *wrestling*. On myös huomautettava, että luvun 5.3 esimerkki 28 on esimerkkiä 8 edeltävä tilanne, jonka aikana pojalle kerrotaan suomen kielen sana *paini*. On kuitenkin mahdollista, ettei se jää hänen mieleensä niin vahvasti, että hän osaisi tuottaa sen itsenäisesti.

Tämän luvun esimerkeissä sanahaut ratkaistaan siis englanniksi. Kaikissa tapauksissa hakuun liittyy vähintään tauko, joka voi olla pidempi tai lyhyempi. Tyypillisesti esiintyy myös epäröintiä, minkä voisi nähdä liittyvän ainakin pyrkimykseen pitäytyä suomenkielisessä kommunikaatiossa. Yhdessä esimerkeistä haastatteli- ja ehdottaa eksplisiittisesti haetun sanan sanomista englanniksi haastateltavan pitkän epäröinnin jälkeen (vrt. lukuun 5.2), mikä tukee pyrkimystä sujuvaan keskusteluun. Englanninkielisten sanojen käyttäminen sanahaun ratkaisuna vaikuttaa olevan suosit- tua, ehkäpä sen näennäisen yksinkertaisuuden vuoksi. Olisi loogista ajatella, että puhujan ikä, siirtolaispolvi ja englannin kielelle altistumisen määrä vaikuttaisivat todennäköisyyteen käyttää englanninkielisiä ilmaisuja ratkaisuna, mutta tähän en pysty tässä tutkimuksessa laajemmin ottamaan kantaa. Seuraavaksi otan käsittelyyn tapaukset, joissa ratkaisu tapahtuu amerikansuomeksi.

4.3 Ratkaisu amerikansuomeksi

Amerikansuomeksi tehdyt ratkaisut vaikuttavat aineistoni perusteella olevan harvinaisempia kuin esimerkiksi englanninkieliset ratkaisut. Myös puhujan iällä ja puhujapolvella vaikuttaisi olevan merkitystä siihen, missä määrin amerikansuomi on käytössä ratkaisukielenä; aineistossani amerikansuomalaisia sanoja vaikuttavat käyttävän lähes yksinomaan toisen polven puhujat. Tässä luvussa esittelen kolme esimerk-

kiä, joissa kaikissa on hieman erilainen sanahaku- tai itsekorjaustilanne. Esimerkit havainnollistavat myös osaltaan amerikansuomea kielimuotona.

Esimerkissä 9 haastateltava kertoo isänsä ja isoisänsä työurista Kanadassa. Molempien kohdalla hän nimeää työpaikat amerikansuomeksi englannin tai suomen sijaan. Mukautuminen kahden kielen välillä on todennäköisempää ensimmäisen polven puhujilla, sillä myöhempien polvien amerikansuomalaiset ovat kasvaneet englanninkielisessä ympäristössä ja heillä on vankka englannin kielen taito (ks. esim. Martin & Jönsson-Korhola 1993: 18–19). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna on merkille pantavaa, että esimerkin puhuja edustaa toisen polven amerikansuomalaisia.

Esimerkki 9

11116_2az.mp3 05:32-05:59 Paakkuri (nainen, 50)

```

01 H: mitä:s ↑työtä (0.2) >teidän isänne<
02   (0.2) sun isäs teki siellä, köhköh
03 V: minun isä oli niinkun:nä .mts siellä
04   Superiössä hän oli siellä #ä:h# (0.6)
-> 05   ↑o:ritokalla,
06 H: mm-h,
07 V: työssä,
08 H: mm-h,
09 V: c(h) oal dock mitähän liene[e se sanotaa,
10 H:                                     [↑joo.
11 H: a↑ha?
12 V: ja: ↑si[t↑ten.
13 H: [oliko [isoisä siellä tai se äidin
14 V: [ #e::::::::::::::::::ei# ei
15 H: isä
-> 16 V: minun #i:#soisä oli:ä .mt paakkuri. (0.7)
-> 17 V: [leiv-
18 H: [mm-h
-> 19 V: hän oli siellä #ä# osuustoiminda- (0.3)
-> 20   paakurissa ty[össä
21 H: [mm-h,
22 V: °sillo.°

```

Esimerkin 9 alussa haastattelija kysyy haastateltavan isän työstä Kanadassa (r. 1–2). Vastauksessa nainen ilmaisee ensin paikan, jossa isä oli töissä, minkä jälkeen hän kertoo itse työstä (r. 3–5). Työpaikan hän nimeää ilmauksella ↑o:ritokalla, (r. 5, *oo-ritokka, ore dock*, suom. ’malmisatama’; Virtaranta 1992: 135). Ratkaisusanasta on huomattavissa se, että sanassa *dock* *d*-äänne on suomalaistunut *t*:ksi. Aiemmin esitellyllä koodinvaihdon jatkumolla tämä sana asettuu integroituneisiin lainoihin; mukautuminen on laajamittaista (Lauttamus 1992: 10–11). Haastattelija kuittaa tämän ilmauksen vastaanotetuksi dialogipartikkelilla *mm-h*, (r. 6). Haastateltavan vuoron lopun tasaisen intonaation (r. 5, merkitty pilkulla) voi nähdä eteenpäin suuntautuvana; pu-

huja ei osoita lopettamisen merkkejä, ja hänen voi tulkita jatkavan tarinaansa vielä. Haastattelijan vuoron jälkeen haastateltava lisää tarkennuksena sanan *työssä*, (r. 7). Myös tämän haastattelija kuittaa dialogipartikkelilla *mm-h*, (r. 8). Haastateltava jatkaa tarkentamista nimeämällä myös paikan englanninkielisen nimen *c(h)oad dock mitähän liene[se sanotaa]*, (suom. ‘hiilen lastausatama’, r. 9). Haastattelija reagoi tähän hyväksyvällä partikkelilla \uparrow *joo*. osittain haastateltavan vuoron kanssa päällekkäin ja tuottaa tämän jälkeen vielä tasaiseen intonaatioon päättyvän partikkelin *a\uparrow ha*, (r. 10–11). Koivisto on havainnut, että suomen kielen partikkeliä *aha* käytetään vastaanottamaan informointia, joka suuntaa käynnissä olevaa toimintaa uudelleen ja joka vaikuttaa nimenomaan partikkeliä käyttävän puhujan tulevaan toimintaan kyseisessä tilanteessa (Koivisto 2016: 168). Esimerkissäni haastattelijan toiminnan voikin katsoa ottavan uutta suuntaa, kun haastateltava tarkentaa työpaikan olleen lastausatamassa; haastattelija inspiroituu nimittäin kysymään myös isoisän osallisuudesta satamatöihin tiedon kuultuaan. Haastateltava on juuri kertonut hiilisaataman englanninkielisen nimen, jolloin haastattelija saattaa ainakin kokea tärkeäksi osoittaa ymmärtäneensä ilmauksen. Partikkeli *a\uparrow ha*, ja sen ilmaisutapa vaikuttavat tässä yhteydessä tosin myös samankaltaisilta kuin englanninkielisessä keskustelussa partikkelin *uh huh* käyttötavat. Molemmat partikkelit lausutaan samalla tavoin. Partikkeli *uh huh* taas vastaa merkitykseltään kutakuinkin partikkeliä *mm-h*, jollaisia haastattelija käyttää. Se toimii responsina, jolla kuulija ilmaisee olevansa saatavilla ja sitoutuu seuraavaan puhujan vuoroon (Schegloff 1972: 379). Onkin siis mahdollista, että haastattelija käyttäisi partikkeliä *a\uparrow ha*, toistuvan partikkelin *mm-h* sijaan, mutta samassa merkityksessä. Sana \uparrow *joo*. (r. 10) voi myös viitata siihen, että haastattelija on tunnistanut jo ilmauksen \uparrow *o:ritokalla*, (r. 5) merkityksen ja vahvistaa kertomuksen hiilisaatamasta olevan linjassa aiemmin kerrotun kanssa.

Myöhemmin esimerkissä esiintyy toinen amerikansuomalainen sana, joka niin ikään edustaa integroituneita lainoja. Haastattelija kysyy, oliko myös haastateltavan isoisä töissä satamassa (r. 13). Tähän vanhus vastaa ensin kieltävästi (r. 14), minkä jälkeen hän tarkentaa asiaa toteamalla: *minun i:soisä oli .mt paakkuri*. (r. 16). Tätä tarkennusta seuraa 0,7 sekunnin mittainen tauko (r. 16), jonka voi nähdä sekä sanahaun että itsekorjauksen aloituksena. Ensimmäisenä ratkaisuna on tarkentava vuoro *leiv-* (r. 17), joka keskeytyy. Mikäli edellä mainittua taukoa ajattelee itsekorjauksen alkamisena, missä tapauksessa haastateltava ei hyväksy edellä käyttämänsä *paakkuri*-sanaa vaan yrittää vaihtaa sen suomenkielisemmäksi vastineeksi, on ki-

innostavaa, että vuoron *leiv-* lisäksi myös ratkaisusanan alku, *osuustoiminda-* (r. 19), keskeytyy. Se aloittaa täten lyhyen sanahaun, joka ratkeaa paluulla alkuperäiseen sanaan *paa(k)kuri* (r. 20). Mikäli *paakkuri*-sanan jälkeisen tauon (r. 16) katsookin aloittavan sanahaun, itse hakutilanteen voi ajatella jatkuvan paluuseen alkuperäiseen sanaan asti (r. 20). Kesken jääneen ilmauksen *leiv-* voi tulkita välivaiheeksi siten, että haastateltava etsii suomenkielistä vastinetta ja että hänellä on myös siitä käsitys. Sanassa oleva astevaihtelu saattaa tuottaa ongelmia haastateltavalle, ja hän voi täten olla epävarma siitä, pitäisikö hänen valita vahva- vai heikkoasteinen muoto. Esimerkkitapaus havainnollistaa hyvin sitä, että samaa tilannetta voi tarkastella erilaisina kokonaisuuksina, eikä sanahaun ja itsekorjauksen raja ole täten aina selvä.

Sanan *paakkuri* voi perustella tulevan englannin kielen sanoista *baker* tai *bakery* (suom. leipuri, leipomo). Amerikansuomen sanakirjassa (Virtaranta 1992: 288) tosin mainitaan vain sanat *peikata* (bake, suom. leipoa), *peikkeri* (bakery, suom. leipomo) ja *paakarinsoppa* (baker's, bakeshop, suom. leipomo). On kuitenkin järkevää tarkastella keskeytynyttä ilmausta *leiv-* osana leivontaan liittyvää sanastoa. Sana *paakkuri* näyttäytyy luontevana osana haastateltavan kieltä. Ensiksikin haastateltava käyttää nimenomaan integroitunutta lainaa, eikä esimerkiksi englanninkielistä koodinsekoitusta, minkä voi nähdä viittaavan siihen, että sana on ollut aktiivisessa käytössä. Toiseksi sanaa on todennäköisesti käytetty kotioloissa ja yleisesti haaastateltavan lapsuudessa paljon, koska hänen sukulaisensa on työskennellyt leipomossa. Täten se on hänelle tunnusmerkitön sanavalinta, minkä voikin päätellä johtavan ilmauksen (*leiv-*) katkeamiseen (r. 17) ja korvautumiseen jälleen sanalla *paa(k)kuri* (*hän oli siellä #ä# osuustoiminda- (0.3) paakurissa tyfössä*, r. 19–20).

Toisessa esimerkissä eri nainen kertoo arkensa askareista. Edellisessä esimerkissä suomenkielisen sanan etsintä sai ”ratkaisukseen” haastateltavan jo alun perin käyttämän amerikansuomalaisen sanan. Tässä esimerkissä sen sijaan kiinnostavaa on, että siinä tapahtuvassa itsekorjauksessa amerikansuomi on sekä kesken jäävän sanan että ratkaisun kielimuoto, mutta ilmaukset ovat erilaiset. Myös tässä esimerkissä amerikansuomen ilmaukset ovat integroituneita lainoja.

Esimerkki 10

13645_2az.mp3 18:32–18:57 Etujaardi (nainen, 59)

01 H: mitäs >te ootte< tänään hommannu.

02 V: >↑tänäpäinä oon< (0.5) mä on p_{essy}

03 p_y:↓ki: (0.7) vain, (0.8) tänäpäinä

04 on kyl ihan helppo päivä eilen minä
 05 olinki pojan paikalla ja pesin siellä .h
 06 sen petu- petihuoneen ja .h (0.7) ja ↑sitte
 07 tulin kotia ja (0.6) ↓laiton illallise:
 08 menin ulos ja haravoin kaikki tuolla
 -> 09 **e-etu↓jaard-** he hehh he etestä tuosta
 -> 10 **haussin** etestä

Haastattelija kysyy naiselta, mitä tämä on tehnyt päivän aikana (r. 1). Naisen vastaus kattaa sekä saman päivän että edellisen tekemiset, sillä hänen kuluva päivänsä on ollut vähätöinen (r. 2–10). Lopulta hän kertoo haravoineensa edellisenä päivänä etupihan (r. 8–10). Aluksi hän käyttää sanaa *etujaardi*, mutta se jää kesken (*e-etu↓jaard-*, r. 9). Tämä sana on suomalaistunut muoto englannin kielen sanoista *front yard* (etupiha), josta alkuosa on käännetty suoraan suomeksi ja jälkiosa *yard* on suomalaistunut muotoon *jaardi*. Sanan jäädessä kesken nainen nauraa ja sanoo tämän perään sanan *etestä*, jota hän vielä täsmentää tarkemmalla ilmauksella *tuosta haussin etestä* (r. 9–10). Myös tässä ilmauksessa on amerikansuomalainen sana, *haussi* (engl. *house*, suom. talo). Ilmaus *haussin etestä* on semanttisesti samansisältöinen kuin kesken jäänyt *etujaardi*. Nainen saattaa esimerkiksi ajatella, ettei *etujaardi* ole suomalaiselle tuttu sana ja vaihtaa sen kiertoilmaukseen tai pyrkii suomalaisempaan ilmaisutapaan. Sana *jaardi* tarkoittaa kuitenkin myös tiettyä mittayksikköä (0,9144 metriä). Pohdinnassa voi siis ottaa huomioon myös sen mahdollisuuden, että nainen tuntisi tämän kaksoismerkityksen. Nauru heti sanan kesken jäämisen jälkeen voisi osaltaan tukea tätä tulkintaa, sillä se voisi viestiä hupaisan kielellisen yhteyden huomaamisesta ja selkeyden vaalimisesta.

Seuraavassa esimerkissä hieman edellistä haastateltavaa nuorempaa naisopettajaa haastatellaan paikallisen koulujärjestelmän uusista tuulista. Esimerkissä esiin nouseva amerikansuomalainen ratkaisu sanahakuun on sikäli erilainen muihin tämän luvun esimerkkeihin verrattuna, että sen voi nähdä sporadisena lainana; toisin sanoen se sijoittuu Lauttamuksen (1990 & 1992) jatkumolla askeleen lähemmäs koodinmuutosta ja koodinsekoitusta kuin integroidut lainat. Esimerkin sana havainnollistaa englannin ja suomen kielen yhteensulautumista osassa amerikansuomalaisia sanoja ja ilmauksia.

Esimerkki 11**11116_1a.mp3 01:38-02:35 Budget (nainen, 44)**

01 H: onko (0.3) nyt jotakin aivan uutta tapahtumassa
 02 teidän (0.2) teidän koulu (.) systeemissä^o
 03 V: joo justiin nytte niin um .h kaikkien
 04 (1.3)
 05 V: .h jos saa- mikä olis kaikkein vakavin asia
 06 nin (0.7) .h justiin nyt raha-asiat Minnesotassa
 07 (0.7) aa semmoset jotka sanotaan (0.3) ↑rik↓kaamat
 08 ↑kou↓lut .h saa nytte
 09 (1.3)
 10 V: viime vuoden lakin (0.2) takia .h vähempi rahaa
 11 (0.4) lasta päälle .h ja nin koitetaan nostaa
 12 semmosia jotka s- e- ennen sai vähempi
 13 H: [mm-m
 14 V: [.h
 15 V: että nin nytte meillä on um .mt kaikkien zudin
 -> 16 asiat ee (0.2) meidän .h
 -> 17 (2.2)
 -> 18 V: .mts **budgetistahh**
 19 H: (mm-h
 20 V: (pitää ottaa about (0.6) vähentää about (0.5)
 21 miljoona ↑dol↓laria
 22 H: jaha
 23 V: ja se on about kuudentoista miljoonan budget .mh
 24 H: no sehän on (aika suuri
 25 V: (että se on kaikki (0.4) kaikkein
 26 V: suurin asia justiin nytte

Haastattelijan esitettyä yleisen kysymyksen Kanadan koulujärjestelmän uusista tuulista (r. 1–2) haastateltava aloittaa pitkän kertomuksensa (alkaen r. 3).³ Haastateltavan aloittama sanahaku (r. 16–18) kohdistuu sanaan budjetti. Epäröintiäänne *ee*, lyhyt tauko ja sisäänhengitys (r. 16) sekä 2,2 sekunnin tauko (r. 17) edeltävät ratkaisua, kuten vielä maiskautuskin (r. 18). Haastateltava ratkaisee aloittamansa sanahaun itse englanniksi. Hän tuottaa ratkaisusanan *budget* englannin kielen ääntämyksen mukaisesti, minkä vuoksi sitä voi tarkastella englannin kielen sanana, mutta amerikkansuomeksi sen tulkitsen sen sijamuodon takia. Se on taivutettu suomen kielen kielioopin mukaan elatiivimuodossa: *budgetista* (r. 18). Englanninkielistä sanaa lainattaessa ei riitä ainoastaan äänteiden korvaaminen suomalaisilla – sanaa täytyy taivuttaa ja tuttuuden vuoksi sana taivutetaan suomalaisten taivutustyyppien mukaan (Martin 1993: 99; ks. myös luku 4.4, esimerkki 13). Suomen sijapäänteen käytön lisäksi fono-

³ Hän kertoo, kuinka Minnesotan rikkaammat koulut saavat edellisen vuoden hyvän rahoituksen (*lakin*, r. 10, engl. 'luck') vuoksi tällä kertaa vähemmän rahaa ja haastateltavan koulussa joudutaan vähentämään budjetista noin miljoonan dollarin verran.

logista mukautumista ei kuitenkaan esimerkin sanassa esiinny, mikä on sporadisille lainoille ominaista (ks. Lauttamus 1992: 10).

Tämän luvun ratkaisuisissa amerikansuomalaisten, suomen äänneasuun mukautuneiden sanojen, kuten *paakkuri* ja *haussi* voi nähdä liittyvän juurikin aiemmin mainittuihin siirtolaisille läheisiin asioihin: *paakkuri* viittaa osuustoimintaan, jota siirtolaiset Amerikkaan tultuaan ryhtyivät harrastamaan, ja *haussi* on yksi perinteisemmistä sanoista, joita esitellään esimerkkinä amerikansuomesta. Tämä voi myös osaltaan selittää niiden käyttöä sanahakujen ratkaisuisissa. Esimerkin 11 sana *budgetista* on monisyisempi tapaus, mutta yhtä kaikki se on nähtävissä amerikansuomalaiseksi sanaksi, jossa sekoittuvat englantia ja suomi. On myös merkille pantavaa, että amerikansuomi saattaa joskus vaatia hieman selittämistä. Esimerkiksi sanan *etujaardi* merkitystä selvittäessä on tunnettava sekä suomen että englannin sanastoa.

4.4 Ratkaisu kahdella kielellä

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan tapauksia, joissa haastateltavat käyttävät saman ilmaisu- tai sanahaun ratkaisussa sekä suomea että englantia. Luvun esimerkit osoittavat, että tällainen ratkaisu voi tapahtua kielten tai kielimuotojen välillä kumpaan tahansa suuntaan. Myös ratkaisu amerikansuomesta suomeen on mahdollinen. Ensimmäistä ratkaisuyritystä seuraava sana tai ilmaus voi olla luonteeltaan selittävä tai korjaava, tai se voi tarjota tilanteeseen pelkästään vaihtoehdoisen sanan.

4.4.1 Suomesta englantiin

Ensimmäiseen ryhmään olen kerännyt tapauksia, joissa haastateltava tuottaa tai yrittää tuottaa hakemansa ilmauksen ensin suomeksi, minkä jälkeen hän tuottaa sen vielä erikseen englanniksi. Aineistossani tällaiset tapaukset jäävät vähiin ja tapausten suomenkieliseen sanaan tai ilmaukseen liittyy jonkinlainen epävarmuustekijä. Onkin todettava, että koska suomi on haastattelussa ratkaisun tavoitekieli, ei ratkaisuehdotus onnistuessaan tarvitse enää englanninkielistä ratkaisua tuekseen.

Ensimmäisessä esimerkissä haastateltava kertoo, mitä katsoo televisiosta. Oikean muodon tuottaminen suomenkielisestä sanasta on hankalaa eikä täysin oikeaa muotoa löydykään, vaikka haastateltava pääsee lähelle norminmukaista muotoa. Lyhyen yrittämisen jälkeen hän päätyykin englanninkieliseen ratkaisuun.

Esimerkki 12**13645_lbz.mp3 00:50-02:09 Elämäiset (tyttö, 19)**

01 H: mitäs sä katsot televisiosta.
 02 (1.8)
 03 V: no kaikki mitä on, .h minä tykkään (1.7)
 04 kuva mitä (1.0) näyttää jotain sinulle niin
 05 aa kun (0.9) mitä (1.7) ihmiset ee (1.0) jo:
 06 jot- (0.7) toisessa maassa .h tai mitä (0.4)
 -> 07 are (.) tai kuinka (1.4) um (2.0) **elämäiset**
 -> 08 (0.6) h °elämäis-° noh >anyways< kuinka **ANImals**
 09 (0.8) um (0.5) katsoo ruokaa (.) tai (0.5) kuinka
 10 (0.8) ne on pannut eläm- (0.9) elämisiä (1.4) um
 -> 11 (5.5)
 -> 12 V: **zoohun** (0.6) joo pan- kuinka ne on .h ne katsoo
 13 niitä ja kuinka ne .h hoitaa niitä ja sen semmosta
 14 minä tykkään s- niitä parempia
 15 (2.6)
 16 H: .mhh °.mt° haluat (.) olet kiinnostunut muista
 17 maista ja (1.6) muis- muiden maiden (0.4) .hh
 18 elämäntavoista
 19 V: joo
 20 H: sä olit (.) jo (.) kuustoistavuotias kun olit
 21 Suomessa
 22 V: joo
 23 H: .hh miltäs siellä näytti mh elämä

Haastattelijan esittämän kysymyksen (r. 1) jälkeen haastateltavan vastauksessa (r. 3–14) näkyy, että suomen kielen tuottaminen on hänelle vaikeaa. Hän kertoo ensin, että katsoo kaikenlaista, mitä televisiosta tulee (*no kaikki mitä on*, r. 3). Tämän jälkeen seuraa pieni sisäänhengitys ja alkaa haastateltavan tarkempi selvitys ohjelmista, joita hän seuraa. Hän mainitsee ensin matkailuohjelmat tai muista kulttuureista kertovat ohjelmat (*minä tykkään (1.7) kuva mitä (1.0) näyttää jotain sinulle niin aa kun (0.9) mitä (1.7) ihmiset ee (1.0) jo: jot- (0.7) toisessa maassa*, r. 3–6). Lopulta hän kertoo katsovansa eläinten hoitoon liittyviä ohjelmia (alkaen r. 6). Sana *eläimet* tuottaa kuitenkin vaikeuksia. Sanahaun alkua osoittaa tauko, jonka jälkeen haastateltava tuottaa epäröintiäänteen *um* ja seuraa toinen tauko (r. 7). Tämän jälkeen seuraa ilmaus *elämäiset* ja lyhyen tauon ja huokauksen jälkeen hiljaisemmalla äänellä uusi yritys °*elämäis-*° (r. 7–8). Hiljaisemmalla äänellä varovaisemmin tuotettu jälkimmäinen yritys on todennäköisesti haastattelijan sijaan itselle suunnattua ääneenajattelua sen jälkeen, kun ensimmäinen yritys *elämäiset* ei ole vastannut hänen ymmärrystään haetun sanan oikeasta muodosta (vrt. Laakso & Klippi 2001: 93). Kun sana ei tälläkään kertaa osu kohdalleen, hän siirtyy nopeasti eteenpäin toteamalla *noh >anyways<* (oikeammin *anyway*, suom. ’joka tapauksessa’). Tämä ilmaus kuvaa samalla

eksplisiittisesti sitä, että haastateltava näyttää todenneen suomenkielisen ilmauksen osalta sanahaun tuloksettomaksi ja ratkaisee haun tuottaen englanninkielisen sanan *ANimals* (*animal*, suom. 'eläin'), jonka avulla hän pääsee jatkamaan kertomustaan.

Merkille pantavaa on, että kertomuksen jatkuessa haastateltava hakee sanaa *eläimet* uudelleen. Haastateltavan ensimmäinen yritys katkeaa (*eläm-*) ja lyhyen tauon jälkeen hän tuottaa muodon *elämisiä* (r. 10; vrt. Sorjonen & Laakso 2005). Tällä kertaa tämä virheellinen suomenkielinen muoto jää ratkaisuksi eikä englanninkielistä sanaa *animal* oteta käyttöön. Ilmauksen *kuinka* (0.8) *ne on pannut eläm-* (0.9) *elämisiä* (1.4) *um* (5.5) *zoohun* (r. 9–12) merkitys on ymmärrettävä, koska sana *zoo* (suom. 'eläintarha') tarjoaa loogisen kontekstin käytetylle muodolle *elämisiä*. Haastattelija ei reagoi sanaan mitenkään eikä enää myöhemmin palaa kysymään eläimistä vaan siirtyy tiedustelemaan matkailuohjelmien tiimoilta haastateltavan matkoista Suomeen. Voi olettaa, että hän on ymmärtänyt haastateltavan tarkoittaman ilmauksen. Merkille pantavaa kuitenkin on, että haastattelija kiteyttää haastateltavan edellä kertomaa (r. 16–18), mutta ei mainitse eläimiä mitenkään. Hän puhuu kuitenkin muiden maiden elämäntavoista (r. 17–18), mikä herättääkin ajatuksen siitä, että haastattelija olisi saattanut sekoittaa haastateltavan takeltelun ja hakemisen vuoksi keskenään sanat *eläin* ja *elämä*. Haastattelija kuitenkin jatkaa keskustelua Suomen vierailusta, ja haastateltava on aluksi myös puhunut muista maista kertovista matkailuohjelmista, joten suoranaista konfliktia tai ristiriitaa keskustelussa ei ainakaan synny.

Seuraavassa esimerkissä haastateltavalta kysytään, millainen kanadalainen yliopisto on ja paljonko se opiskelijalle maksaa. Haastateltavan epävarmuus liittyy lukusanan ilmaisemiseen.

Esimerkki 13
13645_1a.mp3 21.12-22.14 Viissataa (tyttö, 19)

01 H: minkälainen tämä (0.4) kanadalainen yliopisto
 02 on, (0.6) kuinka kuinka paljon s- (0.8) ↑mak↓saa
 03 (0.3) olla yliopistossa.
 04 (1.8)
 05 V: no: se: (2.1) se: (0.6) um (0.6) vaihtuu (0.2)
 06 mihin (1.5) ummh (2.5) täässä sinä menet jos
 07 menet=umm history tai languages niin pitää maksa
 08 vähän enempän kun menet jos menet .h science
 09 tai (0.5) chemistry tai sen semmmosta mutta
 -> 10 melkein (0.7) **viissataasta** (1.8) **five hund**↑**red**?
 -> 11 (0.7) ↓**asta one thousand**. .h dollars.
 12 (1.4)
 13 H: ↑onko se sinusta kal↓lista.
 14 (2.5)

15 V: no en mä tiä onko ne niin on menny
 16 mihinkään muuhun muttan (0.6) on vähän joo
 17 (0.2) kun pitää sitten (0.2) maksa .h jos ajat
 18 autoa tai mitä (0.4) pitää maksaa sitä: ja .h
 19 (0.6) jos halua syötä sielä nin pitähän maksa
 20 sitä ja sitte pitä maksa kirjat ja (0.5) paperia
 21 ja kaikki °sen semmosta°

Haastattelija esittää kysymyksensä kanadalaisesta yliopistosta (r. 1–3). Haastateltava alkaa vastata tähän, mutta monet pitkät tauot ja epäröintiänteet osoittavat jälleen kielellistä epävarmuutta läpi vastauksen (r. 5–11). Epävarmuus näkyy taukojen ja epäröintiänteiden lisäksi hengityksinä, pidentyneinä vokaaleina (esim. *se:*, r. 5) ja toistona (esim. *kun menet jos menet*, r. 8) (ks. Laakso & Klippi 2001). Haastateltava kertoo siis hinnan riippuvan siitä, mitä aineita opiskelee. Hän yrittää tarjota kiteytyneen tiedon hinnasta (r. 10–11). Ennen sanaa *viissataasta* haastateltava pitää 0,7 sekunnin pituisen tauon, ja hänen puheensa keskeytyy melkein kahden sekunnin taukoon heti sanan jälkeen (r. 10). Haastateltavan tuottama lukusana on lähes norminmukainen suomenkielinen ilmaus: lukusana ja elatiivin sijapääte *-sta* on oikea, ainoastaan lukusanan määräiteosa jää taivuttamatta. Ilmaus on kuitenkin täysin ymmärrettävä. Haastateltava sanoo 1,8 sekunnin tauon jälkeen nousevalla intonaatiolla *five hund↑red?* (r. 10), minkä voi tulkita kysymykseksi. Lopun äkisti nousevasta intonaatiosta voi päätellä, että tyttö ohjaa tämän prosodian avulla luodun tarkistuskysymyksen haastattelijalle. Haastattelija ei kuitenkaan vastaa ainakaan sanallisesti. 0,7 sekunnin mittaisen tauon jälkeen haastateltava jatkaa: ↓*-asta one thousand .h dollars.* (r. 11). Pääte *-asta* on sama kuin suomenkielisessä sanatarjokkaassa *viissataasta*. Se sisältää siis sanan *viissataa* viimeisen a-äänteen ja elatiivin päätteän *-sta*. On mielenkiintoista, että haastateltava vaikuttaa liittävänsä tämän päätteän myös ilmaukseen *five hundred* suomenkielisen sanan mallin mukaan. Tämänkaltaisessa kielten sekoittumisessa liikutaan koodinvaihdon ja lainaamisen jatkumolla (ks. Lauttamus 1990) ja ilmauksesta voikin olla hankala sanoa, mille jatkumon kohdalle se asettuu. Toisaalta kyseessä voisi olla esimerkiksi koodinsekoittuminen, kun kahta erilaista kielijärjestelmää sekoitetaan yhteen. Toisaalta esimerkissä voi nähdä olevan kyse niin ikään lainaamisesta; englannista lainattuun sanaan liitetty suomen kielen sijapääte tuo mieleen myös aiemmin sivutut sporadiset lainat (ks. Poplack ym. 1987: 33; vrt. Martin 1993: 99). Ilmausta voitaneen nimittää myös amerikkansuomeksi, onhan kyseessä englannin ja suomen risteyskohta. Haastattelija osoittaa ymmärtäneensä haastateltavan ilmoittaman hinnan jatkokysymyksellä ↑*onko se sinusta kal↓lista* (r. 13).

Suomesta englantiin etenevä ratkaisu syntyy näissä esimerkeissä siis epävarmuudesta. Epävarmuus luo tarpeen tarkistuskysymykselle, vaikka tuotettu suomenkielinen sana onkin ymmärrettävä. Esimerkissä 12 esiintyy myös epävarmuutta, mutta tuon tapauksen kohdalla epävarma ilmaus on toista esimerkkiä kauempana oikeasta suomenkielisestä ilmauksesta ja koodinvaihdon syynä voi päätellä olevan turhautumisen haparoivaan ilmaisuun. Suomi–englanti-suuntaiset ratkaisut vaikuttavatkin liittyvän tapauksiin, joissa suomenkielisestä sanasta tai ilmauksesta ei ole varmuutta ja tällaista suomenkielistä ilmausta paikataan tai sille haetaan vahvistusta käännöksellä. Näissä tapauksissa haastateltava ei onnistu tuottamaan täysin oikeaa muotoa ja saattaa olla myös itse tietoinen siitä. Tällöin tarve epävarman yrityksen varmistamiseen englanninkielisen vastineen avulla voi korostua. Seuraavan alaluvun tapauksissa ratkaisussa käytettyjen kielten suunta on käänteinen.

4.4.2 Englannista suomeen

Tässä luvussa käsittelen tapauksia, joissa haastateltu tuottaa etsimänsä sanan ensin englanniksi, minkä jälkeen seuraa käännös suomeksi. Ensimmäisessä esimerkissä 19-vuotiaalta tytöltä tiedustellaan hänen ikäluokkansa nuorten tavoista viettää vapaa-aikaa.

Esimerkki 14

13645_la.mp3 23.22-24.38 Theaters (tyttö, 19)

01 H: ↑sä oot (.) öh (.) Wendy yhdeksäntoistavuoti↓as. h
 02 (0.4) missä sinun ikäises ihmiset (0.5)
 03 .nhh nuoret (0.5) täällä tapaavat toisiansa
 04 mitä te teette kun teillä on vapaata.
 05 (1.9)
 06 V: ↑no: paljon me↓nee (0.6) tanssiin (0.3) yliopisto
 07 (0.5) yliopistol↓ tai (0.8) um (0.3) lakehead
 08 exhibition grounds on joskus siellä semmosta
 09 mitä m'aina snotaan (0.4) boo↑gie (0.3) .h mennään
 10 sinne,
 11 (0.5)
 12 H: mitä se ↓on.
 13 (0.2)
 14 V: .h se on ↑vain (0.6) tanssi mitä: (0.5) se on ↑vain
 15 toinen nimi tanssille (0.5) °s'° (0.6) v(h)ain
 16 >sanotaan että boogie<. .h ja (0.7) mennän um (2.5)
 -> 17 katsomaan kuvia siellä (1.0) **theaters** (0.3)
 -> 18 **teattereissa** .h ja: (2.5) dhh vain mennän ulos
 19 (0.4) katsomaan jotain tai sen semmos↑ta,
 20 (2.6)
 21 H: oletko nähny mitään (0.2) mielenkiintosta elokuvaa.
 22 (2.2) hyvää elokuvaa. (0.5) filmiä,

23 (0.7)
 24 V: .mth no ↑ei oo (0.3) ↓teatrissa (0.2) paljon
 25 semmosta mutta on (0.2) televisio (0.8) televisiona
 26 (0.4) olen (0.3) paljon siinälaista päällä ja .h
 27 so- Walt Disuney on hyvä (0.6) antaman °semmosta°.

Haastattelija kysyy tytöltä, mitä hän ja hänen asuinseutunsa nuoret ylipäänsä harrastavat vapaa-ajallaan (r. 1–4). Tyttö kertoo, että tanssia harrastetaan paljon, erityisesti *boogieta* (r. 6–10). Haastattelija yrittää kysyä tarkemmin *boogien* luonteesta (r. 12), mutta tyttö kertoo sen olevan vain tanssi (r. 14–16). Heti perään hän kertoo myös, että nuoret käyvät teattereissa. Sekunnin pituisen tauon jälkeen hän sanoo ensin englanniksi sanan *theaters* ja tätä seuraavan 0,3 sekunnin pituisen tauon jälkeen hän täsmentääkin ilmauksen suomeksi muotoon *teattereissa* (r. 17–18). Aiemmin hän on maininnut kuvat, joita teatteriin mennään katsomaan, joten voidaan päätellä, että kyse on elokuvateattereista. Tätä tukee myös se, että haastattelija ja tyttö jatkavat kertomusta elokuvaan liittyen (r. 21–27).

Jo tästä esimerkistä voi huomata, että englannista suomeen etenevän ratkaisun voi nähdä liittyvän selvitykseen englanninkielisen sanan merkityksestä tai selitykseen vieraskielisen sanan käytöstä muuten suomenkielisessä kontekstissa. Esimerkin pohjalta voisi todeta myös, että jotkin sanat vaikuttavat tulevan mieleen ensin englanniksi, minkä jälkeen haastateltavat osoittavat pyrkimystä palata haastattelun tavoitekieleen tarjoamalla muistamansa tai osaamansa suomenkielisen vastineen. Esimerkissä on myös aiemmin esiintynyt englanninkielisiä sanoja, mikä voi osaltaan madaltaa kynnystä turvautua englantiin. Seuraavissa esimerkeissä nämä huomiot on nähtävillä selvemmin. Esimerkissä 15 haastattelija keskustelee amerikansuomalaisen pojan kanssa urheiluharrastuksista. Esimerkin alussa tulevat puheeksi pallo- ja kiekkopelien harrastuspaikat, minkä jälkeen siirrytään tarkemmin pojan mainitseman pellon ominaisuuksiin.

Esimerkki 15

09783_1az.mp3 11:13–12:01 Savea (poika, 13)

01 H: ↑täällä siis onh, (1.4) pa:ik↓ka missä↑pela↓ta
 02 näitä ↑fuut↓bolia ja ↑socce↓ria ja ↑haki↓a. .h
 03 onk- ↑mis↓sä pai- onko tässä↑pihan ↓ympäristössä
 04 joku.
 05 V: tossa meiän vastapäättön pelto ja sitten pelataan
 06 köulun kentällä,
 07 H: mm (0.4) no nämä↑naapurin lapset ↓kun tulevat (1.0)
 08 ↑tänne niin pelataan ilmeisesti pellolla.
 09 V: joo

10 H: °mm° (0.8) onko se (0.7) tehty varta vasten tällaista
 11 peliä var↓[ten.
 12 V: [eikö se vaan on ollu siinä,
 13 (1.4)
 14 H: ↑se on- onko se heinäpel↓to.
 -> 15 V: ei (.) se on joku (0.4) ↑emmä tiedä mikä se ↓on.
 -> 16 (1.0) se on suomeks **mutta englanniks se on c(h)lay**
 -> 17 (0.8) **se on niinko** ↑**kovaa** ↓**savee** ↑**oikeen**
 -> 18 **kovaa** ↓**savee**.
 19 H: onko se kenenkään omistama
 20 V: .nh tota Paananen omista
 21 H: aha sitte siitä saa sitten
 22 (0.6)
 23 V: jo[o
 24 H: [savea,

Haastattelija esittää väitemuotoisen kysymyksen siitä, onko pojan lähialueilla on paikka eri pallo- ja kiekkopelien pelaamiseen; tämän jälkeen hän kysyy vielä suoremmin, onko pojan pihan lähistöllä tällainen paikka (r. 1–4). Haastateltava kertoo pelien tapahtuvan taloa vastapäätä olevalla pellolla ja koulun kentällä (r. 5–6). Haastattelija ja poika jatkavat keskustelua pellon käytöstä peleihin (r. 7–13). Lopulta haastattelija kysyy tarkemmin pellon laadusta: ↑*se on- onko se heinäpel*↓to. (r. 14). Poika kertoo, ettei tiedä, mitä pellon maa-aines on suomeksi, mutta *englanniks se on c(h)lay* (*clay*, suom. ‘savi’, r. 15–18). Tämä eksplisiittinen ongelman kielentäminen on huomionarvoista. 0,8 sekunnin mittaisen tauon jälkeen poika kuitenkin osoittaa muistavansa yhtäkkiä myös *clay*-sanon suomenkielisen merkityksen: *niinko* ↑*kovaa* ↓*savee* ↑*oikeen kovaa* ↓*savee* (r. 17–18). Pojan oma suomennos on siis täysin oikea, vaikkei hän mitä ilmeisimmin aluksi muistakaan suomenkielistä ilmausta.

Esimerkin 16 tapaus on vastaavanlainen kuin edellisessä. Haastattelija haluaa tietää, millaisia ohjelmia kanadalaisesta televisiosta tulee. Haastateltava kertoo pyydetysti ohjelmien luonteesta.

Esimerkki 16

13645_1a.mp3 14:26-15:21 Ei oo true (poika, 13)

01 H: kun ↑minä o↓len ↑Suomesta, (.) kerro minulle
 02 minkälaisia ohjelmia on (.) on täällä nyt
 03 televisiossa (.) mitä hyviä ohjelmia.
 04 V: nyt on umm (1.5) .mth no on aa pallopelit
 05 ja (0.9) aa (2.3) hokipeliä ja (2.5) hh sitte
 06 on niitä (0.7) comedies ja (0.5) movies
 07 (6.2)
 -> 08 V: ja sitte on um (2.1) niitä (.) mis- mitä ei
 -> 09 oo (1.8) ei oo **true** like ei oo
 10 (12.0)
 -> 11 V: ei ne oo **oikea** °ja°
 12 H: mm-h

Haastateltava vastaa haastattelijan pyyntöön kertomalla, että televisiosta tulee pallopelejä, jääkiekkoa (*hokipeliä*), komedioita ja elokuvia (r. 4–6). Huomionarvoista on, että poika mainitsee pallopelit suomeksi, mutta jääkiekosta hän käyttää amerikkansuomalaisesta nimitystä *hoki* (engl. *hockey*, r. 5) ja komediat ja elokuvat hän sanoo englanniksi (*comedies ja (.) movies*, r. 6). Jääkiekko on Kanadassa kansallisurheilulaji, joten voi olettaa, että *hockey* on sanana arkipäiväisessä käytössä ja on luontevasti tarjolla; tässä tapauksessa varsinkin englanninkielisessä äänneasussaan *hoki*, joka yhdistyy haastateltavalla suoraan suomenkieliseen sanaan *peliiä* muodostaen näin amerikkansuomalaisen yhdyssanan *hokipeli* (r. 5). Sanoja *pallopelit* ja *hokipeliä* edeltää epäröintiänteitä ja taukoja ja ensimmäistä maiskautus. Tämä viittaisi osaltaan siihen, ettei sanojen tuottaminen olekaan helppoa. Toisaalta sanojen tuottamisen vaikeutta lisää helposti myös itse vastauksen asiasisällön miettiminen. Sanat *comedies* ja *movies* ovat tässä yhteydessä erikoisempia sanavalintoja, sillä niitä voi pitää selvinä koodinvaihtoina monikon taiputuspäätteineen, eikä haastateltava edes yritä tarjota niille suomenkielisiä vastineita. Kumpaakin sanaa edeltää tauko, joten pojan voi tulkita kuitenkin prosessoivan sanavalintojansa hetken ja päätyvän sitten valitsemaan englanninkieliset sanat. On otettava myös huomioon, ettei hän välttämättä tiedä tai ole kuullut suomenkielisiä vastineita näille sanoille, mikä johtaa väistämättä englannin kieleen turvautumiseen.

Poika jatkaa televisio-ohjelmista kertomista (r. 8–9): *ja sitte on um niitä mis- mitä ei oo ei oo true like ei oo*. Lause jää kesken, ja tätä vajaata lausetta seuraa huomiota herättävän pitkä, 12 sekunnin mittainen tauko. Huomionarvoista on, ettei haastateltaja tarjoa tässä kohden apuaan huomattavan pitkästä tauosta huolimatta. Yksi selitys voisi olla, ettei pojan tähän mennessä kertomasta voi päätellä vielä mahdollisia tarkoitteita kovin tarkasti, jolloin on vaikea ehdottaa ilmausvaihtoehtoja. Mahdollista myös on, että hiljaisuus liittyy vanhoihin murrehaastattelun ohjeisiin, joissa haastateltajia on ohjeistettu puhumaan ja keskeyttämään mahdollisimman vähän.⁴ Tauon jälkeen poika hakee vaihtoehtoista ilmaisutapaa tai käännöstä ilmaukselleen *ei oo true* (suom. ’tosi’, ’oikea’, r. 9). Hän ei kuitenkaan tuota pitkän pohdintansa jälkeen

⁴ Ks. esim. Yli-Paavola 1970: 43–44. Kurhilan (2006: 149–151) havainnoissa taas keskustelun sujuva eteneminen vaikuttaa olevan etusijalla: ratkaisut voivat syntyä myös ei-natiivipuhujan ja natiivipuhujan yhteistyön tuloksena. Nämä näkökulmat eivät sulje toisiaan pois, vaan voi ajatella, että vuorovaiikutustilanteen osallistujat voivat orientoitua vaihdellen erilaisiin rooleihin ja normeihin. Normit voivat vaihdella paitsi tilanteen myös ajankin myötä.

merkitystä avaavaa ilmaisua vaan lopulta tyytyy ainoastaan kääntämään ilmauksen suomeksi muodossa *ei ne oo oikea* (r. 11). Haastattelija hyväksyy tämän käännon ratkaisuksi ja kuittaa sen ymmärretyksi partikkelilla *mm-h* (r. 12).

Seuraavassa esimerkissä huomio kiinnittyy siihen, että sana tuotetaan molemmilla kielillä, mutta puhuja ei tunnu juurikaan hakevan sanaa. Tällä kertaa haastateltavia on kaksi, nuori poika ja keski-ikänen ylittänyt nainen. Tässä katkelmassa haastattelija ja nainen keskustelevat haastateltavien kotikaupungin kaupunkikuvan muutoksesta vuosien saatossa. Todettakoon myös, että esimerkissä mainitut Viljami eli Fort William ja Artturi eli Port Arthur ovat lähekkäin sijaitsevat kanadalaiset kaupungit.

Esimerkki 17

13645_1a.mp3 00:02-01:30 Raitiovaunut (nainen)

01 H: ↑niin te ootte? (0.4) sanoin äsken että te
 02 ootte nuoria ihmisiä↓ja. .nhh (0.4) ↑siitä
 03 huolimatta ootte nähneet muutaman
 04 vuosikymmenen. (0.5) ↑tämän kaupungin kehitystä.
 05 (0.4) ↑millä tavalla tämä (0.9) Viljami ja ja
 06 Artturi on ↑muut↓tunut teidän (0.4) ↑elinaika↓nanne.
 07 (1.9)
 08 V: .hh (1.0) enestään Fort Williamista ja Port
 09 Arthurista on tullu ↑yks, (0.9) ei ole enää kyllä
 10 sitä paljo kuulee vielä mut↓ta .h ne on yhdistetty,
 11 .h (1.1) umm (3.3) .mt kolmenkymmenen vuo- (0.3)
 12 vuoten a:ikana s'on muuttunu paljo, (2.9) ku ↑minä
 -> 13 tulin tänne ni silloin oli vielä nuo **streetcars rauti-**
 -> 14 **raitio (0.6) vaunut** ja sitte tuli bu↓ses. .h (1.5)
 15 ämh (1.0) lainakirjastoki oli aivan semmonen pieni,
 16 (1.0) ↑pieni huone vain tuolla kaupungilla (0.7)
 17 joku (0.6) joku hylly (.) k(h)i(h)irjoja siel oli
 18 .mhhhh aam (0.7) ↑ei ↓ollu ↑yliopisto ei ↓ollu
 19 ↑college, (0.9) ↑kor↓kea↑kouluja meillä oli kaks
 20 kummallaki puolel↓la. (2.7) .h ↑ja nyt ↓on, (1.4)
 21 mä en ↑tiedäkään ek(h)uin m(h)ont(h)ä ↓on£. (0.5)
 22 tällä puolella on ainakin=umm .mt (1.2) °one, (0.9)
 23 two. (0.6) three, (1.5) four ↑five? (1.4) viis
 24 viissiin ↓nyt. (0.6) kaiken kaikkiaan°,

Haastattelija esittää kysymyksen haastateltavalle tuttujen kaupunkien muutoksesta (r. 5–6). Kysymystä seuraava pitkä tauko (r. 7) voidaan ajatella tauoksi, jonka aikana haastateltava kokoaa ajatuksiaan ja valmistautuu kertomukseen. Hän kertoo kulku-
 neuvojen muutoksista kaupungissa (r. 12–14) mainiten, että ennen busseja kaupun-
 gissa kulkivat vain raitiovaunut. Hän tuottaa englanninkielisen sanan *streetcars* ja
 alkaa saman tien kääntää sitä suomeksi. Haastateltava alkaa tapaila sanaa *raitiovau-*
nut, hakee ensin hieman ja ja lausuu sitten yhdyssanan määriteosaa läheisesti muis-
 tuttavan *rauti-* (r. 13). Vaikuttaisi siltä, että sana *raitiovaunu* itsessään on sanana

haastateltavalle tuttu, sillä hän saa 0,6 sekunnin tauon jälkeen tuotettua sanan *raitiovaunut* kokonaisuudessaan oikein (r. 14). Korjauksen nopeuden perusteella on luontevaa ajatella, ettei sana ollut vieras tai vaikeasti haettavissa, mutta englanninkielinen sana oli kuitenkin mielessä helpommin saatavilla, koska se lienee aktiivisemmin käytössä arjessa. Haastateltavan ratkaisuun korjata englanninkielinen sana suomenkieliseen muotoon voi olla monia syitä. Yksi syy voi olla, ettei hän ole tyytyväinen englanninkieliseen ratkaisuun suomenkielisessä keskustelussa. Toisaalta sana *bus* (r. 14) jätetään englanninkieliseen muotoonsa, joten syy voisi olla myös sanan nopea muistaminen. Lisäksi voidaan huomioda, että sana *bus* on sanaa *streetcar* paljon yleisempi eri kielissä, joten haastateltava voisi olettaa haastattelijan tunnistavan sanan *bus* sanaa *streetcar* todennäköisemmin.

Kaiken kaikkiaan voi todeta, että monessa tilanteessa sanan tuottaminen suomeksi silloin, kun sanahaku on jo ratkaistu englanninkielisellä ilmauksella, voi tuntua haastateltavasta turhalta, sillä useimmiten haastattelija todennäköisesti ymmärtää myös englanninkielisen sanan. Suomenkielisen vastineen tarjoaminen kuitenkin osoittaa, miten haastateltavat orientoituvat normiin pitäytyä haastattelussa suomen kielessä, ja ehkä jopa näin haluavat osoittaa kielellistä kompetenssiaan. On kiintoisaa, ettei haastattelija tarjoa apuaan näissä esimerkeissä. Kuten edellä olen maininnut, voi vaikutusta olla murrehaastatteluiden ohjeistuksella ja ideologialla. Toisaalta oma vaikutuksensa voisi olla myös haastattelijan kielitaidolla, jonka ansiosta hänellä ei ole tarvetta saada selityksiä englanninkielisille ilmauksille. Tällöin haastattelija voisi pitää kääntämistä jossain määrin tarpeettomana, mutta yhtä kaikki kiinnostavana lisänä.

4.4.3 Amerikansuomesta suomeen

Lopuksi tarkastelen vielä esimerkkiä, jossa ensin tuotettu muoto on englannin sijasta tulkittavissa amerikansuomeksi. Siinä haastateltava kertoo perustietoja itsestään. Hän myös eksplisiittisesti toteaa haastattelijan pyytäneen häntä kertomaan tarinaansa nauhalle, mikä tuo erityisellä tavalla esiin haastateltavan tietoisuuden tilanteen luonteesta. Merkittävää on suoraan puhejaksoon integroitava amerikansuomalainen muoto, jonka jälkeen haastateltava kääntää sanan suomeksi.

Esimerkki 18**16942_la.mp3 00.51-1.38 Teipille (mies, 76)**

01 V: .mt aamh .mt no ↑niin (1.1) minun nimi on
 02 Reino (0.3) Lehtinen. (1.2) moon syntyny
 03 Suomessa (1.7) °#e#° siellä #ee# entisessä
 04 Kuusamossa isossa Kuusamossa (2.2)
 05 ↑viidestoista päivä lokakuuta, (1.6)
 06 tuhadyheksänsataakaksikymmentä↓viis. (2.4)
 07 ja: (1.4) .mt nyt ↑tuo, (0.9) Mai↓jahh (0.7)
 08 .mt (0.8) uteli (0.5) jotakii ja sitte
 -> 09 sano et hän tykkäisi että jotaki **teipilleki**
 -> 10 t- t- tulisi t(h)aikka **nauhalle** (2.0) ja
 11 mhh .mt nyt sitte kai pitänee yrittä,

Esimerkissä 18 haastateltava siis kertoo nimensä (r. 1–2), syntymäpaikkansa (r. 2–4) ja -aikansa (r. 5–6). Hän orientoituu syvemmälle tarinaansa ja vastaamaan haastattelijan kysymyksiin (r. 7–11). Esimerkki koostuu kokonaisuudessaan pelkästä haastateltavan puheesta, ja muukin haastattelu on pääasiassa vapaamuotoista monologipuhetta alussa tapahtuvaa haastattelijan lyhyttä ohjeistusta lukuun ottamatta. Kysymykset on annettu etukäteen, tai niitä ei varsinaisesti ole. Tämän voi päätellä siitä, ettei haastattelijä kysy mitään eikä puutu juuri puheeseen koko nauhoitteen aikana, mutta myös siitä, että haastateltava mainitsee haastattelijan esittäneen hänelle kysymyksiä: *nyt ↑tuo, (0.9) Mai↓jahh (0.7) .mt (0.8) uteli (0.5) jotakii* (r. 7–8). Verbin *udella* ollessa imperfektimuodossa voi todeta, että utelu on tapahtunut etukäteen, varsinkin kun esimerkkitarkkelma on otettu varsinaisen nauhoitteen alusta (ks. aikakoodi). Deiktinen partikkeli *nyt* viittaa puhehetkeen, mutta voi myös ilmaista menneen ajan ilmauksissa sitä, että näkökulma on menneissä tapahtumissa (VISK § 650). Haastateltava käyttää sanaa *teipille* (engl. ‘tape’, am. suom. ‘teippi’, suom. ‘nauha’, r. 9; Virtaranta 1992: 204) sujuvasti puheensa seassa. Huomionarvoista on, ettei sanaa edellä minkäänlainen epäröinti. Ilman epäröintiä hän ilmaisee myös sanan suomenkielisen vastineen *t(h)aikka nauhalle* (r. 10). Ainoa seikka, jonka voi nähdä epäröintinä, esiintyy *tulla*-verbin yhteydessä (*t- t- tulisi*, r. 10). Tämä pienimuotoinen haparointi tai änkytys voisi viitata esimerkiksi siihen, että haastateltava tajuaa käyttäneensä amerikansuomalaista sanaa suomalaisen vastineen sijaan ja alkaa harkita korjausta. Kuten aiemminkin todettu, amerikansuomalaisissa haastatteluissa on haastateltavia kehoitettu tyypillisesti puhumaan mahdollisimman paljon suomea. Aiemmista esimerkeistä on voinut nähdä, että joillekin puhujille suomenkielisten ilmausten tuottaminen voi olla paikoin vaikeaa. Esimerkissä 18 puhe on kuitenkin

täysin sujuvaa, mikä herättää ajatuksen siitä, että murrehaastattelujen ohjeistus ohjaisi kielenvaihtoa myös pelkästään vaihdon itsensä vuoksi, tarpeettomasti.

Tässä esimerkissä tärkeään rooliin saattaa nousta myös sanan teippi polysemia suomen ja amerikansuomen välillä. Edellä käsitellyn amerikansuomalaisen merkityksen ohella suomessa sanalla voidaan tarkoittaa kostuttamatta tarttuvaa muovista liimanauhaa (ks. KS s. v. teippi). Mikäli tämä kaksoismerkitys on haastateltavalle tuttu, voi suomenkielinen ”käännös” saada toisen mahdollisen motiivin. Tästä voisi puolestaan tehdä johtopäätöksen siitä, että amerikansuomalaisesta suomalaiseksi muuttuva ratkaisu tapahtuisi hyvin spesifeissä tilanteissa (vrt. esim. 10). Seuraavassa luvussa siirryn tarkastelemaan esimerkkejä, joissa haastateltava saa apua haastattelijalta tai keskustelua sivusta seuraavalta taustahenkilöltä.

5 HAASTATTELIJA TAI TAUSTAHENKILÖ TARJOAA RATKAISUA

Tässä luvussa tarkastelen tilanteita, joissa haastattelija tai taustahenkilö tarjoaa ratkaisun tai ratkaisuehdotuksen keskustelussa esiintyvään sanahakuun. Pääasiallisesti keskustelut ovat kahdenkeskisiä; niissä on haastattelija ja yksi haastateltava. Joskus haastateltavia on useita, ja joskus taustalla on keskustelua seuraava henkilö. Haastattelijan lisäksi tämä taustahenkilö voi ehdottaa ratkaisua haastateltavan sanahakuun.

Kurhila on tutkinut sanahakuja kakkoskielisessä vuorovaikutuksessa. Hän (2006: 96) käsittelee nimenomaan haastateltavan haastattelijalle suuntaamia hakuja, mutta on valinnut käsittelyynsä vain sellaiset tapaukset, joissa haastateltava kohdistaa haun erityisesti haastattelijalle ja keskusteluprosessi keskeytyy täksi ajaksi. Omassa tutkimuksessani sisällytän tarkasteluun myös tapaukset, joissa haastateltava ei suuntaa sanahakua eksplisiittisesti haastattelijalle tai taustahenkilölle, mutta joissa haastattelija tai taustahenkilö tarttuu ongelmavuoroon ja täyttää mahdollisesti avautuneen jälkijäsenpaikan. Eroa Kurhilan luokitteluun on toisaalta vaikea tehdä, sillä hänen tutkimuksessaan haastateltavan katseella haun eri vaiheissa on suuri merkitys (mts. 96). Aineistoni luonteesta johtuen katseen suunnasta ei ole tietoa. Toisaalta taustahenkilöiden osallistuminen hakuprosessiin voidaan kenties nähdä luonteeltaan ”empaattisena”. On nimittäin oletettavaa, ettei hakuja suunnata lähtökohtaisesti heille, kun kyse on varsinaisesti haastattelijan ja haastateltavan kahdenvälisestä keskustelusta, vaan he omasta tahdostaan ja aloitteestaan tulevat apuun oikeaa sanaa etsittäessä.

Luvun ensimmäinen ryhmä koostuu esimerkeistä, joissa haastateltava sanaa ha-
kiessaan eksplisiittisesti kohdistaa avunpyynnön haastattelijalle.

5.1 Haastateltava pyytää apua haastattelijalta

Ensimmäisen ryhmän esimerkeissä haastateltava suuntaa haastattelijalle kysymyksen avulla suoran avunpyynnön, jonka tavoite yleensä on saada ratkaisu tai ratkaisuehdotus sanahakuun. Kuten aiemmin on todettu, itsekorjaus on aiemmassa tutkimuksessa havaittu preferoidummaksi kuin toisen suorittama korjaaminen (Schegloff ym. 1977: 362). Tämän perusteella sen, että haastateltava erityisesti pyytää apua haastattelijalta, pitäisi olla harvinaisempaa verrattuna muihin tilanteisiin. Aineistoni perusteella näin näyttäisikin olevan. Tyypillistä näille haastattelijoille suoraan kohdistetuille avunpyynnöille on se, että haastateltava käyttää hakukysymystä, vaikka onkin huomioitava, ettei haastateltavan katseita tai eleitä aineistossa ole mahdollisuutta kartoittaa. Aineistossani on myös tapauksia, joissa avunpyyntö on luonteeltaan tarkistava tai näennäisesti pyyntönä toimiva ilmaus ei toimi pyynnön lailla. Näitä tapauksia käsitelen tämän alaluvun lopussa.

Esimerkissä 19 haastateltava on hetkeä aiemmin kertonut työstään kalastajana paikallisella järvellä sekä kalamyyjänä. Katkelmassa käydään keskustelua siitä, onko kyseisessä järvessä saaria. *Saari*-sanana merkitys on epäselvä haastateltavalle, ja hän hakeekin ratkaisua ymmärrysongelmaansa.

Esimerkki 19

5322_2az.mp3 15:17-16:17 Saaria ja viinaa (mies, 23)

```

01 H: siellä onko siellä järurvessä yhtään sauaria.
02   (1.3) onko SAuari[a yhtään
03 V:                               [saaria,
-> 04 V: .hhh hh en mä oikeen tiedä mitä saaria ↓onhh.
-> 05   (0.4) ↑jos meil on tääulä, (1.4) mitä on ne
-> 06   engulannia.
07   (0.4)
08 H: iusland
09   (0.5)
10 V: ee meil onn kolume (.) vain (.) tääulä (.) .h
11   ei ne oo tääulä ne on sielä s- ää kakussata
12   mailia (0.3)
13 H: °°mm°° (0.7)
14 V: mä ph tiedä niit mitä (.) joo
15   (2.1)
16 V: sjoo sielä yks paikka ne heh h @tekkee
17   viuinaa@ heho .h o
18   (1.7)

```


- 19 H: saressa
 20 V: j^{oo} (.) joo (0.9) kasvaa siellä (0.3) mitä
 21 (.) krypsiä (0.9) mitä on suomessa en mä
 22 muista nyt
 23 H: °ah°
 24 V: £puhun niin y- huono suomi että£ (.) hehheh
 25 (1.0) £joo£
 26 (0.8)
 27 H: suomalaisetko siellä viinaa tekee
 28 V: ei (0.3) eä en mä tiiä mitä ne on mä uskonn ne onn
 29 aa saksalaisia
 30 H: °mm°
 31 V: °siellä laittaa viinaa,°

Jo haastattelijan kysymyksen (r. 1–2) aikana käy ilmi, että kyseinen vuoro tuottaa haastateltavalle ongelmia. Voi olettaa, että haastateltava on katseellaan tai muulla tavoin sanattomasti ilmaissut ymmärtämis- tai kuulemisongelmaansa. Tätä en voi kuitenkaan käytössäni olevilla resursseilla vahvistaa. Haastateltavan toteamuksen *en mä oikeen tiedä mitä saaria on* (r. 4) voisi tulkita joko niin, ettei hän tiedä tai muista, millaisia tai minkä nimisiä saaria järvessä on, tai niin, että hän on nostanut fokukseen suoraan haastattelijan kysymyksestä monikon partitiivimuodon *saaria* ja kohtelee tätä perusmuotona. Pienen tauon jälkeen jatko *↑jos meil on täällä* (r. 5) viittaa jälkimmäiseen tulkintaan ja eksplisiittinen interrogatiivilause *mitä on ne eng↓lannia* vahvistaa, että nimenomaan muoto *saaria* on merkitykseltään vieras. Haastattelija tarjoaa ratkaisusanan englanniksi (*island*, r. 8) ja keskustelu pääsee jatkumaan.

Kurhila nostaa esiin liputuksen eli tilanteen, jossa haastateltava ilmaisee etukäteen tulevan ongelman keskustelussa. Yhtenä tällaisena liputuksen keinona hän mainitsee interrogatiivipronominit todeten niiden olevan yksi näkyvimmistä ongelman merkitsemiskeinoista. (Kurhila 2006: 97–98.) Tästä on juuri kyse esimerkissä 19. Haastateltavan vuoro (r. 4) pitää sisällään interrogatiivirakenteen *mitä saaria on*, mutta tämä ei vielä ole riittävä liputus haastattelijan osallistamiseksi. Syyksi tähän voisi ajatella *saaria*-partitiivimuodon, jonka voi tulkita viittaavan, kuten edellä todettua, nimenomaan pohdintaan ja esimerkiksi saarten nimien muisteluun. Tällöin haastattelija voi tarjota haastateltavalle tilaa pohtia asiaa, eikä näe tarvetta tarjota apuaan. Tässä tapauksessa haastateltava ei kuitenkaan pohdi asiaa enempää vaan jatkaa vuoroaan. Lopulta hän suuntaa eksplisiittisen aloitteen *mitä on ne eng↓lannia*. (r. 5–6) haastattelijalle tuoden esiin, että toivoo tämän kääntävän *saaria*-sanan englanniksi.

Myös seuraavassa esimerkissä ongelmaa merkitään interrogatiivilauseella ja täten erittäin selkeästi ohjataan sanahaku haastattelijalle. Esimerkissä 20 keskustellaan siitä, miten haastateltavan arpi on syntynyt. Edellisestä esimerkistä tämä eroaa siten,

että haastateltava joutuu varmistamaan suomenkielisen ratkaisusanan, koska ei saa siitä selvää, ja tämän jälkeen vielä pyytää osittaista käännöstä suomesta englantiin. Ensimmäinen ratkaisupyynnö tapahtuu siis toiseen suuntaan kuin edellisessä esimerkissä.

Esimerkki 20

5322_2az.mp3 30:05-30:42 Kirurgia (mies, 23)

01 H: ↑m_istä sää↓sait ton ↑arven ↓tonne.
 02 V: joooh auto (1.0) löin puu (0.9)
 03 H: °°aa°°
 04 V: meiän ikkunas (0.3) läpi (0.3) .h mä olin
 05 hospitaalis kaks vuotta (0.8) sain siitä
 06 .hh no tämä lippule vistin (.) otin
 07 tällä (.) jalkala pois (1.2) ja pistin
 -> 08 sinne (.) **plastic surgery (0.7) mitä on se**
 -> 09 **suomes**
 10 (0.9)
 -> 11 H: oo (0.8) **plastiikkakirurgia**
 -> 12 V: >kirurgia< (1.9) mitä onse viimeene?
 -> 13 H: kirurgia
 -> 14 V: kirurgia hh tää on se (.) aa
 -> 15 H: surgery
 -> 16 V: surgery yeah (.) mm-h

Haastattelija kysyy arven synnystä (r. 1) ja haastateltava kertoo tarinan autoon liittyvästä tapaturmasta (r. 2–8). Haastateltava kertoo ilmeisesti saaneensa tapaturmahaa-vaansa plastiikkakirurgiaa (r. 8). Heti perään hän kysyy *mitä on se suomes* (r. 8–9). Ilmauksessa ei sinänsä liene varsinaista ymmärrysvaikeutta, mutta kenties haastateltavalle on tärkeää saada sanoa sanottavansa myös suomeksi tai ainakin tietää, miten sana sanotaan suomeksi, ja näin ollen haastattelija kertoo etsityn sanan olevan *plastiikkakirurgia* (r. 11). Ongelmat eivät kuitenkaan pääty tähän. Haastateltava ei saa selvää viimeisestä sanasta *kirurgia* ja pyytää ongelmallisen sanan toistoa (*mitä on se viimeene?*, r. 12). Haastattelija toistaa sanan, minkä jälkeen haastateltava myös toistaa suomenkielisen sanan. Tätä seuraa haastattelijan vuoro, jossa hän puolestaan kääntää kirurgia-sanan englanniksi, minkä haastateltava vahvistaa toistamalla ja yeah-partikkelilla (r. 13–16).

Esimerkissä 21 voidaan nähdä hieman edellisistä poikkeava tapaus, jossa ei ratkaista pelkästään sanahakua vaan päästään yhden sekvenssin aikana yllättäen pi-

demmälle kuin kuvittelisi olevan mahdollista. Keskustelun aiheena ovat suomenkielinen kirjallisuus ja muu kirjallinen aineisto sekä haastateltavan suhde niihin.

Esimerkki 21

5322_2az.mp3 27:23–28:07 Amerikan uutiset (mies, 23)

01 H: oletko suomeks lukunu mitään kirjoja
 02 V: vähä vaan (0.8) se ottaa niin (0.5) niin paljo
 03 a:ikaa lukea suomia kun emä (0.5) ↑tiedä↓kaikki
 04 you know, .h you know. hehehehe you know. hehe
 05 se on oikein suomen ehehehe kieli .h you know.
 06 ahahahahahahaha ↓aaa .h °ah° (.) krhm (1.3) mutta
 07 (1.4) vähä ↑joskus mä ↓luken (.) siellä (.) aa (.)
 -> 08 **mitä on se aa (0.9) sanalehti**
 -> 09 (2.7)
 -> 10 H: **Amerikan uutiset**
 11 V: joo mm-h .h se on (0.7) Minesoutas .h siel on
 12 kyllä suomalaisia Minesouta ja Mishigani.

Haastateltava kertoo lukevansa vain vähän suomenkielistä kirjallisuutta, sillä suomen kielen lukeminen on työlästä ja vie aikaa (r. 2–6). Hänen kertomuksessaan esiintyy monta *you know* -diskurssipartikkelia, jotka ensi katsomalta voisivat implikoida epävarmuutta tai ilmaisuongelman liputtamista (ks. Laurila 1997: 56). Myös naurun voisi tällöin nähdä epävarmuuden merkkinä. Esimerkissä vaikuttaa olevan kuitenkin kyse toisenlaisesta tilanteesta. Östman (1981: 23) toteaa lausumanloppuisen *you know*'n implikoivan sitä, että puhuja selvittää, onko puhuteltu kuulolla ja onko tämä ymmärtänyt, mitä puhuja tarkoittaa; toisin sanoen se varmistaa ymmärrystä. Esimerkin ensimmäinen *you know* (r. 4) toimiikin ymmärryksen varmistajana. Lyhyen sisäänhengityksen jälkeen haastateltava kuitenkin toistaa partikkelin ja nauraa heti perään. Naurun jälkeen seuraa jälleen partikkelin toistaminen ja naurua. Edellä (r. 1–3) on viitattu suomen kieleen ja myös sen sanastoon kirjallisuuden kautta. Haastateltavan englanninkielinen diskurssipartikkeli (r. 4) aiheuttaa yllättävän kontrastin näihin teemoihin, mihin hänen voi partikkelin välittömän toiston ja naurun perusteella päätellä reagoivan. Runsaan naurun ja partikkelin toistelun lomassa haastateltava vaikuttaa kommentoivan *you know*'n käyttöään ironisella toteamuksellaan *se on oikein suomen ehehehe kieli .h you know* (r. 5). Haastateltava lopettaa nauramisen vähitellen ja yskäisee, minkä jälkeen hän alkaa hakea tiettyä esimerkkiä lukemisestaan (r. 6–7). Taukojen ja lyhyen epäröinnin jälkeen hän taipuu kysymään haastattelijalta *mitä on se aa (0.9) sanalehti* (r. 8). Tässä kohden haastatteliija voisi päätellä, että

haastateltava hakee Sana-nimistä lehteä tai todennäköisemmin sanaa *sanomalehti*. Yllättävää kuitenkin on, että haastattelija vaikuttaa menevän hieman pidemmälle tulkinnassaan ja tarjoaa aivan spesifin lehden, *Amerikan uutiset* -sanomalehden nimeä (r. 10). Tässä tapauksessa haastateltava vahvistaakin tarkoittaneensa kyseistä lehteä (*joo mm-h*, r. 10) ja keskustelu voi jatkua.

Haastateltavan vuoro *mitä on se aa (0.9) sanalehti* (r. 8) on sikäli kiinnostava, että se sisältää kaksi mahdollista merkitystä. Ensimmäinen tulkinta voisi olla perustavanlaatuinen sanahaku interrogatiivin avulla; toisin sanoen se, että haastateltava kysyy ensin, mitä/mikä sana on ja sen jälkeen tapailee *sanomalehti*-sanaa, tässä tapauksessa kyeten vain tuottamaan muodon *sanalehti*. Tähän luetaan viittaisi myös tauko ennen tuotettua sanaehdotusta. Toinen tulkinta on se, että haastateltava itsekin yrittää hakea lehden nimeä [*mikä on se sanalehti* (jota haetaan)]. Jälkimmäisen vaihtoehdon voisi ajatella epätodennäköisemmäksi, sillä itse sanomalehden nimen muistanee helpommin kuin sanan tarkoitteen vieraammalla kielellä. Toisaalta mielenkiintoinen huomio on, että haastateltava hakee suomenkielistä sanaa *sanomalehti* eikä tarjoa lähtökohtaisesti englanninkielistä vastinetta. Tämän toimintatavan voisi ajatella kohdistavan hakua nimenomaan suomenkieliselle haastattelijalle, jolloin lehden nimi saattaisikin nousta haun kohteeksi, kun itse sana ei näyttäyty varsinaisena muistamattomuusongelmana.

Näiden tapauksien lisäksi aineistostani löytyy myös tapauksia, joilla on erilaisia funktioita. Käsittelen seuraavaksi esimerkkejä parista vähemmän tyypillisestä käytöstä.

Esimerkissä 22 avunpyyntö näyttäytyy tarkistavana. Se siis eroaa edellisistä hakukysymyksen avulla tehdyistä pyynnöistä. Haastateltava kertoo omasta taustastaan ja historiastaan opettajana. Hän on toiminut opettajana Amerikan alkuperäisasukkaille, intiaaneille, ja haluaa varmistua termin käännöksen oikeellisuudesta.

Esimerkki 22

14389_laz.mp3 38.16-38.53 Intiaanit (mies, 57)

```

01 V: ja menin sitten ↑Vas↓singtonin valtioon .h
02 sinne aivan länsirännikollen, (0.4) Tyynenmeren (0.5)
03 rännikollen ja .h ja ↑siellä niin (.) olin opettajana
04 .h mutta ne oli niinku näi↓tä.
05 (1.1)
-> 06 V: °#ööö#° sanotahanko niitä täällä myös intiaaniksi
-> 07 H: kyllä
08 V: joo niin (0.3) niin .h ja nin op- opetin ↑heitä
09 siellä .mh pari vuotta aivan ja siel oli kans

```

10 minusta oiken (0.3) oike:n .h mielenkiintoista
 11 se (0.6) äika ja se työ

Haastateltava kertoo aluksi, missä oli työssä (r. 1–4). Hän alkaa suuntautua sanahakuunsa vuorollaan *mutta ne oli niinku näi↓tä*. (r. 4). Pronomini *näitä* viittaa alkupe-
 räisasukkaisiin. Tarkistuskysymystä edeltää noin sekunnin mittainen tauko (r. 5). Hän
 tuottaa vielä hiljaa narisevalla äänellä epäröintiäänteen °#öö#°, minkä jälkeen seu-
 raa vaihtoehtokysymys *sanotahanko niitä täälä myös intiaaniksi* (r. 6). Vaihtoehtoky-
 symykset liittyvät lauseen sisältämän proposition eli ennako-oletuksen hyväksymi-
 seen, ja esimerkkilauseen kaltaisella yksinkertaisella vaihtoehtokysymyksellä selvite-
 tään lauseen paikkaansapitävyyttä (VISK § 1679). Haastateltavalla voidaan siis aja-
 tella olevan aavistus siitä, että *indian* voisi olla suomeksi *intiaani*, mutta hän kaipaa
 vahvistusta asiaan. Haastattelija vahvistaa oletuksen oikeaksi sanalla *kyllä* (r. 7). Tä-
 män jälkeen haastateltava vielä kuittaa vahvistuksen vastaanotetuksi (r. 8) ja jatkaa
 kertomustaan. On myös syytä ottaa huomioon se, että intiaanit ovat olleet Amerikas-
 sa poliittisesti arkaluonteinen asia ja terminologiaan on tällöin syytä kiinnittää huo-
 miota. Onkin siis mahdollista, että esimerkissä kysymys intiaaneista käytetystä nimi-
 tyksestä olisikin esitetty hienotunteisuussyistä – halusta välttää sellaista sanaa, jolla
 voisi olla halventava merkitys. Tosin tässäkin tapauksessa kyseessä voi olla yhtä hy-
 vin tiedollista aukkoa täyttämään pyrkivä sanahaku.

Seuraavassa esimerkissä haastateltava pyytää apua hakukysymyksellä. Tässä
 esimerkissä kysymys jää kuitenkin luonteeltaan enemmänkin retoriseksi. Haastatteli-
 ja kysyy haastateltavalta tämän lastenlapsista, ja haastateltava kertoo näistä. Hänellä
 on myös lapsenlapsenlapsi. Tämän sanan tuottaminen osoittautuu vaikeaksi.

Esimerkki 23

13645_2az.mp3 07.55-08.16 Lastenlastenlapsia (nainen, 59)

01 H: onko ↑lastelapsia.
 02 (0.4)
 03 V: ↑neljä lastenlasta, (0.4) ja yk- yksi
 04 lasten↓laps- (0.4) lasten (0.2) lapsi
 -> 05 **fmitenkä se sanotaahf** hhhehehe↑hehe .hh
 06 h .h >ku mnä aina tavallisesti sanon että
 07 meidän< (0.3) <pojan (.) pojan (0.2) poika>
 08 (2.3)
 09 V: -ttä me:it on neljä: sukupolvee nyt.

Haastattelija aloittaa kysymällä *onko ↑lastelapsia*. (r. 1). Lyhyen tauon jälkeen haastateltava vastaa niitä olevan neljä (r. 3). Onpa hänellä jopa yksi lastenlastenlapsi (r. 3–4). Haastateltava takeltelee tämän sanan kohdalla, ja oikeiden muotojen löytäminen näyttäytyy vaikeana. Haastateltava kommentoikin sanan hakemista hymyillen tuotetulla hakukysymyksellä *£mitenkä se sanotaah£* ja nauraa päälle (r. 5). Hän perustelee takelteluaan kertomalla käyttävänsä yleensä sanan *lapsenlapsenlapsi* sijaan sanaa *pojanpojanpoika* (r. 6–7). Tällöin sanamuoto on erilainen.

Hakukysymys alkaa interrogatiivipronominilla tai proadverbilla ja tiedustelee lauseen jonkin osan sisältöä (VISK § 1679). Juuri näin tapahtuu haastateltavan vuorossa (r. 5). Vuorossa on kuitenkin elementtejä, jotka ohjaavat kysymyksen tulkintaa. Ison suomen kieliopin mukaan retorinen kysymys ei yleensä vaadi vastausta ollessaan monologivuoron osana. Lisäksi vastauksen paikalla esiintyessään retorinen kysymys voi toimia myös arviona tai kannanottona. (VISK § 1706.) Esimerkkitapauksessa kyse on haastateltavan monologivuorosta, joka jatkuu vielä kysymyksen jälkeenkin. Haastateltava ei vapauta jälkijäsenpaikkaa haastattelijalle vaan varaa vuoroa itselleen nauramalla huvittuneesti, minkä jälkeen hän jatkaa omaa vuoroaan. Toisaalta kysymyksen voisi ajatella olevan osana vastausta ja täten haastateltavan arvioivan tai kommentoivan edellä sanomaansa. Kysymyslause on myös tuotettu hymyillen, ja sitä seuraa huvittunut, ehkä jopa ironinen nauru. Tätä hymyilyä ja naurua voi tarkastella kysymystä keventävänä ja näin ollen sen vakavasti otettavuutta vähentävänä seikkana. Myös naurua seuraava perustelujakso (r. 6–7) vähentää tarvetta haastattelijan kommentille.

Kuten edellä olevista esimerkeistä voi havaita, pääasiassa haastattelijalle suunnattuja sanahakuja yhdistää hakukysymys ja jonkinlainen ymmärrysongelma tai haastateltavan tiedon puute. Yhdessä tapauksista käytetään vaihtoehtokysymystä. Tällöin puheena olevasta asiasta on kyllä tietoa, jota halutaan tarkistaa. Luvun tapauksissa tulee myös eksplisiittisen hakukysymyksen myötä selväksi se, että kyseessä on sanahaku eikä itsekorjaus. Seuraavassa luvussa tarkastelen tapauksia, joissa haastattelijalle ei esitetä avunpyyntöä, mutta haastattelija tarjoaa apuaan siitä huolimatta.

5.2 Haastattelija avustaa pyytämättä

Haastateltavan avunpyyntö haastattelijalta sanahakutilanteessa on jokseenkin odotusarvoista (Schegloff ym. 1977) – varsinkin jos ajatellaan, että haastattelija pysytte-

lee keskustelussa vain sen ylläpitäjänä. Tällöin vasta haastateltavan aloite apuun laukaisee haastattelijan aktivoitumisen tällä alueella. Yli-Paavolan mukaan murrehaastattelijan täytyy edetä haastattelijan ehdoilla (Yli-Paavola 1980: 207). Haastattelijan ajatellaan toisaalta myös hallitsevan haastattelutilannetta (Pajunen ja Palomäki 1984: 12), mutta joskus haastattelija saattaa kuitenkin myös omasta aloitteestaan auttaa haastateltavaa pääsemään ratkaisuun, jotta keskustelua päästään jatkamaan. Karhu toteaaakin, etteivät murrehaastattelun osapuolten dynamiikka ja voimatasapaino ole täysin tarkkarajaisesti määriteltävissä; sekä haastattelijan että haastateltavan dominoivuutta puoltavia tekijöitä on tilanteessa havaittavissa. (Karhu 1995: 94).

Tämän esimerkkiryhmän tapauksia yhdistää haastattelijan aktiivisuus ratkaisussa ilman erillistä pyyntöä. Osassa tapauksia haastateltavana on lapsi, jolloin haastattelijan on jossain määrin perustellumpaa avustaa sanahaun ratkaisussa; eihän lapsi välttämättä edes tiedä oikeaa sanaa. Osassa tapauksia haastateltava on kuitenkin aikuinen, jolloin Amerikkaan muuton ajankohta suhteessa haastattelun ajankohtaan tai perheen kielitausta saattaa vaikuttaa siihen, että suomen kielen käytössä on ongelmia.

Ensimmäisessä esimerkissä haastattelija kysyy lapselta tämän opiskelemista kouluaineista ja koulunkäynnistä. Tässä tapauksessa syynä haastattelijan aktiivisuudelle ei luultavasti ole se, ettei lapsi tietäisi oikeaa sanaa, vaan todennäköisempi syy on huomattavan pitkä tauko, joka on itsessään suuri hidaste sujuvassa keskustelussa.

Esimerkki 24

13645_1a.mp3 08:07-09:15 Puutyötä

```

01 H: mitä siellä koulussa >mi- min-< mitä
02   siellä (1.2) <opiskellaan.>
03   (2.0)
04 V: °siel on° (2.0) englantia ja (3.0) hh
05   ranskaa (1.6) ja (1.6) um
06   (9.0)
07   missä juoksee ja
08 H: mm?
09 V: aa (.) kaikki sitä ja .h (.) h geography
10 H: mm-h?
11 V: ja math
12 H: mm?
13 V: ja history
14 H: mm?
15 V: ja ha- science
16 H: mm-h?
17 V: ja missä (.) tehtän ruokaa
18 H: mm-h?
-> 19 V: ja missä (1.5) tehtän (0.6) puu-
-> 20   (4.3)
-> 21 H: puutöitä.
-> 22 V: joo puutöitä

```

- 23 (1.7)
 24 H: .h mikä sinusta on mukavaa
 25 (1.5)
 26 V: um missä juoksee ja (0.6) kaikki sitä
 27 ja missä puu (.) työtä tehtän

Haastateltava luettelee katkelmassa opiskelemissaan tai yleisesti hänen koulussaan opiskeltavia aineita. Soljuva kerronta katkeaa ensin yhden aineen kohdalla (r. 5–7) ja myöhemmin toisen (r. 19–22). Ensimmäisessä tapauksessa huomattavan pitkä, 9 sekunnin tauko edeltää suomenkielistä kiertoilmausta (*missä juoksee*, r. 7), mikä kertoo vaikeuksista löytää haluttu ilmaus. Jälkimmäisessä tilanteessa kouluaineen nimi jää kesken, ja pitkä tauko signaloi jälleen merkittävää ongelmaa (r. 19–20). Haastattelija päätyykin täydentämään haastateltavan puhetta (*puutöitä.*, r. 18). Haastateltavan kesken jääneestä sanasta *puu-* (r. 16) on melko helppo päätellä, että puutyö on haettu sana, varsinkin kun konteksti on tiedossa. Haastateltava hyväksyykin haastattelijan tarjoaman sanan partikkelilla *joo* ja tarjotun sanan toistolla (r. 19). Keskustelu pääsee tämän jälkeen jatkumaan.

Keskeiseen rooliin tässä esimerkissä nousevat pitkät tauot, joista toinen on yhdeksän sekunnin (r. 6) ja toinen yli neljän sekunnin pituinen tauko katkenneen sanan jälkeen (r. 19–20). Tauot ovat niin pitkiä, että ne vaikuttavat huomattavasti keskustelun sujuvuuteen. Tapauksista jälkimmäisessä haastateltavan sana jää kesken, mitä yleensä voitaisiin pitää merkinä itsekorjauksen alkamisesta (Sorjonen & Laakso 2005: 4). Tässä tapauksessa kuitenkin sana vaikuttaa jäävän kesken tiedon puutteen tai muistamisongelman vuoksi. Tauon pituuden voi nähdä kertovan haastattelijalle sen, ettei kyseessä ole itsekorjauksen alku. Haastattelija ymmärtää myös, että ratkaisua keskenjääneelle sanalle ei liene tulossa kovin nopeasti, joten vuorovaikutuksen sujuvuuden kannalta tehokas strategia on tarjota ratkaisua. Ensimmäisessä tapauksessa (r. 6) haastattelija ei ilmeisesti voi päätyä ehdottamaan ratkaisua; hänellä ei ole vielä juuri mitään tietoa siitä, mitä haastateltava aikoo sanoa. Näiden kahden tapauksen ero sen suhteen, ehdottaako haastattelija ratkaisua, vaikuttaisikin olevan siinä, millaista tietoa haastattelijalla on käytettävissään.

On mielenkiintoista, että esimerkissä esiintyy huomattavasti koodinvaihtoa. Esimerkin koodinvaihto liittyy yksinomaan kouluaineiden nimiin. Huomiota herättää tosin se, että ilmaukset *englantia* ja *ranskaa* (r. 4–5) sekä *missä juoksee* (r. 7) ja *missä (.) tehtän ruokaa* (r. 17) tuotetaan suomeksi, kun taas kaikkien muiden aineiden nimet ovat englanniksi. Ongelmavuoro *missä (1.5) tehtän (0.6) puu-* (r. 19) tuntuisi

olevan rakenteellisesti jatkoa lausumalle *missä (.) tehtän ruokaa* (r. 17). Poika sanoo sanat *geography, math, history* ja *science* englanniksi, mutta muuten kouluaineiden nimet ilmaistaan kiertoilmauksella suomeksi. Liikunta, kotitalous ja puutyöt vaikuttavat olevan vaikeita ilmaista suomeksi, mutta haastateltava välttää niiden sanomista myös englanniksi. Vaikuttaa siltä, että haastateltava pyrkii pitäytymään suomen kielessä tai yrittää miellyttää haastattelijaa koettamalla sanoa sanat kiertäen suomeksi. On myös mahdollista, että yksi koodinvaihdon funktioista tässä tapauksessa on sujuvoittaa keskustelua.

Seuraavassa esimerkissä keskustellaan haastatellun tytön suhteesta jääkiekkoon (*haki = hockey*). Kiintoisan esimerkistä tekee se, että haastateltava ei ala tuottaa mitään konkreettista sanaa, mutta haastattelija päättelee haetun ilmauksen henkilön kotoitaustasta ja kontekstista.

Esimerkki 25

09783_laz.mp3 05:07-05:31 Poikien kanssa (tyttö, 10)

01 H: entä pidätkö sinä Han- Hannah ö hakista
(0.8)
02 V: ju vähäsen hah
03 H: pelaatko mieluummin vai katseletko=fhhf
04 V: josku oikein
05 (1.5)
06 H: oletko pelannut joskus
07 V: joo
08 H: mm tyttösakissa vai poikasakissa
09 (1.0)
10 V: täällä kotona heh
11 H: fkotona va(anf
12 V: (fjooof
13 H: isän ja äidin kanssa
-> 14 V: eei um
-> 15 (0.9)
-> 16 H: **poikien kanssa**
-> 17 V: joo

Haastattelija tiedustelee haastateltavalta, onko tämä pelannut joskus jääkiekkoa (r. 6). Myöntävän vastauksen *joo* (r. 7) jälkeen haastattelija rekisteröi vastauksen kuulolla oloa ilmaisevalla dialogipartikkelilla *mm* (VISK § 798) ja kysyy tarkentavan kysymyksen *tyttösakissa vai poikasakissa* (r. 8). Haastateltavan vastaus *täällä kotona* (r. 10) antaa harrastukselle viitekehyksen, jonka avulla haastattelija voi rajata seuraavan tarkennuksensa pelitovereista (*isän ja äidin kanssa*, r. 13). Ensimmäinen veikkaus peliseurueesta ei osu kuitenkaan kohdalleen. Haastateltava vastaa *eei* ja tuottaa epärointiäänteen *um* (r. 14). Tämän voi katsoa merkiksi sanahaun alkamisesta. 0,9 se-

kunnin tauon (r. 15) jälkeen haastattelijan voi tulkita reagoivan tähän ja ehdottavan seuraavaa loogista vaihtoehtoa: *poikien kanssa* (r. 16). Tämän haastateltava hyväksyy toteamalla *joo*.

Tapaukset, joissa haastattelija avustaa pyytämättä, vaikuttavat olevan luonteeltaan ehdottavia ja pyrkivän saamaan oikean sanan tai tiedon esiin. Tämän voi nähdä tietyllä tavalla vanhojen murrehaastattelujen ohjeistuksen mukaisena; murteenpuhujilta ikään kuin houkuteltiin haastatteluissa tiettyjä muresanoja (ks. Nuolijärvi 2005: 253). Tämän luvun tapausten kaltaisissa tilanteissa tällainen sanojen ”lypsäminen” ehdotusten avulla tuntuu järkevältä ja perustellulta eikä sen kyseenalaistamiselle ole mielestäni varsinaisia perusteita – ellei ajatella mahdollisten väärin sanojen löytymisen mahdollisuutta. Avustaminen vaikuttaisi joka tapauksessa helpottavan haastateltavien päänvaivaa ja jälleen sujuvoittavan keskustelua. Seuraavaksi tarkastelussa ovat tapaukset, joissa keskustelua sivusta seuraava taustahenkilö tarjoaa ratkaisua sanahakuun.

5.3 Taustahenkilö tarjoaa ratkaisua

Aineistossani esiintyy myös tapauksia, joissa keskustelua sivusta seuraava henkilö avustaa haastateltavaa sanahaun ratkaisussa. Nämä tilanteet rinnastuvat haastattelijan tekemiin korjauksiin, mutta erona vaikuttaisi pääsääntöisesti olevan jonkinlainen vaivihkaisuus ja täsmäiskumainen pistäytyminen keskustelussa. Tämä tosin edellyttäneekin sitä, että keskusteluun puuttuva henkilö on nimenomaan sivustaseuraaja (esimerkit 26 & 28) eikä itsekään mukana kokonaisdialogissa (esimerkki 27). Dialogin ulkopuolisten taustahenkilöiden vuorot on pääasiassa tuotettu niin ikään muuta keskustelua hiljaisempina, mutta tähän vaikuttanee vaivihkaisuuden lisäksi myös suurempi etäisyys mikrofonista.

Esimerkissä 26 selvitetään amerikansuomalaisen pojan syntymäaika. Vuosiluvun sanominen osoittautuu hänelle hankalaksi ja yllättäen tilanteessa läsnäoleva mieshenkilö, mahdollisesti isä, kertoo pojalle, mitä sanoa.

Esimerkki 26
13645_1a.mp3 06:22-06:59 Kuuskymmentäkuus (poika, 13)

01 H: mulla on tässä (0.7) nuori (0.8) herra
 02 (.) vieressäni mikäs sinun nimes on
 03 V: °Dustin°

04 (1.8)
 05 H: koko nimi
 06 V: Dustin Vilho Leino hh
 07 H: ja millon sä oot syntyny
 08 V: aa (1.3) helmikuussa, (1.1) um .h k-
 -> 09 kakstoistas päivä (4.4) yhdeksänkymmentäh
 -> 10 (4.6)
 -> 11 X: °**kuuskymmentäkuus**° ((mies auttaa taustalta))
 -> 12 V: **kuuskymmentäkuus**
 13 H: kuinka vanha sä oot sitten
 14 V: kolmetoista

Haastattelija alkaa selvittää haastateltavan pojan nimeä (*mikäs sinun nimes on*, r. 2), mihin poika vastaakin (r. 3 ja 6). Kysymys *ja millon sä oot syntyny* (r. 7) saa niin ikään vastauksen, mutta vastauksen tuottaminen ei suju ongelmitta (r. 8). Haastateltava alkaa kertoa vuosilukua, mutta oikean muodon tuottaminen suomeksi vaikuttaa olevan hankalaa. Koko päiväsjaksossa (r. 8–10) on paljon ongelmaa ilmaisevia elementtejä, kuten epäröintiänteitä ja huomattavan pitkiä taukoja. Sekä kuukauden että päivän tuottamisessa on aavistuksen vaikeuksia, sillä molempia edeltää noin sekunnin pituinen tauko (r. 8). Päivän tuottamisen jälkeen tauko on nelinkertainen aiempiin taukoihin nähden (r. 9). Haastateltava yrittää tuottaa ratkaisun, mutta yritys keskeytyy muotoon *yhdeksänkymmentäh*, joka on paikkaansapitämätön (r. 9). Jälleen erittäin pitkän tauon (r. 10) jälkeen taustahenkilö tarjoaa ratkaisua sanoen *kuuskymmentäkuus* (r. 11), jonka poika ottaa välittömästi osaksi kommunikaatiotaan. Tämä hyväksynnän nopeus voisi viitata siihen, että ajatus oikeasta vuosiluvusta on valmiina pojan mielessä, mutta hän ei kykene sitä täysin kielentämään. Toisaalta myös taustahenkilönä olevan miehen mahdollisella kielellisellä auktoriteetilla voi olla vaikutusta.

Seuraavassa esimerkissä 27 on samassa keskustelussa kaksi tapausta, joissa henkilö, joka ei ole kyseisellä hetkellä haastateltavan puhuteltavana, tarjoaa ratkaisua. Keskustelussa kolme nuorta poikaa [V1 (5 vuotta), V2 (7 vuotta) ja V3 (11 vuotta)] ovat haastattelijan tentattavina. Topiikkina on uinti.

Ensimmäinen tapauksista on samankaltainen kuin edellisen esimerkin (esim. 26) tapaus. Jälkimmäinen tapaus ansaitsee kuitenkin erityishuomion, sillä se on luonteeltaan erilainen suhteessa muihin tämän luokan esimerkkeihin. Kyseessä on siis yhteishaastattelu, jossa on mukana useampia haastateltavia. Kysymys on kohdistettu selvästi yhdelle haastateltavista (V1), mutta tässä tapauksessa toinen haastateltava tulee apuun. Hänellä on siis vastaavanlainen rooli kuin edellisissä esimerkeissä käsi-

tellyillä taustahenkilöillä, vaikka hän onkin haastatteluun osallistuja itsekin. Hänen ehdottamansa sana jää ongelmallisen ilmaisun ratkaisuksi, eikä ongelmavuoron tuottaja toista sanaa ikään kuin omanaan. Olen sisällyttänyt esimerkin tähän luokkaan, sillä korjaava henkilö ei liity ongelmalliseen dialogin osaan mitenkään, vaikka onkin kokonaisdialogissa yhtenä osanottajana; hänen statuksensa on siis paikallisesti sama kuin ulkopuolisella taustahenkilöllä. Myös ensimmäisessä tapauksessa korjauksen tarjoaja on osadialogin ulkopuolinen, mutta siinä hänen erikseen toivotaan puuttuvan tilanteeseen.

Esimerkissä keskustellaan poikien uintipaikoista ja uimataidosta. Ongelma liittyy ensimmäisessä tapauksessa uimarantaan vievän reitin pituuden ilmaisemiseen ja toisessa tapauksessa nuorimman pojan uimataidon nykytilaan. Vanhin pojista ratkaisee kummassakin tapauksessa lopulta tilanteen.

Esimerkki 27

09783_2az.mp3 01:55-02:56 Opetan uimaan

```

01 H:  käytkö uimassa [usein
02 V1:                               [A YOU PLAY?
03 V2:  joooh
04 H:  mi:- missä asti käyt uimassa
05      (2.6)
06 V2:  tuolla meiän rannalla (0.5) ja suomi°rannalla°
07 H:  onko sinne pitkä matka
08      (1.3)
09 V2:  ei niin pitkä
10      (0.8)
-> 11 H:  mm (.) osaatko sanoo kuinka paljo
-> 12      (5.8)
-> 13 V3:  °°yks kilometri°°
-> 14      (2.2)
-> 15 H:  Heikki osaa sanoo
-> 16 V3:  hheh sinne oni- suomiranaille on ainaki yks
-> 17      kilometri jottain semmosta
18 H:  osaatteko kaikki pojat uida
19      (2.0)
20 V1:  minä e[n
21 V2:  [ei Topi
22 H:  [etkö osaa
23 V3:  e[i Topi ei ossaa
24 H:  mitä osaatte uida mitä (0.4) minkälaista uintia
25 V3:  mä ossaan melkein kaikkia
26 H:  [no sano joku nimi
-> 27 V1:  [mi- ↑MINÄ VAAN
-> 28 H:  mmhh
-> 29 V1:  #o-# ope↓tan (0.6) uimaan. @hh@
-> 30 H:  opetat uiumaan.
-> 31 V3:  opettelet,
-> 32 H:  opettelet. mm.
33      (0.7)
34 H:  mi:- millaisia sanohan vähän nimiä
35 V2:  minä voin

```

36 H: °sano vaan°
 37 V2: selas uia
 38 V3: selä-
 39 V2: ja koiran °ui°mista
 40 H: koiran uimista.
 41 V2: °joo°

Haastattelija kysyy keskimmäiseltä pojalta *mi:- missä asti käyt uimassa* (r. 4). Tähän poika vastaa 2,6 sekunnin mittaisen tauon jälkeen *tuolla meiän rannalla (0.5) ja suomi°rannalla°* (r. 6). Pitkähköllä tauolla ei vaikuta olevan muuta varsinaista merkitystä kuin kenties jonkinlainen ajatusten prosessointi ja orientoituminen vastaukseen. Haastattelija kysyy, onko Suomirannalle pitkä matka (r. 7). Hieman yli sekunnin tauon jälkeen poika vastaa: *ei niin pitkä* (r. 9). Tämän jälkeen haastattelija pitää vajaan sekunnin kestävän tauon, minkä jälkeen hän pyytää tarkennusta matkan pituuteen (*mm (.) osaatko sanoo kuinka paljo*, r. 11). Kysymys on pojalle ilmeisesti vaativa, sillä sitä seuraa erittäin pitkä, 5,8 sekunnin mittainen tauko (r. 12). Tämän jälkeen vanhin poika kuiskaa hyvin hiljaa veljelleen *°yks kilometri°* (r. 13). Tämäkään ei auta poikaa sanomaan vastausta, vaan seuraa jälleen tauko, tällä kertaa 2,2 sekuntia pitkä (r. 14). Tämän jälkeen haastattelija antaa vanhimman pojan vastaukselle huomion ja vihjaa haluavansa kuulla sen suoraan tältä toteamalla *Heikki osaa sanoo* (r. 15). Vanhin poika vastaa toiveeseen tilannetta kommentoivalla kepeällä naurahduksella ja antamalla vastauksen (r. 16–17).

Toisessa tapauksessa niin ikään isoveljen korjaustarjokas hyväksytään suoraan ratkaisuksi ongelmaan, mutta tällä kertaa taustahenkilö sanoo ehdotuksensa normaaliin ääneen, käytännössä suoraan nuorimmalle pojalle. Haastattelija kysyy poikien uimataidoista (r. 18). Kysymyksen jälkeen seuraa kahden sekunnin mittainen tauko (r. 19). Voinee ajatella, että kyseessä on jälleen ikään kuin kokoava tauko, jonka aikana haastateltavat rekisteröivät kysymyksen ja valmistelevat vastaustaan. Nuorin pojista vastaa ensimmäisenä, ettei osaa uida (r. 20). Samaan aikaan muut pojat vahvistavat nuorimman vastausta päällekkäispuhuttana (r. 21 ja 23). Topiikki etenee jo uinnin tyylilajeihin (r. 24), ja vanhin pojista rientää jo vastaamaan (r. 25). Nuorin pojista alkaa tarkentaa kuitenkin tietoa omasta uimataidostaan (r. 27). Hän saa sanottua opettavansa uimaan (r. 29), mikä on kontekstin huomioiden helppo päätellä vääräksi ilmaisuksi. Niinpä haastattelija nostaa ilmauksen huomion kohteeksi toistamalla sen sellaisenaan (r. 30). Kyse on mitä ilmeisimmin haastateltavalle epäodotuksenmukaisesta ilmauksesta, ja tällaisessa tilanteessa toisto voi toimia ikään kuin korja-

usaloitteena; vaikka varsinaista korjattavaa ei ole ja ilmauksen merkitys on ymmärretty selvästi, voi vuorossa olla jotakin poikkeuksellista tai epäodotuksenmukaista, että toiston tuottaja päätyy nostamaan sen uudelleen fokukseen ja tarjoaa näin tilan toiselle keskustelijalle vahvistaa tai selventää tietoa (Haakana, Kurhila, Lilja & Savijärvi 2016: 271). Vanhin pojista tarjoaa korjauksen muodossa *opettelet* (r. 31), suunnaten yksikön toisen persoonan muodolla korjauksen suoraan nuorimmalle veljelleen. Normaalilla puheäänellä tuotettu korjaus poikkeaa aineistoni taustahenkilöiden yleisestä tendenssistä korjata hiljaa ja vaivihkaa. Haastattelija toistaa sanan hyväksyen laskevalla intonaatiolla ja dialogipartikkelilla (*opettelet. mm.*, r. 32). Nuorin poika ei toista enää tätä uutta sanaa. Kiintoisa yksityiskohta on, että vanhin veli teki ensimmäisen tapauksen korjauksen ensin hiljaa ja suoran pyynnön jälkeen kertoi saman sisällön kovempaan ääneen. Hän saattaisi olla edellisen tapauksen jälkeen rohkaistunut korjaamaan veljiensä kieliongelmia vaivihkaisuuden sijaan normaaliin ääneen.

Molemmat tapaukset eroavat muista taustahenkilön puuttumisista keskusteluun siinä, että taustahenkilön tuottama korjaus jää sellaisenaan ratkaisuksi eikä varsinainen haastateltava toista ehdotusta saati jatka omaa vuoroaan.

Esimerkissä 28 haastattelija kyselee nuoren amerikansuomalaisen pojan harrastuksesta. Tässäkin esimerkissä ulkopuolinen taustahenkilö avustaa poikaa, mutta merkittävää on, että haastateltava ei tällä kertaa tartukaan avustusyritykseen. Joko syynä on ymmärrysongelma tai se, ettei poika kuule kommenttia. Poika ei osaa kääntää harrastamansa lajin nimeä suomeksi, mutta hänen kertomansa kuvauksen avulla suomennos saadaan lopulta selville.

Esimerkki 28

13645_1a.mp3 12:22-13:20 Sinä painit

01 H: voiko täällä Thunder Bayssa uida talvella
 02 V: joo on paljo paikkaa (0.8) kun aa mo me m-
 03 justiin menin .h tänä iltana (0.6) sinne paikkaan
 04 mutta en m- (0.3) menny (0.2) uimaan
 05 (1.6)
 06 H: mitä sinä teit siellä
 07 (1.3)
 08 V: mä olin um (0.4) wreslin
 09 H: aha
 10 (2.8)
 -> 11 H: mitä se on
 12 (0.6)
 -> 13 V: se on (1.7) mhh se on um
 -> 14 (3.4)
 -> 15 V: kun
 -> 16 (2.8)

- > 17 X: °*se on painia*° ((sanoo hiljaa taustalta))
- 18 (1.5)
- > 19 V: hh joo ja kun sä a- alat (0.6) aa seisomaan
- > 20 ja pitä saata (0.9) toisen (0.8) alas ja (0.4)
- > 21 hänena (1.8) selkä alas (2.2) um (2.8) mattolle
- 22 H: matolle
- 23 V: joo
- > 24 H: **sinä painit**
- 25 V: joo

Aluksi keskustellaan siitä, onko Thunder Bayssa paikkoja, jossa voi uida talvisai-
kaan, kun luonnonvedet ovat jäässä tai kylmiä (r. 1–4). Todennäköisesti tässä tarkoi-
tetaan uimahalleja tai vastaavia sisäuimaloita. Haastateltava kertoo, että tällaisia
paikkoja on paljon (r. 2). Hän tarkoittanee sisäliikuntakeskuksia, joissa voi harrastaa
muunkinlaista liikuntaa, sillä hän kertoo olleensa uinnin sijasta *wreslin* (wrestling,
suom. ’paini’, r. 8). Seuraavaksi haastattelija kysyy, mitä se on (r. 11), mikä aloittaa
haastateltavan hankalaksi muodostuvan selitysvaiheen (r. 13–21). Keskustelua taustalla
seuraava henkilö aktivoituu ja toteaa hiljaa: °*se on painia*° (r. 17). Voi huomata
selvästi, että selityksen tuottaminen on haastateltavalle vaikeaa (r. 13): vuorossa on
monia mikrotaukoja, huokaus, pohdintaa ilmaiseva *um* ja ähkintää (*mhh*). Taustalla
haastattelua kuunnellut henkilö, todennäköisesti perheenjäsen, auttaa kertomalla hil-
jaisella äänellä, mistä lajista on kysymys (r. 17), mutta poika ei ilmaise tyytyvänsä
siihen vaan jatkaa selvitystä lajin kuvaamisen kautta (r. 19–21). Huomionarvoista on
haastateltavan aloitus (*hh joo ja kun sä a- alat (.) aa seisomaan*, r. 19). Voisi päätellä,
että hän noteeraa taustahenkilön kommentin partikkelilla *joo* (r. 23) ja siirtyy jatka-
maan kuvausta. Tämä viittaa siihen, että haastateltava on ymmärtänyt haastattelijan
kysymyksen pyyntönä avata painin käsitettä pelkän termin sijaan.

Vaikuttaakin siltä, että keskustelijoiden intressit menevät keskenään sekaisin.
Ensin haastattelija kysyy, mitä *wrestling* on (r. 11). Voi olla, että haastattelijalle riit-
täisi vastaukseksi pelkkä sana paini, mutta voi myös olla, että hän nimenomaan pyy-
tää pojalta lajista kuvausta omin sanoin. Toisaalta haastattelija toteaa itsekin: *sinä
painit* (r. 24). Tämä antaa kuvan, että pelkkä termin suomentaminen olisi riittänyt
vastaukseksi. Tätä tukee myös se, että sanan *paini* tarkoite olisi hyvin todennäköises-
ti suomenkieliselle henkilölle selvä. Taustahenkilö saattaa tulkita niin, että haastatel-
tavan vaikeudet johtuvat kuvailun yrittämisestä suomeksi eivätkä välttämättä itse
sanon hakemisesta. Nuori haastateltava vaikuttaa päättävän kuvata lajin tarkasti ym-
märrettyään kysymyksen selvennyspyynnöksi, eikä hänellä välttämättä ole käsitystä
siitä, onko paini käsitteenä suomalaiselle haastattelijalle tuttu eli harrastetaanko

Suomessa painia yleisesti. Lopulta yhteinen ratkaisu kuitenkin löydetään (r. 24–25); olkoonkin, että samaa ratkaisua on ehdottanut jo aiemmin taustahenkilö (r. 17).

Esimerkeistä voi nähdä, että taustahenkilön sanoma ratkaisuehdotus voi tulla suoraan vahvistetuksi haastateltavan käyttöön, se voi päätyä haastattelijan kautta ratkaisun lähtökohdaksi tai se voi mennä haastateltavalta myös kokonaan ohi, missä tapauksessa tosin haastattelija saattaa poimia sen pohjaksi jatkoehdotukselleen. Taustahenkilöllä vaikuttaisi olevan ehdotusta tehdessä kielellinen auktoriteetti haastateltavaan nähden.

Goffmanin (1981: 129) mukaan hyvin yleinen tapa hahmottaa keskustelu on sen ajattelu kahden osallistujan välisenä vuorovaikutustilanteena. Joissakin tapauksissa, kuten tämän luvun esimerkeissä, osallistujia vuorovaikutustilanteessa on kuitenkin enemmän kuin ne henkilöt, jotka ovat äänessä kullakin hetkellä. Goffman onkin esittänyt ajatuksen osallistumiskehikosta, jossa perinteisesti ajateltujen osapuolten eli puhujan (speaker) ja kuulijan (hearer) tai vastaanottajan (recipient) käsitteiden lisäksi otetaan huomioon se, että osallistujia voi tilanteessa olla kolme tai enemmänkin. Tällöin keskustelutilanteessa on kulloinkin läsnä puhuja, puhuteltu (addressed recipient) ja muita vastaanottajia, joita ei puhutella (unaddressed recipients). Osallistumiskehikon kautta avautuu enemmän tapoja tarkastella keskustelun osallistujien statusta ja rooleja (participant status) suhteessa keskustelutilanteeseen. (Mts. 124–159; suomenkielisistä käsitteistä Seppänen 1997b: 156–176.)

Luvun esimerkeissä 26 ja 28 taustalla oleva henkilö on muuten hiljaa, mutta hänen osallistujastatuksensa vaihtuu hetkellisesti puhujaksi, kun hän ottaa vuoron ja kohdistaa sanansa haastateltavalle. Esimerkissä 28 haastattelija ei hetkellisesti ole keskustelun ratifioitu osallistuja, mutta hänen voidaan nähdä toimivan ikään kuin tilanteen tarjoamassa salakuunteluasemassa (Goffman 1981: 131–132), ja hän voi myös käyttää jatkossa taustahenkilön tarjoamaa ratkaisuehdotusta hyödyksi keskustelun edistämisessä. Nostan tässä uudelleen käsittelyyn esimerkin 27, josta toistan olennaiset osat analyysin seuraamisen helpottamiseksi. Katkelmassa osallistujia on siis neljä: haastattelija ja kolme veljestä.

Esimerkki 27

07 H: onko sinne pitkä matka
 08 (1.3)
 09 V2: ei niin pitkä
 10 (0.8)

-> 11 H: mm (.) osaatko sanoo kuinka paljo
-> 12 (5.8)
-> 13 V3: °°**yks kilometri**°°
-> 14 (2.2)
-> 15 H: **Heikki osaa sanoo**
-> 16 V3: hheh sinne oni- suomiranaille on ainaki yks
-> 17 kilometri jottain semmosta

-> 27 V1: [mi- ↑MINÄ VAAN
-> 28 H: mmhh
-> 29 V1: #o-# **ope↓tan (0.6) uimaan.** @hh@
-> 30 H: opetat ui↓maan.
-> 31 V3: **opettelet,**
-> 32 H: opettelet. mm.

Veljeksistä V3 puuttuu taustalta V2:n ja V1:n ilmaisuongelmiin (r. 13 ja 31). V3:n vuoro on osoitettu V2:lle, joka on siis puhuteltu (r. 13), mutta myös haastattelija on tässä vastaanottaja, jota ei puhutella, ja haastattelijalle tarjoutuu mahdollisuus tehdä V3:sta puhuteltava (r. 15). Katkelman jälkimmäisessä osassa V3 tarjoaa ratkaisua V1:n pohtimaan ongelmaan (r. 31), jolloin V1 on puhuteltava. Vaikka V3:n ratkaisuehdotus (r. 31) on tuotettu normaalilla äänellä siinä missä aiempi ehdotus on lausuttu kuiskaten ja haastattelijalla on näin selkeämmin pääsy ehdotukseen, voi V1:n nähdä pääasiallisena puhuteltuna; V3:n ehdottama sana *opettelet* on yksikön toisen persoonan muodossa ja täten mitä ilmeisimmin suunnattu V1:lle.

Useamman ihmisen keskustelutilanteissa, kuten näissäkin haastatteluissa, on siis kyse dynaamisesta prosessista. Osallistujien roolit ovat jatkuvassa muutoksessa, ja ne voivat muuttua kulloisenkin tarpeen mukaan.

6 PÄÄTELMÄT

Olen tutkimuksessani tarkastellut amerikansuomalaisten puheessa esiintyviä itsekorjauksia ja sanahakuja. Olen tutkinut, millä kielellä tai kielimuodolla vuorovaikutusongelmat ratkaistaan ja voiko näiden tapausten yhteydestä löytää tiettyjä kielen valintaan vaikuttavia tekijöitä. Aiemmin olen jo todennut, etten ole voinut tehdä varsinaisesti johtopäätöksiä iän, asuinpaikan, sukupuolen ja muun kielen ulkopuolisen taustan vaikutuksista tutkittavaan kohteeseen, joten huomioni on ennen muuta vuorovaikutustilanteessa.

Aiemmissa tutkimuksissakin on siis havaittu, että itsekorjaukset ovat yleisempiä kuin toisen suorittamat korjaukset. Myös aineistoni perusteella näin vaikuttaa olevan. Itsekorjausten ja sanahakujen yhteydessä haastateltavilla on havaintojeni perusteella ratkaisuisaan käytössään kaikki hallitsemansa kieli- ja kielimuotovaihtoehdot ja myös suuri osa niiden keskinäisistä kombinaatioista. Kombinaatiot eivät kuitenkaan toteudu kaikkiin suuntiin. En ole nimittäin havainnut ratkaisuja kahdella kielellä niin, että suomen- tai englanninkielisen ratkaisuyrityksen jälkeen seuraisi amerikansuomalainen ratkaisu tai että amerikansuomalaisen ratkaisun jälkeen seuraisi vielä englanninkielinen ratkaisu. Aineistoni perusteella itsekorjaukset ja sanahaut ratkaistaan yleisimmin englanniksi. Näitä tapauksia on määrällisesti eniten. Erityisesti nuorimmat haastateltavat, jotka edustavat käytössä olevien taustatietojen mukaan pääasiassa kolmatta puhujapolvea, näyttävät ratkaisevan vuorovaikutusongelmat useimmiten englanninkielisellä sanalla tai ilmauksella. Tutkimukseni antaa myös viitteitä siitä, että amerikansuomeksi tehdyt ratkaisut olisivat pääosin toisen polven puhujien käyttämä resurssi.

Ensimmäisen polven puhujia ei aineistossani ole kuin kaksi, ja heidän suomenkielinen vuorovaikutuksensa on hyvin sujuvaa. Joitakin amerikansuomalaisia sanoja esiintyy, mutta vuorovaikutusongelmia en ole havainnut niillä ratkaistavan. Ainoastaan yhdessä esimerkissä (esim. 18) ensimmäisen polven amerikansuomalainen käyttää amerikansuomalaista sanaa, jonka vaihtaa myöhemmin suomeksi. Myös toisen polven puhujilla vuorovaikutus suomeksi on suurelta osin sujuvaa, mutta ongelmia esiintyy enemmän ja ratkaisukieli vaihtelee. Toisen polven puhujat käyttävät ratkaisuissa myös amerikansuomalaisia sanoja. Kolmannessa puhujapolvessa englanti on jo keskeisessä roolissa ratkaisujen resurssina. Nämä päätelmät ovat loogisia, sillä vaikka ensimmäisen polven puhujien suomen kieli onkin jonkin verran saanut vaikutteita uuden mantereen valtakielestä englannista, heillä suomi on kuitenkin selvästi vahvin kieli ja sen taito on kaikkiaan säilynyt. Heidän jälkeläisensä ovat mahdollisesti kuulleet ja joutuneet käyttämään kotonaan sekä suomea että amerikansuomea, mutta käyttäneet englantia pääosin arjen vuorovaikutusympäristöissä. Kolmas sukupolvi on arjessaan altistunut vieläkin enemmän englannille myös kotona ja käyttää suomea todennäköisesti vain rajallisissa yhteyksissä (vrt. Martin & Jönsson-Korhola 1993: 17–20.)

Pelkästään suomenkielisiä ratkaisuja sen sijaan on hyvin niukasti. Ainoassa tätä ilmentävässä esimerkissäni (esim. 4) puhujan itsekorjaus liittyy siihen, että puhuja

täsmentää sanan merkitystä vaihtamalla sen lähimerkityksiseen sanaan. Yhdeksi syyksi tällaisten tapausten harvinaisuudelle voisi nähdä sen, että amerikansuomalaisten kielioloissa suomen kieli on heikommassa asemassa kuin amerikansuomi ja englantia. Toisaalta suomenkieliset ratkaisut ovat kuitenkin osa yksikielisten suomenkielisten puhujien vuorovaikutusta niin itsekorjauksissa kuin sanahauissa. Näin ollen niiden voi myös katsoa olevan osa tavallista kanssakäymistä ilman erityisempää funktiota tai roolia, joka liittyisi amerikansuomalaisuuteen, varsinkin kun suomen kieli on haastatteluissa tavoitekieli. Jos suomen kielen taito on sujuvaa, ei korjauksille ole erityistä tarvetta. Suomen kielen käyttö ongelmien ratkaisussa saattaa siis kertoa jotakin amerikansuomen puhujan kielellisestä kompetenssista. Kahden kielen tai kielimuodon avulla tehtyihin itsekorjauksiin ja sanahakujen ratkaisuihin vaikuttaa liittyvän usein edellä sanotun korjaaminen oikeampaan muotoon. Joskus haastateltavalla on ongelmia tuottaa sana tietyllä kielellä, jolloin toista kieltä käytetään apuna, ja joskus taas oikea sana halutaan sanoa jostakin syystä yhden kielen lisäksi toisella kielellä; taustalla saattaa esimerkiksi olla haastateltavien pyrkiminen tavoitekieleen, tässä tapauksessa suomeen. Myös mahdollisten väärinkäsitysten välttäminen voi toimia tällaisissa tapauksissa motivaattorina.

Kun haastattelija tai joku taustalla oleva henkilö ehdottaa ratkaisua pyytämättä tai haastateltava pyytää erikseen apua, keskustelu etenee kussakin tapauksessa hie- man eri tavoin. Tilanteiden erilaisuus vaikuttaa myös ratkaisun kieleen. Kun haastateltava pyytää apua haastattelijalta, se tapahtuu ongelman ilmetessä yleisimmin eksplisiittisesti haastateltavan tekemällä hakukysymyksellä, mutta joskus myös vaihtoehtokysymyksellä, kun haetaan vahvistusta olemassa olevalle tiedolle. Tällöin luonnollisesti apu tai mahdollinen ratkaisu annetaan normaalitilanteessa suomeksi. Jos haastateltava kuitenkin erikseen kysyy ilmausta englanniksi (ks. esim. 19), haastattelija tai tilanteen muu osallistuja ilmaisee ratkaisuehdotuksensa englanniksi. Toisin sanoen haastateltavalla on mahdollisuus itse vaikuttaa ratkaisun kieleen. Mikäli haastateltava avustaa pyytämättä, hänen tuottamansa korjausaloite vaikuttaa syntyvän tauon tai muunlaisen epäröinnin myötä (ks. luvun 5.2 esimerkkejä; vrt. myös esim. 8). Näissä tilanteissa haastattelija voi tehdä haastateltavalle haetusta sanasta ehdotuksen, jonka haastateltava sitten hyväksyy tai hylkää. Koska haastattelija on kaikissa tapauksissa suomenkielinen ja toisaalta koska suomi on haastattelujen tavoitekieli, ratkaisun kieleksi valikoituukin tällaisissa tilanteissa todennäköisimmin suomi. Keskustelun taustalla olevan henkilön haastateltavan puheeseen tekemät korjausaloitteet,

jotka aineistossani näyttävät myös tapahtuvan pyytämättä, sisältävät niin ikään ratkaisun keskustelun tavoitekielellä. Kuten haastattelijan toimiessa pyytämättä, myös taustahenkilön avustaessa aloitteen laukaisee usein epäröinti, mutta myös edellä sanotun korjaaminen oikeaan muotoon on mahdollista. Taustahenkilön kielellinen auktoriteetti näyttäytyykin tällöin korkeampana suhteessa haastateltavaan, jota puhutellaan ja jonka vuorossa ongelma on.

Nähdäkseni tutkimuksestani voi ammentaa useitakin aihioita jatkotutkimukselle. Keskusteluanalyysin alalla esimerkiksi itsekorjauksia ja sanahakuja on mahdollista tutkia laajemminkin; amerikansuomalaista haastatteluaineistoa on Kotuksen nauhoitearkistossa runsaasti. Paljon tutkimuskohteita löytynee myös koodinvaihdon erilaisista ilmentymistä ja funktioista amerikansuomen kontekstissa. Olemassa olevaa tutkimusta tällaisen pohjaksi on löydettävissä. Sociolinguistiikan näkökulmasta amerikansuomalaisten haastatteluista löytyy myös varmasti paljon tutkittavaa, ja tällöin olisi kiinnostavaa ottaa paremmin huomioon asuinpaikan, iän, sukupuolen ja muiden vastaavien tekijöiden vaikutus kieleen ja sen valintaan. Tutkimuksen kohteena voisi olla esimerkiksi se, millaisia tendenssejä eri-ikäisillä on ratkaista ongelmia ja miten näissä ratkaisuisissa hyödynnetään eri kieliä ja kielimuotoja. Näin voisi täydentää niitä näkökohtia, joihin tässä tutkielmassa ei ollut mahdollista keskittyä. Myös eri aikakausien haastatteluiden välillä voisi tehdä vertailua: miten kieli on muuttunut ja ovatko jotkin elementit yleistyneet tai harvinaistuneet? Haastattelijan avustamisen tai avustamattomuuden syistä en voi esittää arvioita tässä tutkimuksessa, eikä tällaisia arvioita edes välttämättä voi tehdä pelkästään kieltä tutkimalla. Haluan nostaa tämän ajatuksen kuitenkin esille eräänlaisena poikkitieteellisenä jatkotutkimusideana, vaikkapa psykologian alalle. Videoitujen amerikansuomalaisten keskusteluaineistojen mahdollisuuksia esimerkiksi katseita ja eleitä ajatellen olisi myös syytä kartoittaa, sillä tuoreet tutkimukset osoittavat, että esimerkiksi näitä multimodaalisia resursseja hyödynnetään, kun osallistujilla on vaikeuksia löytää sopivaa ilmaisua. Eikiellellisten piirteiden tutkimus voisi tuoda lisää tietoa nyt käsiteltyihin teemoihin. Kuten sanottu, ainakin ääninauhotteita amerikansuomesta on saatavilla runsaasti 1900-luvun puolestavälistä aina 2000-luvulle asti. Uusia haastatteluja ja keskustelutallenteitakin on yhä mahdollista ja toivottavaakin tehdä – ovathan amerikansuomalaiset edelleenkin elinvoimainen yhteisö.

LÄHTEET

- 2011 National household survey: Data tables. – <http://www12.statcan.gc.ca/nhs-enm/2011/dp-pd/dt-td/Index-eng.cfm> 26.4.2017.
- Ancestry & ethnicity in America. Volume I. – http://www.greyhouse.com/sample_books/ancestry_samplebook.pdf 26.4.2017.
- ANDERSSON, PAULA – RAIJA KANGASSALO 2003: Suomi ja meänkieli Ruotsissa. – Jönsson-Korhola & Anna-Riitta Lindgren (toim.), *Monena suomi maailmalla. Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä* s. 30–163. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- FRICK, MARIA 2003: *Kaksikielistä räähkimistä: koodinvaihdosta tarton-suomalaisten sähköposti- ja kasvokkainkeskusteluissa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- GOFFMAN, ERVING 1981: *Forms of talk*. Oxford: Basil Blackwell.
- GUMPERZ, JOHN 1982: *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAAKANA, MARKKU – SALLA KURHILA – NIINA LILJA – MARJO SAVIJÄRVI 2016: Ku-ka, mitä, häh? Korjausaloitteet suomalaisessa arkikeskustelussa. – *Virittäjä* 120 s. 255–293.
- HAKULINEN, AULI 1997: Vuorottelujäsennys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 32–55. Tampere: Vastapaino.
- HELASVUO, MARJA-LIISA – MINNA LAAKSO – MARJA-LEENA SORJONEN 2004: Searching for words: Syntactic and sequential construction of word search in conversations of Finnish speakers with aphasia. – *Research on language and social interaction* 37:1, s. 1-37.
- HOTAKAINEN, KIRMO 2011: ”Ja sitte ne vielä compleinaa, you know”. *Amerikansuomalaisen koodinvaihdon analyysiä*. Kandidaatintutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- JOSHI, ARAVIND K. 1985: Processing of sentences with intrasentential code switching. – David R. Dowty, Lauri Karttunen & Arnold M. Zwicky (toim.), *Natural language parsing. Psychological, computational, and theoretical perspectives* s. 190–205. Cambridge: Cambridge University Press.
- JÖNSSON-KORHOLA, HANNELE 2003: Pajalasta Prispään. Johdantoa moniin suomiin. – Hannele Jönsson-Korhola & Anna-Riitta Lindgren (toim.), *Monena suomi maailmalla. Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä* s. 9–29. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- KALLIOKOSKI, JYRKI 1995: Koodinvaihto ja keskustelun moniäänisyys. – *Virittäjä* 99 s. 2–24.
- KARHU, ANNA 1995: Murrehaastattelu vuorovaikutustilanteena. – Ilkka Savijärvi, Marjatta Palander & Hannele Forsberg (toim.), *Murteiden matkassa. Juhlakirja Alpo Räisäsen 60-vuotispäiväksi* s. 92–109. *Studia Carelica Humanistica* 6. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- KERO, REINO 1996: *Suureen länteen. Siirtolaisuus Suomesta Pohjois-Amerikkaan. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 1*. Turku: Siirtolaisinstituutti.
- Kielitoimiston sanakirja. 2017. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 28.2.2017 [viitattu 28.4.2017].
- KOIVISTO, AINO 2016: Receipting information as newsworthy vs. responding to redirection: Finnish news particles *aijaa* and *aha(a)*. – *Journal of pragmatics* 104 s. 163–179.
- KOVÁCS, MAGDOLNA 2004: Australiansuomalaiset kielenvaihdon kynnyksellä. – *Virittäjä* 108 s. 200–223.
- KORKIASAARI, JOUNI 1989: *Suomalaiset maailmalla*. Turku: Siirtolaisinstituutti.
- KUNELIUS, SIRJA 1998: *Niinku-partikkeli keskustelussa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KURHILA, SALLA 2006: *Second language interaction. Pragmatics & beyond, new series* 145. Amsterdam: Benjamins.
- KURHILA, SALLA – MINNA LAAKSO 2016: Puhumisen haasteet. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta* s. 224–242. Tampere: Vastapaino.
- LAAKSO, MINNA – ANU KLIPPI 2001: Sanojen löytämisen vaikeudesta. Keskusteluanalyysi afasiatutkimuksessa. – Mia Halonen & Sara Routarinne (toim.), *Kieli 13. Keskusteluanalyysin näkymiä* s. 89–104. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAURILA, ULLA 1997: *Amerikansuomen diskurssipartikkelit. Toisen polven siirtolaisen haastattelupuheen analyysiä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LAUTTAMUS, TIMO 1990: *Code-switching and borrowing in the English of Finnish Americans in an interview setting*. Kielitieteellisiä tutkimuksia 20. Joensuun yliopisto.

- LAUTTAMUS, TIMO 1992: Lainaaminen ja koodinvaihto: havaintoja amerikansuomalaisten kielestä. – *Virittäjä* 96 s. 3–15.
- LI, WEI 2013: Codeswitching. – Robert Bayley, Richard Cameron & Ceil Lucas (toim.), *The Oxford handbook of sociolinguistics* s. 360–278. Oxford: Oxford University Press.
- LINDHOLM CAMILLA – MELISA STEVANOVIC – ANSSI PERÄKYLÄ 2016: Johdanto. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta* s. 9–30. Tampere: Vastapaino.
- MARTIN, MAISA 1993: Muoto-opin seikkoja. – Pertti Virtaranta, Hannele Jönsson-Korhola, Maisa Martin & Maija Kainulainen, *Amerikansuomi* s. 97–101. Tietolipas 125. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MARTIN, MAISA – HANNELE JÖNSSON-KORHOLA 1993: Amerikansuomalaiset ja heidän kieliolonsa. – Pertti Virtaranta, Hannele Jönsson-Korhola, Maisa Martin & Maija Kainulainen, *Amerikansuomi* s. 11–20. Tietolipas 125. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MENCKEN, HENRY LOUIS 1936: *The American Language*. 4th edition. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd.
- MÄNNIKKÖ, HANNA MARIA 2004: ”-- mä oon BUSY BUSY LADY YOU KNOW --” : Koodinvaihdon rakenteet ja funktiot jälkipolvien amerikansuomessa. Pro gradu - tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2005: Haastattelu kielentutkijan aineistona. – Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuoro vaikutus* s. 242–263. Tampere: Vastapaino.
- PAJUNEN, ANNELI – ULLA PALOMÄKI 1984: *Tilastotietoja suomen kielen rakenteesta I*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- PERÄKYLÄ, ANSSI – MELISA STEVANOVIC 2016: Kehollinen läsnäolo. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta* s. 32–46. Tampere: Vastapaino.
- PIKKARAINEN, MERJA 2015: *Finnish and Russian as lingua francas: joint activity in conversations*. *Slavica Helsingiensia* 46. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- POPLACK, SHANA – SUSAN WHEELER – ANNELI WESTWOOD 1987: Distinguishing language contact phenomena: evidence from Finnish–English bilingualism. – Pirkko Lilius & Mirja Saari (toim.), *The nordic languages and modern linguistics 6. Proceedings of the Sixth International Conference of Nordic and General Linguistics in Helsinki, August 18–22, 1986* s. 33–56. Helsinki: Helsinki university press.

- RAEVAARA, LIISA 2016: Toimintajaksojen rakenteet. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta* s. 143–161. Tampere: Vastapaino.
- ROUTARINNE, SARA 2003: *Tytöt äänessä. Parenteesit ja nouseva sävelkulku kertojan vuorovaikutuskeinoina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 903. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RUUSUVUORI, JOHANNA 2016: Katse. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta* s. 47–62. Tampere: Vastapaino.
- RUUSUVUORI, JOHANNA, MARKKU HAAKANA & LIISA RAEVAARA (toim.) 2001: *Institutionaalinen vuorovaikutus. Keskustelunalyysisia tutkimuksia*. Tietolipas 173. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RUUSUVUORI, JOHANNA – LIISA TIITTULA 2005: Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. – Johanna Ruusuvoori & Liisa Tiittula (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* s. 22–56. Tampere: Vastapaino.
- SCHEGLOFF, EMANUEL 1972: Sequencing in conversational openings. – John J. Gumperz & Dell Hymes (toim.), *Directions in sociolinguistics. The ethnography of communication* s. 346–380. Vuoden 1986 painos. Oxford: Basil Blackwell.
- SCHEGLOFF, EMANUEL 2013: Ten operations in self-initiated, same-turn repair. – Makoto Hayashi, Geoffrey Raymond & Jack Sidnell (toim.), *Conversational repair and human understanding* s. 41–70. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHEGLOFF, EMANUEL – GAIL JEFFERSON – HARVEY SACKS 1977: The preference for self-correction in talk-in-interaction. – *Language* vol. 53, nro 2 s. 361–382.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1997a: Vuorovaikutus paperilla. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunalyysin perusteet* s. 18–31. Tampere: Vastapaino.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1997b: Osallistumiskehikko. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunalyysin perusteet* s. 156–176. Tampere: Vastapaino.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1997: Korjausjäsenitys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskustelunalyysin perusteet* s. 111–137. Tampere: Vastapaino.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 2001: *Responding in conversation: a study of response particles in finnish*. Pragmatics & beyond, new series 70. Amsterdam: Benjamins.
- SORJONEN, MARJA-LEENA – MINNA LAAKSO 2005: Katko vai eiku? Itsekorjauksen aloitustavat ja vuorovaikutustehtävät. – *Virittäjä* 109 s. 244–271.
- SORJONEN, MARJA-LEENA, ANSSI PERÄKYLÄ & KARI ESKOLA (toim.) 2001: *Keskustelu lääkärin vastaanotolla*. Tampere: Vastapaino.

SORJONEN, MARJA-LEENA & LIISA RAEVAARA (toim.) 2006: *Arjen asiointia. Keskusteluja Kelan tiskin äärellä*. Tietolipas 210. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SUOJALA, MARJA 1988: ”Mut se on niinku tavallaa totta siis” – *Mielipidekeskustelun varaukset*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

Tieteen termipankki. www.tieteentermipankki.fi

VATANEN, ANNA 2016: Aineiston litterointi. – Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.), *Keskustelunanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta* s. 315–319. Tampere: Vastapaino.

VIRTARANTA, PERTTI 1992: *Amerikansuomen sanakirja. A Dictionary of American Finnish*. Turku: Siirtolaisinstituutti.

VIRTARANTA, PERTTI 1993: Amerikansuomen tutkimuksesta. – Pertti Virtaranta, Hannele Jönsson-Korhola, Maisa Martin & Maija Kainulainen, *Amerikansuomi* s. 21–34. Tietolipas 125. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

VIRTARANTA, PERTTI – HANNELE JÖNSSON-KORHOLA 1993: Amerikansuomalaista kertontaa. – Pertti Virtaranta, Hannele Jönsson-Korhola, Maisa Martin & Maija Kainulainen, *Amerikansuomi* s. 35–73. Tietolipas 125. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

VISK = AULI HAKULINEN, MARIA VILKUNA, RIITTA KORHONEN, VESA KOIVISTO, TARJA RIITTA HEINONEN JA IRJA ALHO 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio, viitattu 2.5.2017. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk>

YLI-PAAVOLA, JAAKKO 1970: *Vuosikymmen kielennauhoitusta. Suomen kielen nauhoitearkiston toimintaa v. 1959–1968*. Tietolipas 60. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

YLI-PAAVOLA, JAAKKO 1980: Murteennauhoittajan keruukertomus. – Pekka Laaksonen (toim.), *Kertojat ja kuulijat* s. 207–210. Kalevalaseuran vuosikirja 60. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

ÖSTMAN, JAN-OLA 1981: *You know: a discourse-functional approach*. Pragmatics & Beyond 2: 7. Amsterdam: Benjamins.

LIITE 1: TAULUKKO AINEISTOSTA

Signum	Haastateltavia	Sukupuoli	Synt.vuosi	Syntymämaa	Puhujapolvi	Haastatteluvuosi
5322_2	1	mies	1942	USA	3.	1965
09783_1az	3	poika tyttö poika	1958 1961 1961	Kanada Kanada Suomi	2. tai 3. 2. tai 3. 2.	1971
09783_2az	3	poika poika poika	1965 1963 1960	Suomi Suomi Suomi	2. 2. 2.	1971
11116_1a 11116_1bz	3	nainen nainen poika	1899 1928 1963	Suomi USA USA	1. 2. 3.	1973
11116_2az	1	nainen	1923	USA	2.	1973
13645_1a 13645_1bz	4	nainen poika mies tyttö	– 1966 – 1960	– Kanada – Kanada	2. 3. 2. 3.	1980
13645_2az	1	nainen	1921	Kanada	2.	1980
14389_1az	1	mies	1927	USA	2.	1984
16056_1az 16057_1az	1	poika	1964	Kanada	2.	1986
16058_1az 16059_1az	1	poika	1971	Kanada	2.	1986
16942_1a 16942_1bz	1	mies	1925	Suomi	1.	2001

LIITE 2: LITTEROINTIMERKIT

Tämän tutkimuksen esimerkeissä käytetyt litterointimerkit. Lista muokattu Seppäsen (1997a: 22–23) esityksestä.

SÄVELKULKU

Prosodisen kokonaisuuden lopussa:

. laskeva intonaatio
, tasainen intonaatio
? nouseva intonaatio

Prosodisen kokonaisuuden sisällä tai alussa:

↑ seuraava sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
↓ seuraava sana lausuttu ympäristöä matalammalta
sana (alleviivaus) painotus

PÄÄLLEKKÄISYYDET JA TAUOT

[päällekkäispuhunnan alku
] päällekkäispuhunnan loppu
(.) mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
(0.4) mikrotaukoa pidempi tauko; pituus sekunnin kymmenesosina
= kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta

PUHENOPEUS JA ÄÄNEN VOIMAKKUUS

>sana< nopeutettu jakso
<sana> hidastettu jakso
e::i äänteen venytys
°sana° ympäristöä vaimeampaa puhetta
SANA äänen voimistaminen

HENGITYS

.hhh sisäänhengitys; yksi h-kirjain vastaa n. 0.1 sekuntia
hhh uloshengitys
.mt(s) maiskautus

NAURU

he he naurua
s(h)ana suluissa oleva h sanan sisällä kuvaa useimmiten nauran lausuttua sanaa
£sana£ hymyillen sanottu sana tai jakso

MUUTA

#sana# nariseva ääni
@sana@ äänen laadun muutos
sa- sana jää kesken
s'na vokaalin kato
((sana)) kaksoissulkeiden sisällä kommentteja tilanteesta
sana lihavointi kohdistamassa erityishuomiota tiettyihin kohtiin